

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle

Opetusministeriö

SISÄLLYSLUETTELO

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle		1
Johdanto		4
I Koulutuksen kehittäminen		6
1. Koulutuksen kehittämistarpeet		6
1.1. Toimintaympäristön muutokset		6
1.2. Kehittämislinjaukset		7
1.3. Tasa-arvo ja koulutusmyönteisyyden vahvistaminen		12
1.4. Globalisaatio		16
1.5. Ikärakenne		22
1.6. Koulutusjärjestelmän tehokkuus ja toimintakyky		24
II Koulutuksen tila		27
2. Toteutettu koulutuspolitiikka ja keskeiset kehittämistoimet		27
3. Koulutuksen talouskehitys, opiskelijat ja oppilaitos- ja korkeakouluverkko		29
3.1. Koulutuksen talouskehitys		29
3.2. Opiskelijat		30
3.3. Oppilaitosverkko ja korkeakouluverkko		31
4. Tasa-arvo		35
4.1. Osallistuminen		36
4.2. Tavoitteiden toteutuminen esiopetuksessa ja oppimistulokset perusopetuksessa		42
4.3. Erytystoimet tasa-arvon vahvistamiseksi		44
4.4. Aikuiskoulutus		48
4.5. Maahanmuuttajat		49
4.6. Opiskelijoiden toimeentulo		51
5. Koulutuksen vaikuttavuus ja laatu		53
5.1. Koulutustaso		53
5.2. Työllistyminen ja sijoittuminen jatko-opintoihin		54
5.3. Alueellinen vaikuttavuus		55
5.4. Koulutuksen ja työelämän yhteydet		56
5.5. Laadunvarmistus		58
6. Koulutusjärjestelmän tehokkuus		62
6.1. Nuorten koulutusurat		62
6.2. Aikuisten koulutusurat		65
7. Kansainvälistyminen		67
8. Opetushenkilöstö		69

8.1.	Opettajankoulutuksen laajentaminen ja opettajien kelpoisuustilanne	
	69
8.2.	Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma	70
8.3.	Opetushenkilöstön täydennyskoulutus	70
LÄHDELUETTELO	72

Johdanto

Eduskunnan lausumat

Hyväksyessään kesäkuussa 1998 hallituksen esityksen koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997) eduskunta edellytti, että hallitus antaa kolmen vuoden kuluttua koululakien voimaantulosta koulutuspoliittisen selonteon, jossa arvioidaan uudistuksen vaikutuksia ja laissa asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Selonteko annettiin eduskunnalle leväällä 2002.

Selontekoa koskevassa kirjelmässään eduskunta piti välttämättömänä jatkaa koululakien toimivuuden seurantaa ja katsoi erityistä tarvetta olevan syventää alueellisen, kunkohtaisen ja sosiaalisen tasa-arvon toteutumista koulutuksen saatavuudessa ja oppimistulosten osalta. Eduskunta edellytti, että hallitus antaa kolmen vuoden kuluttua eduskunnalle koulutuspoliittisen selonteon.

Oppilashuoltoa, järjestyksen pitoa ja kurinpitoa koskevia lainsäädännön muutoksia koskevan hallituksen esityksen (HE 205/2002) hyväksymisen yhteydessä eduskunnan sivistysvaliokunta piti välttämättömänä, että oppilashuoltoa ja järjestyksenpitoa koskevien muutosten toimivuutta seurataan ja siitä annetaan selvitys koulutuspoliittisen selonteon yhteydessä.

Eduskunta hyväksyi 9.2.2005 selonteon esiopetusudistuksen vaikutuksista ja asetettujen tavoitteiden toteutumisesta ja edellytti, että hallitus tekee pikaisesti selvityksen esiopetuksen ryhmäkokoja koskevan opetusministeriön suosituksen toteutumisesta ja oppilasryhmien muodostamista koskevista käytännöistä ja niiden aiheuttamista ongelmista esiopetuksen tavoitteiden toteuttamiselle. Selvityksen jälkeen hallituksen tulee tarvittaessa ryhtyä lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin ryhmäkoon määrittämiseksi.

Selonteon rakenne

Selonteko jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa on käsitelty tulevaisuuden haasteita sekä tarkasteltu näiden pohjalta nousevia koulutuksen kehittämistarpeita. Koulutuksen tilaa ja kehitystä koskeva katsaus muodostaa selonteon toisen osan.

Koulutuksen kehittämisessä ovat 2000-luvun alussa painottuneet voimakkaasti kaikkia koulutusasteita ja koko koulutusjärjestelmää koskevat yhteiskunta- ja työllisyyspolitiikkaa tukevat tavoitteet ja toimenpiteet. Selontekoa ei ole tästä syystä rajattu vuoden 1999 alusta uudistetun koululainsäädännön piiriin kuuluvaan koulutukseen vaan selonteon piiriin on sisällytetty myös korkeakouluopinnot.

Koulutuksen kehitystä ja tilaa koskeva tarkastelu kohdistuu vuosituhanen alkuvuosiin. Tarkasteltavia teemoja ovat oppilaitos- ja korkeakouluverkko, koulutuksen tasa-arvo, koulutuksen vaikuttavuus ja laatu, koulutusjärjestelmän tehokkuus, kansainvälistyminen ja opettajien henkilöstö.

Selonteon valmistelu

Selonteko on valmisteltu opetusministeriössä virkatyönä. Valmistelussa on käytetty lukuisia eri työryhmien sekä kansallisten ja kansainvälisten arviointien ja selvitysten tuloksia.

Selonteosta on kuultu liikenne- ja viestintäministeriötä, sosiaali- ja terveysministeriötä, työministeriötä, Opetushallitusta, Suomen Kuntaliittoa, Koulutuksen järjestäjien yhdistystä, Ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten liittoa, Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestöä, Amma-

tillisten oppilaitosten rehtoriliittoa, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENEa, Suomen Rehtorit ry:tä, Suomen yliopistojen rehtorien neuvostoa, Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto - SAKKIa, Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto - SAMOKia, Suomen Lukiolaisten Liitto a, Suomen ylioppilaskuntien liitto a, AKAVAA, Elinkeinoelämän keskusliitto EK:ta, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK:ta, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK :ta, Suomen Yrittäjiä sekä Toimihenkilökeskusjärjestö STTKta.

I Koulutuksen kehittäminen

1. Koulutuksen kehittämistarpeet

1.1. Toimintaympäristön muutokset

Globalisaatio

Suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden haasteena ovat kansainvälisen työnjaon ja kilpailuympäristön nopeat muutokset avoimessa maailmantaloudessa. Suomen menestymisen edellytys on, että osaamisen tasoa ja tuottavuutta kohotetaan kaikilla talous- ja elinkeinoelämän aloilla. Tässä onnistuminen edellyttää puolestaan innovaatio- ja koulutusjärjestelmän uudistamista samoin kuin työelämän voimakasta kehittämistä.

Globaalin työnjaon syvenemisen vaikutukset näkyvät jo kotimaisilla työmarkkinoilla. Monien työvoimavaltaisten alojen työllistyvyys tulee jatkossa edelleen vähenemään. Tämä koskee erityisesti teollisuutta, joka on viime vuosina vähentänyt työvoimaansa. Toisaalta ikärakenteesta johtuva poistuma eräissä tuotantotehtävien ammateissa pitää työvoimatarpeen lähivuosina edelleen suurena. Uusia työpaikkoja syntyy erityisesti palvelusektorille ja korkeaa osaamista vaativiin suunnittelu- ja asiantuntijatehtäviin. Oleellista on uuden yritystoiminnan käynnistämiseen sekä innovaatiotoiminnan edistämiseen liittyvän asenneilmapiirin ja osaamisen vahvistaminen. Yrittäjyys koulutuksen ja -kasvatuksen merkitys kasvaa. Työn sisällöt muuttuvat ja osaamisvaatimukset muuttuvat ja kasvavat. Globaalien markkinoiden muutokset, ammattirakenteiden muutokset ja työelämän osaamisvaatimusten kasvu vaikeuttavat koulutustarpeiden ennakoimista.

Globaali toimintaympäristö tarkoittaa myös arkipäivän toimintaympäristöjen moninaistumista ja uudenlaisten toimintatapojen omaksumisen välttämättömyyttä. Erilaisten kulttuurien ja toimintatapojen kohtaaminen tulevat osaksi päivittäistä toimintaa ja haastavat yksilöt yhtäältä sopeuttamaan toimintaansa globaaliin ympäristöön ja toisaalta rakentamaan omaa kulttuuriin pohjautuvaa identiteettiään aiempaa moninaisempien vaikutteiden ympäröimänä.

Työvoimakehitys

Suomessa työikään tulevan ikäluokan (15–24 -vuotiaat) koko on ollut jo vuodesta 2003 alkaen pienempi kuin sieltä poistuvan ikäluokan (55–64 -vuotiaat). Ikääntyneiden pitäminen työelämässä nykyistä pidempään on sekä julkisen talouden kestävyys- että työvoiman riittävyyden kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Työvoima vanhenee. Suuret ikäluokat ovat siirtyneet 55 ikävuoden yli ja koko työvoimasta yli 50-vuotiaita on kolme kymmenestä. Ikääntyvien osuus työvoimasta tulee säilymään tällä korkealla tasolla seuraavat kaksi vuosikymmentä. Poistuma työvoimasta tulee olemaan ensi vuosikymmenen taitteesta aina vuoteen 2030 saakka vuositasolla keskimäärin noin 10 000 henkeä suurempi kuin uuden nuoren työvoiman tarjonta. Työvoiman saatavuusongelmat kärjistyvät. Alueellisten erojen kasvaessa uhkana on samanaikainen työvoimapula ja työttömyys. Erityisenä haasteena on osaavan työvoiman saannin turvaaminen väestökatoalueilla. Hallituksen asettama 75 prosentin työllisyysastetavoite on kunnianhimoinen. Vuoden 2007 keväeseen mennessä työllisten määrän tulisi olla 100 000 henkeä suurempi kuin keväällä 2003. Työllisyysaste olisi tällöin noin 70 prosenttia. Vuonna 2005 työllisyysaste oli 68 prosenttia. Työllisyysasteen nostaminen on ikääntyvän väestön oloissa entistä vaativampi tavoite.

Väestön ikärakenne

Suomen väestön ennakoidaan kasvavan vuoteen 2028 asti (Tilastokeskus 2004b). Väestö kuitenkin ikääntyy nopeasti ja tästä aiheutuu työmarkkinoille ja julkiseen talouteen haasteita.

Lapsi- ja nuorisoikäluokat pienenevät. Peruskoululaisten määrä on osassa maakuntia laskenut jo useita vuosia ja määrä kääntyi valtakunnallisestikin laskuun vuonna 2005. Peruskouluikäisten määrä vähenee vuodesta 2005 vuoteen 2010 noin 43 000:lla. Vuoteen 2020 mennessä vähennys on vuoteen 2005 verrattuna noin 45 000. Vuosien 2005 ja 2010 välisenä aikana peruskouluikäisten ikäluokat pienenevät kaikissa maakunnissa. Tämän jälkeen väheneminen kääntyy laskuun tai pysähtyy Pohjois-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla, Uudellamaalla ja Keski-Suomessa. Kainuussa peruskouluikäisten määrä vähenee viidentoista vuoden aikana 28 ja Lapissa 23 prosenttia. Haasteena tulee olemaan laadukkaiden koulutuspalvelujen turvaaminen pieneneville ikäluokille.

Nuorten ikäluokat kasvavat valtakunnallisesti seuraavan viiden vuoden aikana, mutta eräissä maakunnissa nuorten ikäluokkiin kuuluvien määrä on kääntynyt jo laskuun vuosituhaten vaihteen jälkeen ja jatkaa edelleen laskuaan. Valtakunnallisesti nuorisoikäluokkiin kuuluvien, 16–21 -vuotiaiden määrä alkaa laskea ensi vuosikymmenellä. Nuorisoikäluokkiin kuuluvien määrä kasvaa noin 13 800 vuodesta 2005 vuoteen 2010. Tämän jälkeen ikäluokat pienenevät nopeasti. Vuonna 2020 näihin ikäluokkiin kuuluvia on 34700 vähemmän kuin vuonna 2005. Nuorisoikäluokkien pienentyminen on koko maan tasolla noin kymmenen prosentin luokkaa. Muutos on suuri Itä- ja Pohjois-Suomen maakunnissa, joissa nuorten määrä vähenee Pohjois-Pohjanmaata lukuun ottamatta 22–31 prosenttia. Myös Satakunnassa, Kymenlaaksossa, Etelä-Karjalassa, Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla vähennys on 12–18 prosenttia. Uudellamaalla nuorisoikäluokkiin kuuluvia tulee olemaan vuonna 2020 jotakuinkin nykyinen määrä.

Suuret ikäluokat eläköityvät lähivuosina. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on 16 prosenttia vuonna 2005 ja väestöennusteen mukaan 23 prosenttia vuonna 2020. Vanhustyöväestö kasvaa nopeasti. Nykyisellä syntyvyydellä Suomen vanhustyösuhteen arvioidaan olevan EU-maiden korkein vuonna 2015.

1.2. Kehittämislinjaukset

Tulevaisuuden osaamisepohjan turvaaminen edellyttää panostamista lasten ja nuorten kouluyhdyntöön parantamiseen, koko yhteiskunnan koulutusmyönteisyyden vahvistamiseen, elinikäisen oppimisen edellytysten vahvistamiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo muodostaa perustan suomalaiselle hyvinvoinnille ja maan kilpailukyvyille. Koulutuspalvelujen saatavuudessa ja laadussa voidaan tämän hetken Suomessa arvioida olevan joiltain osin eroja, joiden pienentäminen on asetettava tavoitteeksi. Kokonaisuudessaan koulutuspalvelujen voidaan kuitenkin arvioida olevan nykytilanteessa sekä koulutustarjonnan osalta että laadullisesti pääsääntöisesti varsin tasa-arvoisia. Väestön koulutustasoerot ovat maan eri osien välillä verrattain vähäisiä. Alueelliset ja oppilaiden sosiaalisesta taustasta johtuvat erot oppimistuloksissa ovat OECD:n vuoden 2003 (OECD 2004) Pisa-tutkimuksen mukaan Suomessa vähäisempiä kuin OECD-maissa yleensä. Myös vanhempien koulutustaustasta ja sosiaalisesta asemasta aiheutuvat erot koulutukseen osallistumisessa ovat vähäisempiä kuin useissa muissa Euroopan maissa. Silti erojen vähentäminen on asetettava tavoitteeksi.

Tulevaisuuden avainkysymyksiä tulee olemaan se, miten korkealaatuisten koulutuspalvelujen tasa-arvoinen saavutettavuus pystytään turvaamaan ja eräiltä osin parantamaan kun lapsi- ja nuorisokäluokat pienenevät.

Talouden globalisaatio merkitsee kehitystä kohti erikoistuvaa maailmanlaajuista työnjakoa ja kiristyvää kilpailua. Suomen kilpailutekijöitä globaalissa kilpailussa ovat väestön korkea osaamistaso, huippuosaaminen ja nopea innovaatioiden tuotantoprosessiin siirtäminen. Tulevan kymmenvuotiskauden merkittäviä haasteita on kasvaviin osaamisvaatimuksiin vastaaminen koulutuksen laatua vahvistamalla. Koulutusjärjestelmän on kyettävä osaltaan myös edistämään maahanmuuttajaväestön integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja maahanmuuttajien osaamispotentiaalin hyödyntämistä. Peruskoulun moniarvoisuus tulee entistään tärkeämmäksi.

Kansainvälistymisellä tuetaan korkean laadun kehittämistä koulutuksessa ja tutkimuksessa. Koulutuksesta, erityisesti korkeakoulutuksesta on kehitettävissä uusi kansainvälisen liiketoiminnan alue Suomelle.

Työllisyysasteen nouseminen edellyttää työurien pidentämistä. Nuorten tulisi tulla työmarkkinoille keskimäärin vuotta nykyistä aikaisemmin ja loppupäässä työssäoloajan pitäisi pidentyä kolmella vuodella. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että siirtymät koulutukseen ja työelämään tapahtuvat sujuvasti ja kattavasti. Lisäksi on entistä tärkeämpää huolehtia tutkintojen loppuun suorittamisesta. Edelleen on huolehdittava aikuisten työssä pysymisen edellytysten ja osaamisen kehittämisestä.

Työvoimakas kehitys ja pienenevät ikäluokat edellyttävät, että nykyistä suurempi osa nuorista siirtyy työelämään ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneina. Tämä ei voi toteutua, jollei koulutuksen keskeyttämistä saada huomattavasti vähenemään ja läpääisyä paraneamaan. Nykytilanteessa ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen, ammattikorkeakoulututkintoon johtavan koulutuksen ja yliopistojen perustutkintokoulutuksen aloittajista tutkinnon suorittaa vain noin 70 prosenttia. Keskeyttämisen alentaminen edellyttää laajalaisia voimakkaita lisätoimenpiteitä.

Koulutuspalvelujen käyttö tulee väestön ikärakenteen kehityksen myötä muuttumaan. Koulutuspalveluja käyttävät yhä enemmän jo työelämässä olevat aikuiset ja nuorisokäluokille suunnattu koulutustarve vähenee. Haasteena on koulutustarjonnan kehittäminen ja asteittainen uudelleensuuntaaminen. Myös kasvavan eläkeikäisen väestön sivistystarpeet tulee ottaa huomioon.

Julkisen sektorin menopaineiden kasvamisen ja ikäluokkien pienentymisen vuoksi on entistä tärkeämpää, että koulutusjärjestelmä toimii tehokkaasti - tarpeeton päällekkäinen koulutus tulee kalliiksi sekä yhteiskunnalle että yksilölle.

Väestökehitys saattaa edellyttää valtion ohjauksen vahvistamista koulutusjärjestelmän eri sektoreilla.

Menestyksellinen koulutuspolitiikka edellyttää toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten ennakoimista. Lisäksi tulevaisuuden tavoitteenasettelun täytyy perustua tietoon siitä, mikä on koulutuksen tämänhetkinen tila. Koulutuspolitiikka ei kuitenkaan voi olla pelkästään passiivista reagointia. Koulutuspolitiikan keinoin vaikutetaan yhteiskunnan ja työelämän kehitykseen sekä yksilöiden mahdollisuuksiin. Hallitus nostaa tulevien vuosien painopisteeksi seuraavat koulutuksen kehittämistarpeet.

Tasa-arvon ja koulumyönteisyyden vahvistaminen

Kouluhyvinvoinnin lisääminen

Vuonna 2006 käynnistetään laaja-alainen ja pitkällä aikavälillä toteutettava toimenpidekokonaisuus kouluhyvinvoinnin lisäämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kouluhyvinvointia edistävän toimenpidekokonaisuuden tavoitteena on koulun kehittäminen lasten ja nuorten hyvinvointia edistäväksi yhteisöksi. Kehittämistoiminnassa painottuvat varhainen puuttuminen, koulupäivän rakenteen uudistaminen, osallisuuden lisääminen sekä koulupudokkuuden ehkäisy.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon edistäminen

Tasa-arvo on keskeinen koulutuspolitiikan tavoite. Koulutukseen osallistumisen tasa-arvoa lisätään koko koulutusjärjestelmässä. Haasteena on erityisesti poikien ja miesten vähäisempi osallistuminen lukiokoulutukseen ja suurempi koulutuksen keskeyttäminen ammatillisissa ja korkeakouluopinnoissa. Lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa aloittavien sukupuolirakennetta tasoitetaan. Alueellisesti tasapainoisella koulutustarjonnalla edistetään tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien toteutumista ja alueiden elinvoimaisuuden säilymistä. Vapaan sivistystyön toimenpiteillä vahvistetaan yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa sekä aktiivista kansalaisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa.

Selvitetään perusopetuksen erityisopetuksen kehittämistarpeet ja tehdään ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi. Samalla selvitetään erityisopetusta koskevan opettajankoulutuksen kehittämistarpeet.

Tasa-arvo ja koulutusmyönteisyys aikuiskoulutuksessa

Aliedustettujen ryhmien mahdollisuuksia osallistua aikuiskoulutukseen lisätään. Aikuisopiskelun tieto- ja neuvontapalveluja, opintojen ohjausta ja aikuisopiskelijoille tarkoitettuja opintotukijärjestelmiä kehitetään. Noste-ohjelmassa kehitettyjä aikuisille soveltuvia oppimismalleja hyödynnetään myös perusrahoitteisessa aikuiskoulutuksessa.

Globalisaatio

Koulutus, hyvinvointi, taloudellinen kasvu ja kilpailukyky

Suomen hyvinvoinnin tason ja laadun parantaminen, kestävän kehityksen tukeminen sekä kansantalouden kasvun ja kansainvälisen kilpailukykyyn edellyttävät koko väestön koulutus- ja osaamistason jatkuvaa kohottamista ja elinikäisen oppimisen perustalle rakentuvaa myönteistä suhtautumista oppimiseen. Koulutukseen sijoitettavat voimavarat ovat sijoitus tulevaisuuteen. Keskeiseksi tavoitteeksi asetetaan koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen ja saatavuuden turvaaminen. Koulutuksen voimavarat tulee turvata.

Korkeatasoinen opetushenkilöstö

Väestön koulutus- ja osaamistason kohottaminen, koulutuksen laadun kehittäminen ja koulutusjärjestelmän toimivuus ovat riippuvaisia korkeatasoisesta opetushenkilöstöstä. Pätevän ja osaavan opetushenkilökunnan saatavuudesta huolehditaan oikein mitoitettulla opettajankoulutuksella. Maahanmuuttajataustaisten opettajankoulutukseen osallistuvien henkilöiden määrää lisätään. Opetushenkilöstön täydennyskoulutusta kehitetään siten, että opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen välinen jatkumo vah-

vistuu ja siinä huomioidaan opettajien erilaiset koulutustarpeet uran eri vaiheissa. Opettajien täydennyskoulutus yhdistyy oppilaitosten kehittämistyöhön. Oppilaitosten johtajuutta tuetaan kehittämällä oppilaitosten rehtoreille suunnattua koulutusta.

Koulutusjärjestelmän kansainvälistäminen

Koko koulutusjärjestelmän ja erityisesti korkeakoulutuksen kansainvälistäminen on keskeinen menestymisen edellytys globaalissa kilpailussa. Korkeakoulujen ulkomaisien tutkinto-opiskelijoiden määrä on nostettava vähintään keskimääräiselle eurooppalaiselle tasolle. Opiskelija-, opettaja- ja tutkijavaihtoa on lisättävä ja monipuolista kieltenopetuksesta huolehdittava. Korkeakoulujen kansainvälisen vetovoiman vahvistaminen edellyttää panostamista koulutuksen ja tutkimuksen laadun kohottamiseen ja systemaattiseen laadunvarmistukseen. Korkeakouluille on turvattava mahdollisuudet kansainvälisen toiminnan laajentamiseen ja vahvistettava sen taloudellisia edellytyksiä.

Kaikilla koulutuksen sektoreilla on parannettava valmiuksia huolehtia laajenevan maahanmuuttajaväestön koulutuksesta tasavertaisesti kantaväestön kanssa.

Korkeakoululaitoksen uudistaminen

Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen keskeisenä lähtökohtana on koko korkeakoulujärjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen osana eurooppalaista korkeakoulu- ja tutkimusaluetta aluekehitystä tukien.

Ikärakenne

Oppilaitosverkon ja koulutuspalvelujen sopeuttaminen ikärakenteen muutokseen

Kunta- ja palvelurakenteita koskevien ratkaisujen tulee tukea koulutuspalvelujen vahvistamista ja sopeuttamista pieneneviin ikäluokkiin. On turvattava kansalaisten yhtäläinen oikeus saada kykensä ja erityisten tarpeittensa mukaisesti koulutusta ja kehittää itseään varallisuudesta riippumatta. Esi- ja perusopetus on turvattava ensisijaisesti lähipalveluna paikalliselta pohjalta. Kaikilla perusopetuksen päättävillä tulee olla mahdollisuudet jatkaa ammatillisessa koulutuksessa tai lukiossa. Toisen asteen koulutuksen osalta tavoitteena on pääsääntöisesti alueellinen saavutettavuus ja ammatillisen koulutuksen ja lukioiden yhteistyön kehittäminen. On huolehdittava koulutuksen laadusta ja riittävästä valinnaisuudesta sekä oppilashuolto- ja muiden tukipalvelujen saatavuudesta.

Aikuisväestön oppimismahdollisuuksien kehittäminen

Työssä olevan ja työikäisen aikuisväestön ammattitaidon kehittäminen ja uudistaminen sekä työssä jaksamisen ja viihtymisen tukeminen edellyttävät riittävän laajaa aikuiskoulutusta. Haasteena on, että niukentuvan työvoiman oloissa aikuiskoulutus on järjestettävä pääsääntöisesti työnteon ohessa. Työikäisen aikuisväestön koulutukseen osallistumista lisätään. Tavoitteena on, että vuosittain koulutukseen osallistuvien osuus työikäisestä aikuisväestöstä kasvaa vähintään 60 prosenttiin vuoteen 2008 mennessä. Aikuiskoulutuksen työnjakoa selkeytetään ja rahoituspohjaa laajennetaan. Aikuiskoulutuksen tarjontaa suunnataan väestön ikä- ja koulutus rakenne, työelämän tarpeet sekä alueellinen saavutettavuus huomioon ottaen. Vapaan sivistystyön ja yleissivistävän aikuiskoulutuksen tarjontaa kehitetään vastaamaan erityisesti väestön ikääntymiseen sekä maahanmuuton aiheuttamiin haasteisiin.

Koulutusjärjestelmän tehokkuus ja toimintakyky

Koulutusurat ja opintoaikojen nopeuttaminen

Nuori työvoima on elintärkeä voimavara kaikilla toimialoilla ja kaikissa ammattiryhmissä. Tavoitteena on, että kaikki nuoret siirtyvät työelämään ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneina.

Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen toimivuutta kehitetään edelleen. Tavoitteena on, että vuonna 2008 97 % ja vuonna 2009 97,5 % perusopetuksen päättävistä aloittaa samana vuonna toisen asteen koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa. Peruskouluja koskevia koulupudokkuutta ja toisen asteen nivelvaiheen ongelmia ennaltaehkäiseviä toimia laajennetaan ja oppilaanohjausta yksilöllistetään. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta laajennetaan.

Koulutuksen keskeyttämisen vähentämiseksi käynnistetään laaja-alainen lisätoimenpideohjelma. Läpäisyn painoarvoa ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistojen rahoituksen määrätymisperusteena nostetaan.

Opintotuen on mahdollistettava tutkinnon suorittaminen tavoiteajassa. Opiskelijoiden opintososiaalisia tukia on kehitettävä siten, että ne tukevat entistä paremmin täysipäiväistä ja suunnitelmallista opiskelua ja mahdollistavat opintoaikojen lyhentämisen.

Päällekkäiskoulutuksen vähentämiseen tähtäviä toimia ja aikaisemmin opitun tunnistamista tehostetaan koko koulutusjärjestelmässä tavoitteena opiskeluaikojen lyhentäminen. Näyttötutkintojärjestelmän tehokkuutta parannetaan.

Koulutuksen ja työelämän lähentäminen

Työelämän muuttuviin ja kasvaviin osaamistarpeisiin vastaaminen sekä innovaatio- ja kehittämistoiminnan edistäminen edellyttävät tiivistä yhteistyötä koulutuksen ja työelämän välillä. Erityisesti ammatillisesti eriytyvää koulutusta, tutkintoja sekä työpaikalla tapahtuvaa opiskelua kehitetään yhdessä työelämän kanssa. Työpaikkaohjaajien koulutusmahdollisuudet turvataan. Opettajien alakohtaista osaamista ja työelämäosaamista kehitetään. Koulutuksen järjestäjien valmiuksia työelämän kehittämiseen ja palvelutoimintaan liittyvien tehtävien hoitamisessa vahvistetaan. Työnantajien velvollisuuksia ja vastuuta koulutuksen järjestämisessä ja rahoituksessa tulee lisätä. Tavoitteena on, että koulutus on kiinteä osa yritysten strategista kehittämistä, ja että erityisesti pienyritysten henkilöstön mahdollisuudet koulutukseen osallistumiseen paranevat.

Opiskelijoiden ohjaus

Oppilaiden ja opiskelijoiden ohjausta kehitetään kaikilla koulutusasteilla. Kehittyvillä ohjaus- ja neuvontapalveluilla suunnataan opiskelua kansalaisten ja työelämän osaamistarpeiden mukaisesti ja edistetään koulutusresurssien tehokasta käyttöä.

Tavoitteena on, että vuoteen 2008 mennessä kaikilla kansalaisilla on käytettävissään monipuoliset ja asiakaslähtöiset aikuiskoulutusta koskevat tieto- ja neuvontapalvelut ja että kaikissa aikuiskoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa ja korkeakouluissa on saatavilla myös aikuisopiskeluun soveltuvaa ohjausta.

1.3. Tasa-arvo ja koulutusmyönteisyyden vahvistaminen

Kouluhyvinvoinnin lisääminen

Syrjäytymiskehityksen ennaltaehkäisemiseksi on tärkeää luoda myönteiset asenteet koulutukseen sekä monipuoliset valmiudet elinikäiseen oppimiseen. Lapsuus- ja nuoruusiässä syntyneet kielteiset kokemukset ja asenteet vaikeuttavat myös myöhempiä opiskeluvaiheita ja työuran aikana tarvittavaa kouluttautumista; tämänsuuntaisia asenteita on myös vaikea jälkeinpäin korjata. Oppimisvaikeuksien tunnistamisella ja hoitamisella mahdollisimman varhaisessa vaiheessa voidaan vähentää riskiä kielteisten koulutusasenteiden syntymiseen ja syrjäytymiskehitykseen.

Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat lapsen ja nuoren hyvinvointiin ja heijastuvat kouluun kasvuyhteisönä. Yhteiskunnassa vallitsevien arvojen koveneminen, työelämän kilpailun ja epävarmuuden lisääntyminen sekä perherakenteiden muuttuminen kuluttavat myös vanhemmuuden voimavaroja. Heikoimmassa asemassa olevien perheiden määrä on kasvanut. Lastensuojelun piiriin tulevien lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt huolestuttavasti.

Lasten arki koulussa on muuttunut vaativammaksi: omaksuttavan tiedon määrä on moninkertaistunut ja koulutuksesta on tullut elämässä menestymisen perusedellytys. Tutkimusten mukaan lasten ja nuorten erityisen tuen tarve sekä psyykkiset ongelmat ovat lisääntyneet. Lasten ja nuorten arvomaailmaa muovaavat kodin ja koulun lisäksi yhä enemmän nuorisokulttuuri, media ja internet.

Yhteisöllisyys ja yhteisvastuu eivät enää ole itsestäänselvyksiä. Näiden muutosten seurauksena myös kouluun kohdistuvat odotukset ainoana koko ikäluokan tavoittavana toimintana ovat kasvaneet ja moninaistuneet. Peruskoulun olemukseen kuuluu moniarvoisuus, joka koskee kaikkia kouluja. Koulun on annettava monipuolista tietoon perustuvaa opetusta, ja toiminnassa on annettava lapselle aito maailmankatsomuksellinen valinnan oikeus ja vapaus. Koulun on tiedon jaon ohella kyettävä herättämään oppilaissa kriittinen uteliaisuus ja kyky kyseenalaistaa yhteiskunnan vallitsevia käsityksiä, koulu ja sen toimintamuodot mukaan lukien.

Opetuksen uusien muotojen kehittämistä on tuettava luovuuden edistämiseksi. Opettajan ja oppilaan persoonallisuudelle on annettava tilaa. Taito- ja taideaineiden opiskelu vahvistaa kouluviihtyvyyttä ja edistää luovuutta. Lapsen omaan luovuuteen tukeutuva ja siihen kannustava pedagoginen uudistumiskyky on koululaitokselle tärkeää. Hyvien oppimistulosten lisäksi koulun tulee pystyä pitämään huolta lasten ja nuorten terveestä kasvusta ja hyvinvoinnista. Hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää lasten ja nuorten elämän tarkastelua kokonaisvaltaisena, hallintokuntien rajat ylittävänä kysymyksenä unohtamatta kotien kanssa tehtävää yhteistyötä.

Uudistuneet koululait ja opetussuunnitelmien perusteet korostavat oppilashuollon merkitystä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemisessa. Oppimiseen liittyvien tavoitteiden rinnalle on kirjattu lasten ja nuorten kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen, koulu yhteisön turvallisuus ja hallintokuntien välinen yhteistyövelvoite. Opetussuunnitelmien perusteissa näkemys koulun tehtävästä on laaja-alainen. Koulun tehtäväksi määritellään paitsi oppimisen ja opiskelutaitojen edistäminen myös lasten ja nuorten hyvinvoinnista huolehtiminen ja heidän ohjaamisensa oman elämän valinnoissa.

Näiden uudistusten lisäksi kouluhyvinvoinnin lisäämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn tarvitaan aikaisempaa tehokkaampia keinoja. Opetusministeriö on käynnistänyt toimenpidekokonaisuuden, jonka painopiste on perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheen kehittämisessä. Kouluhyvinvointia edistävän pitkäkestoisen toimenpidekokonaisuuden tavoitteena on

koulun kehittäminen lasten ja nuorten hyvinvointia edistäväksi yhteisöksi sekä varhaisen puuttumisen ja ennalta ehkäisevän toiminnan lisääminen. Varhaisen puuttumisen onnistumisella on todettu olevan myös kansantaloudellisesti merkittäviä positiivisia vaikutuksia.

Koulussa varhaisen puuttumisen tarkoituksena on niin koulu yhteisön kuin yksittäisten oppilaiden ongelmien havaitseminen ja tuen tarjoaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, kun käytettävissä on vielä paljon vaihtoehtoja. Koulu yhteisössä varhaista puuttumista on mahdollista toteuttaa erilaisten lähestymistapojen kautta. Koulukiusaamisen vähentämisessä tehokkaimmiksi ovat osoittautuneet koko koulu yhteisölle suunnatut toimenpiteet. Käynnistetään valtakunnallinen koulukiusaamisen ja -väkivallan vastainen kehittämistoiminta, jonka tavoitteena on luoda kaikkien koulujen käyttöön kiusaamisen vastainen toimintamalli ja vakiinnuttaa se osaksi koulu yhteisöjen arkea. Myös oppilaiden valmiuksia koulukiusaamisen vastaiseen toimintaan vahvistetaan.

Oppimisympäristöllä on oleellinen vaikutus lapsen ja nuoren kasvuun ja oppimiseen. Oppimisympäristö on fyysisistä, psyykkisistä, sosiaalisista ja pedagogisista tekijöistä muodostuva kokonaisuus, jonka eri osa-alueita kehittämällä voidaan vaikuttaa oleellisella tavalla lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oppimiseen. Oppimisympäristön kehittämistä on tärkeää tarkastella laaja-alaisesti kuten koulutilojen viihtyisyyden, vuorovaikutuksen sekä kiireettömän ja myönteisen ilmapiirin näkökulmista. Oppimisympäristöä voidaan kehittää myös erilaisten opetus- ja arviointimenetelmien tai oppimispelien avulla tavoitteena oppimisvalmiuksien edistäminen.

Jokaisen oppilaan tulevaisuuden turvaaminen perusopetuksen jälkeen on oleellinen haaste koulutukselle. Vakavimmillaan erilaisista ongelmista aiheutuva syrjäytyminen johtaa koulutuksesta ja myöhemmin työelämästä syrjäytymiseen. On arvioitu, että menetetyn työpanoksen arvo on puoli miljoonaa euroa ja sen lisäksi verotulojen menetys 100 000 euroa. Koulupudokkaiden aktivoimishankkeella ehkäistään perusopetuksen keskeyttämistä, ilman päättötodistusta jäämistä ja pyritään varmistamaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Hankkeen tuottamat hyvät käytännöt ja toimintamallit vakiinnutetaan osaksi perusopetuksen yläluokkien toimintaa.

Kansainvälisesti tarkasteltuna suomalaiset lapset ja nuoret kokevat vaikutusmahdollisuutensa koulussa vähäisiksi. Koulun yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää oppilaiden vaikutusmahdollisuuksien ja osallisuuden vahvistamista. Oppilaskuntatoiminnan kehittäminen ja vakiinnuttaminen osaksi koulu yhteisön raketiteita tarjoaa lapsille ja nuorille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa koulun yhteisölliseen toimintakulttuuriin ja sen kehittämiseen vuorovaikutuksellisenä oppimisympäristönä.

Vaikka uudistuneet koululait ja opetussuunnitelmien perusteet ovat vahvistaneet oppilashuollon asemaa kouluissa, on tarve oppilashuollon rakenteelliseen kehittämiseen ilmeinen. Arvioiden mukaan oppilashuollon palveluiden riittävydessä on puutteita koko maassa. Oppilaiden oikeus tarvitsemiinsa oppilashuollon palveluihin ei toteudu tasapuolisesti maan kaikissa osissa tai eri koulutusasteilla. Oppilashuollon pitkän aikavälin kehittämistoiminnan tueksi kehitetään valtakunnallinen tilastointi-, seuranta ja arviointijärjestelmä. Lisäksi käynnistetään tutkimus lasten ja nuorten pahoinvoinnin kustannuksista ja oppilashuollon vaikuttavuudesta ja kustannustehokkuudesta hyvinvointiin. Oppilashuollon rakenteellista ja sisällöllistä kehittämistoimintaa tulee tukea kouluissa ja kunnissa sekä seutukunnallisesti.

Uudistamalla koulupäivän rakennetta on mahdollista tukea paitsi lapsen kasvua ja kehitystä myös kotien kasvatustehtävää työelämän vaatimusten kiristyessä. Turvallinen kasvu ympäristö ehkäisee riskitekijöitä, jotka liittyvät lasten valvomattomaan yksinoloon. Nykyisin suomalaisissa kouluissa päivä jaetaan tiiviiseen sarjaan oppitunteja ja sitä seuraavaan vapaaajan toimintaan. Koulupäivän rytmittämällä ja pienillä rakennemuutoksilla kuten koulupäivän joustavalla aloituksella, ruokataulun pidentämisellä ja sopivalla harrastustoiminnan

sijoittamisella koulupäivään voidaan saada olennaisia muutoksia kouluhyvinvointiin ja koulun ilmapiiriin. Koulupäivän rakennetta on tarkasteltava laaja-alaisesti yhtenä hyvinvoinnin edistämisen keinona.

Koulun arjessa opettajien tehtäväkuva ei muodostu ainoastaan opettamisesta. Kouluhyvinvoinnin näkökulmasta olennaisia opettajan työn sisältöjä ovat arjessa toteutuvaan kasvatukseen ja oppilashuollolliseen työhön liittyvät vastuut, koulu yhteisön ja sen yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittäminen sekä kodin ja koulun yhteistyö. Opettajan työhön kuuluu yhä enemmän myös eri toimijoiden ja hallintokuntien välistä yhteistyötä. Kokonaistyöaikajärjestelmän tulee huomioida nekin työtehtävät, joita yhteiskunnan sekä lasten ja nuorten kasvuympäristön muutokset ovat opettajan työnkuvaan tuoneet.

Kouluhyvinvointia edistävän toimenpidekokonaisuuden toteuttaminen edellyttää opetushenkilöstön kouluhyvinvointiin liittyvän osaamisen kehittämistä. Opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksen yhdeksi painopistealueeksi tulee sisällyttää varhaiseen tunnistamiseen, oppilashuoltoon, vuorovaikutukseen ja ryhmadynamiikkaan sekä koulu- ja työhyvinvointiin liittyvää perustietoutta. Täydennyskoulutuksen yhdeksi painopistealueeksi ehdotetaan työyhteisöjen kehittämisen valmiuksia sekä johtamistaitoja. Yhteisöllisyyden näkökulman turvaamiseksi täydennyskoulutuksen toimintatapoja tulee suunnata työyhteisöille.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon edistäminen

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo muodostaa perustan suomalaiselle hyvinvoinnille ja maan kilpailukyvyille. Kokonaisuudessaan koulutuspalvelujen voidaan arvioida olevan sekä koulutustarjonnan osalta että laadullisesti pääsääntöisesti varsin tasa-arvoisia.

Väestön koulutustasoerot ovat maan eri osien välillä vähäisiä. Alueelliset ja oppilaiden sosiaalisesta taustasta johtuvat erot oppimistuloksissa ovat OECD:n Pisa-tutkimuksen mukaan Suomessa vähäisempiä kuin OECD-maissa yleensä. Myös vanhempien koulutustaustasta ja sosiaalisesta asemasta aiheutuvat erot koulutukseen osallistumisessa ovat vähäisempiä kuin useissa muissa Euroopan maissa.

Koulutuspalvelujen saatavuudessa ja laadussa (esim. oppilashuolto- ja erityisopetuspalveluissa) voidaan kuitenkin tämän hetken Suomessa arvioida olevan joiltain osin olevan eroja, joiden pienentäminen on asetettava tavoitteeksi. Tavoitteena on koulutusmahdollisuuksien, koulutukseen osallistumisen ja koulutuspalvelujen laadun tasa-arvon parantaminen.

Sukupuolten välisiin osallistumiseroihin on pyritty vaikuttamaan koulutuspolitiikan keinoin vuosikymmeniä ilman mainittavampaa menestystä. Segregoituminen alkaa heti perusopetuksen jälkeen. Lukiokoulutuksessa naiset ovat enemmistönä. Ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelijoiden sukupuolirakenne on kokonaisuudessaan tasaisempi kuin lukiossa, vaikka naiset ovat lievässä enemmistössä korkeakouluissa. Sukupuolirakenteen epätasapaino näkyy kuitenkin useilla koulutusaloilla, joille haudutaan edelleen perinteisen sukupuolisidonnaisesti. Miehet keskeyttävät koulutuksen naisia useammin. Erot koulutukseen osallistumisessa ja koulutuksen loppuun suorittamisessa voivat johtaa pysyvästi syrjäytyvien ja huono-osaisten miesten määrän kasvuun. Asiaan on pyrittävä vaikuttamaan paitsi nuoruusvaiheessa myös kohdennetuilla aikuiskoulutustoimin. Sukupuolirakenteen tasapainottamiseen tulee kiinnittää edelleen huomiota oppilaan- ja ammatinvalinnanohjauksessa sekä opiskelijavalinnan kehittämisessä mm. siten, että opiskelijavalinnoissa otetaan käyttöön nykyistä vaikuttavampia keinoja.

Koulutukseen osallistuminen ja koulutustarjonnan rakenne profiloituvat eri tavoin maan eri osissa. Lukionkäyntiaste vaihtelee Uudenmaan maakunnan 66 prosentista Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakuntien 49 prosenttiin Lukionkäyntiasteen alueelliset erot vaikuttavat nuorten jatko-opintovalmiuksiin ja -mahdollisuuksiin. Lukionkäynnin alueellista tasapainoa

pitää parantaa tavoitteena turvata nuorille tasavertaiset lukionkäyntimahdollisuudet asuinpaikasta riippumatta. Yhtenä keinona on tarpeen lisätä mahdollisuuksia suorittaa lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus samanaikaisesti rinnakkain. Lisäksi ammatillisen peruskoulutuksen antamia jatko-opiskeluvalmiuksia tulee vahvistaa.

Ammatillisen koulutuksen sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintojen koulutustarjonnassa on alueellisia eroja, joiden takia näiden sektoreiden koulutuksen saavutettavuus vaihtelee eräin osin varsin huomattavastikin maan eri osissa. Opetusministeriö on tämän takia laatinut vuosille 2003–2008 hyväksytyyn koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman toimeenpanoa varten suuntaa-antavat koulutustarjonnan alueelliset tavoitteet vuodelle 2008, jotka on toimitettu 12.5.2004 päivätyllä koulutustarjonnan alueellisen tasapainon parantamista koskevalla kirjeellä ammatillisen koulutuksen järjestäjille, ammattikorkeakouluille ja yliopistoille. Ne ovat yhtenä lähtökohtana neuvoteltaessa ammatillisen koulutuksen järjestäjien kanssa koulutuksen järjestämisluvista sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa tulos- ja tavoitesopimuksista. Asetettujen tavoitteiden toteutumista seurataan.

Erilaisten oppijoiden, eri vammaisryhmien sekä kielellisesti ja kulttuurisesti eritaustaisten opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua koulutukseen tulee lisätä tukemalla esteetöntä opiskelua toisen asteen oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Esteettömyydellä tarkoitetaan oppilaitosten fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön kehittämistä siten, että erilaiset opiskelijat voivat toimia korkeakouluissa yhdenvertaisesti.

Tasa-arvo aikuiskoulutuksessa

Aikuiskoulutuksen tasa-arvon edistämiseksi on kuluvalle hallituskaudella tehty useita toimenpiteitä. Niistä merkittävin on vuosille 2003–2007 ajoittuva Noste-lisätoimenpideohjelma. Toimenpiteistä huolimatta vailla toisen asteen koulutusta olevan työvoiman määrän ennakoidaan olevan vuonna 2007 vielä 350 000 ja vuonna 2012 noin 260 000 henkeä. Myös jatkossa on pidettävä huolta siitä, että vähäisen pohjakoulutuksen omaavalla aikuisväestöllä on riittävästi mahdollisuuksia oman osaamisensa parantamiseen.

Noste-ohjelmakauden päättymisen jälkeen jatketaan aikuisväestön koulutustason kohottamista koskevia toimenpiteitä. Tavoitteena on, että vuosittain vähintään 20 000 vailla toisen asteen koulutusta olevaa henkilöä aloittaa ammatilliseen tutkintoon tai niiden osiin tähtäävät opinnot. Noste-ohjelmassa on kehitetty aikuisopiskeluun kannustavia ja opintojen läpiviemistä tukevia käytäntöjä. Tavoitteena on niiden levittäminen sekä aikuisopiskelun henkilökohtaistamisen laajentaminen koko aikuiskoulutuksen toimintatavoiksi. Lisäksi kehitetään aikuisten ohjaus- ja neuvontapalveluja sekä aikuisten opintososiaalisia etuuksia.

Riittävät ohjaus- ja neuvontapalvelut edistävät aikuiskoulutukseen osallistumisen tasa-arvoa. Vuonna 2004 valmistuneessa arvioinnissa (Numminen 2004) todetaan muun muassa, että opinto-ohjaus on aikuisoppilaitoksissa sisällöltään kapeaa ja organisoinniltaan hajanaista ja koordinoimatonta. Tavoitteeksi on asetettu, että vuoteen 2008 mennessä kaikilla kansalaisilla on käytettävissään monipuoliset ja asiakaslähtöiset aikuisopiskelun tieto- ja neuvontapalvelut ja että kaikissa aikuiskoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa ja korkeakouluissa on saatavilla myös aikuisopiskeluun soveltuvat ohjausjärjestelyt. Työelämän ja työikäisen aikuisväestön tarpeisiin vastaaminen edellyttää määrätietoista yhteistyötä opetus- ja työhallinnon palveluiden kehittämisessä ja yhteensovittamisessa. Opetusministeriö ja työministeriö valmistelevat toimenpideohjelmaa aikuisopiskelun tieto- ja neuvontapalvelujen ja ohjauksen kehittämisestä.

1.4. Globalisaatio

Koulutus, hyvinvointi, taloudellinen kasvu ja kilpailukyky

Koulutuksella on keskeinen merkitys siinä, miten hyvin Suomi kykenee ylläpitämään taloudellista kasvua, kilpailukykyä, innovointeja ja korkeaa elintaso. Tulevaisuudessa koulutuksen laadusta tulee yhä tärkeämpi tekijä. Korkea osaamis- ja koulutustaso turvaa kansantalouden sopeutumiskyvyn nopeasti muuttuvassa maailmassa. Kristyvässä kansainvälisessä kilpailussa on välttämätöntä, että korkein opetus ja tutkimus ovat lähellä kansainvälistä kärkeä ja että Suomen yliopistot ovat eturintamassa muutamilla kansantaloutemme ja yhteiskuntamme kehityksen kannalta keskeisillä aloilla.

Taloudellisessa kasvussa siirryttiin 1990-luvulla innovaatio- ja osaamiskeskiseen vaiheeseen. Globaalissa taloudessa alueet ja maat kilpailevat osaamiskeskittymien ja niihin liittyvän tuotantotoiminnan sijainnista. Se miten korkeaa osaamista vaativa tuotantotoiminta tulevaisuudessa sijoittuu, riippuu pitkälti korkeasti koulutetun työvoiman saatavuudesta sekä kansantalouden aineellisesta ja sosiaalisesta perusrakenteesta. Kun työvoiman liikkuvuus lisääntyy, vaatimukset yhteiskunnan järjestämän koulutuksen relevanssista ja paremmasta työmarkkinavastaavuudesta kasvavat. Globalisaation ja työvoiman liikkuvuuden vuoksi optimaalinen vastuunjako yritysten ja yhteiskunnan maksaman koulutuksen välillä tulee entistä tärkeämmäksi.

Uusien innovaatioiden kehittäminen ja käyttöönotto kytkeytyy yhä useammin verkostoihin, joissa tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä käytännön tuotanto- ja palvelutoiminta ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa.

Inhimillisen pääoman lisääminen koulutuksen kautta parantaa uusien teknologioiden ja toimintatapojen omaksumiskykyä ja johtaa tuottavuuden kasvuun. Hyvä yleinen koulutustaso on tarpeen myös uusia teknologioita tehokkaasti hyödyntävien kotimarkkinoiden synnyttämiseksi. Suomen kansalliseen osaamis- ja kasvustrategiaan on jo pitkään kuulunut osaava ja korkeasti koulutettu työvoima, joka kykenee käyttämään hyödyksi ja tuottamaan uusia teknologioita.

Korkealaatuinen koulutus ja osaava työvoima ovat osa suotuisaa yritys ympäristöä. Avomessa taloudessa julkisen vallan tehtävänä on turvata riittävä osaamis pohja ja siten edistää olemassa olevia yritystoimintoja, kokonaan uuden yritystoiminnan syntymistä ja kasvun kannalta tärkeitä investointeja. On tärkeää, että koko ikäluokka saa perustiedot yrittämisestä. Lisäksi koulutusjärjestelmän tulee tarjota riittävät yrittäjän ammattiosaamiseen ja liiketoimintaosaamiseen liittyvät koulutusmahdollisuudet.

Koulutus vaikuttaa tuottavuuteen ja talouden kehitykseen ja siten kansalaisten ja koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Koulutuspolitiikka on tärkeä osa hyvinvointipolitiikkaa. Koulutuksella voidaan vaikuttaa myönteisesti mm. terveyteen, rikollisuuden vähentämiseen, ympäristön tilaan, demokratiaan ja elämänlaatuun. Koulutuksella edistetään laajaa työelämään osallistumista ja lujitetaan yhteiskunnallista ja yhteisöllistä yhteenkuuluvuutta. Koulutuksen kautta välittyvät yhteiskunnan kannalta tärkeät arvot kuten solidaarisuus, suvaitsevuus, tasa-arvo ja osallistuminen. Yhteiskunnan nopean muutoksen ja oppilasaineiksen moninaistumisen vuoksi elinikäisen oppimisen merkitys sosiaalisen pääoman luoja korostuu.

Kestävän kehityksen ajatukselle rakentuvan elämäntavan omaksuminen on kansallisesti ja maailmanlaajuisesti lähivuosisikymmenien suurimpia oppimishaasteita. Se koskee lapsia ja nuoria, mutta yhtäläillä myös aikuisväestöä. Koulutukseen kaikilla tasoilla on tarpeen lisätä kestävän kehityksen valintojen ja toimenpiteiden kannalta tarvittavaa tietämystä sekä arvojen ja asenteiden muodostumisen kannalta monipuolista ja relevanttia opetusta. Ammatilli-

nessa ja korkeakoulutasoisessa peruskoulutuksessa samoin kuin työikäiselle aikuisväestölle tarkoitettussa lisä- ja täydennyskoulutuksessa tavoitteena on huolehtia kestävästä kehityksen kannalta riittävän erityisosaamisen ja työelämäasenteiden vahvistamisesta. Opetushenkilökunnan perus- ja täydennyskoulutus on tavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeisessä asemassa. Monipuolisella tutkijankoulutuksella sekä tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla luodaan edellytyksiä kestävästä kehityksen kannalta myönteisille valinnoille ja vaihtoehtoisille toimintatavoille sekä lyhyellä että pitemmällä aikavälillä. Kansalaisten tietämyksen, arvojen ja asenteiden kannalta tärkeässä asemassa ovat vapaa sivistystyö ja kansalaisjärjestöjen toiminta.

Korkeatasoinen opetushenkilöstö

Koulutusjärjestelmän toimivuus, väestön koulutus- ja osaamistason kohottaminen ja koulutuksen laadun kehittäminen ovat riippuvaisia korkeatasoisesta opetushenkilöstöstä ja laadukkaasta opettajankoulutuksesta. Suomalaisopettajien koulutustaso on kansainvälisesti vertailtuna korkea, mikä on osaltaan vaikuttanut saavutettuihin hyviin oppimistuloksiin. Koulutuksen kehittäminen edellyttää, että opettajilla on mahdollisuus päivittää ja laajentaa ammatitaitoaan.

Pätevän ja osaavan opetushenkilökunnan saatavuudesta huolehditaan oikein mitoitettulla opettajankoulutuksella. Opettajankoulutustarpeen arvioimiseksi seurataan säännöllisesti ikäluokkakehitystä, opettajien ikärakennetta, kelpoisten opettajien määrän kehitystä sekä opettajien siirtymistä muihin tehtäviin opetustyön ulkopuolelle.

Opinto-ohjauksen tarpeen lisääntyminen, erityisopetuksen laajeneminen, eri kulttuuritaustoista tulevien opiskelijoiden määrän lisääntyminen ja moniammatillisen yhteistyön lisääntyminen asettavat suuria haasteita opettajien pedagogiselle koulutukselle. Pedagogisten opintojen keskeisiä sisältöjä ovat kaikessa opettajankoulutuksessa yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, oppimisprosessien ymmärtäminen sekä oppimisvaikeuksien ja syrjäytymisen ehkäisy. Maahanmuuttajataustaisten opettajankoulutukseen osallistuvien henkilöiden määrää tulee lisätä monikulttuurisuuden vahvistamiseksi suomalaisissa oppilaitoksissa.

Opetushenkilöstön täydennyskoulutus edellyttää kehittämistoimia, joilla parannetaan koulutuksen saavutettavuutta, vahvistetaan opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen välistä jatkumoa ja edistetään kaikkien opettajaryhmien tasavertaisia mahdollisuuksia ylläpitää ja lisätä ammatitaitoaan täydennyskoulutuksen avulla. Täydennyskoulutuksessa otetaan huomioon opettajien erilaiset koulutustarpeet uran eri vaiheissa. Tukemalla uusia opettajia uran alussa ja kehittämällä heidän työhöntulo-ohjaustaan voidaan ehkäistä siirtymistä opetustyöstä muihin ammatteihin.

Opettajien täydennyskoulutus yhdistetään nykyistä paremmin oppilaitosten kehittämistyöhön. Suunnitelmallisella täydennyskoulutuksella tuetaan työhyvinvointia oppilaitoksissa sekä opettajien työssä jaksamista. Oppilaitosten johtajuutta vahvistetaan myös kehittämällä oppilaitosten rehtoreille suunnattua koulutusta. Oppilaitosjohdon valmiuksia pedagogisen johtajuuden, oppimisen ja opettamisen kehittämiseen lisätään.

Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen

Koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälistymisen vahvistaminen on edellytys korkeakoulutuksen ja tutkimuksen laadun parantumiselle sekä kansallisen innovaatiopohjan vahvistamiselle. Korkeakoulujen toiminnan laadun kohentaminen ja innovaatiojärjestelmän parempi toimivuus ovat Suomen kilpailukyvyn kannalta keskeiset tekijät. Korkeakoulujen kansainvälisen toiminnan kehittämisen lähivuosien tavoite ja suuri haaste on uudenlaisten liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntäminen kansainvälisillä koulutus- ja tutkimusmarkkinoilla.

Yhteistyötä on lisättävä kaikissa toiminnan muodoissa erityisesti Venäjän, Intian ja Aasian maiden kanssa.

Korkeakoulut ovat viime vuosina lisänneet kansainvälistä yhteistyötään, ja ulkomaisten vaihto- ja tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvu suomalaisissa yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa on osoitus suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälisen vetovoiman kasvusta. Kehityksestä huolimatta erityisesti ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä on muihin EU-maihin ja keskeisiin OECD-maihin verrattuna Suomessa varsin alhainen.

Kansainvälisessä toiminnassa korkeakoulujen tulee profiloitua omille vahvuusalueilleen. Vieraskielisen koulutuksen laatuun on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Ulkomaisten korkeakoulujen kanssa tehtävää yhteistyötä opetuksessa ja tutkimuksessa on syvennettävä mm. yhteisiä koulutusohjelmia kehittämällä. Lahjakkaiden ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden rekrytointia on kehitettävä aktiiviseksi, suunnitelmalliseksi ja ammattimaiseksi. Ulkomaisten opiskelijoiden suomen ja ruotsin kielen ja kulttuurin opetukseen on panostettava nykyistä enemmän, jotta täällä tutkinnon suorittaneiden integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työmarkkinoille helpottuu. Tavoitteena on, että kasvava osa ulkomaisista tutkinto-opiskelijoista jää valmistuttuaan Suomen työmarkkinoille.

Suomalaisten korkeakoulujen kansainvälisen toiminnan edellytyksiä on parannettava siten, että suomalaiset korkeakoulut voivat osallistua tasaveroisesti muiden maiden korkeakoulujen kanssa kansainvälisille koulutusmarkkinoille. Tavoitteena on hyödyntää täysimääräisesti suomalaista osaamista, korkeakoulutuksen kasvavaa kysyntää ja EU:n koulutusohjelmia. Yliopistojen taloudellista toimivaltaa tulee lisätä kansallisen ja kansainvälisen huippuosaamisen ja verkostoitumisen edellytysten parantamiseksi.

Korkeakoulujen kansainvälisen toiminnan kehittäminen edellyttää, että toimintaan suunnataan lisävoimavaroja. Ei ole mahdollista, että korkeakoulut kustantavat toiminnan laajentamisen toimintamäärärahoillaan tai että se katetaan kokonaan julkisilla lisäpanostuksilla. Jatketaan EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden lukukausimaksujen toteuttamismahdollisuuksien selvittämistä ja asiaa tarkastellaan myös tilauskoulutuksen osalta meneillään olevan yliopistojen taloudellisen autonomian laajentamista koskevan selvityksen yhteydessä. Mikäli maksut otetaan käyttöön, lahjakkaiden ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden opintojen tukemiseksi käynnistetään stipendi- ja apurahaohjelmia. Kehitysmaiden kansalaisten opintomahdollisuuksia suomalaisissa korkeakouluissa tuetaan korkeakoulujen välisten verkosto-ohjelmien kautta osana kehitysyhteistyötä.

Suomalaisten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen on vahvistettava toimintaansa myös ulkomailla omien vahvuusalojensa puitteissa.

Korkeakoululaitoksen uudistaminen

Korkeakoululaitosta kehitetään yliopistoista ja ammattikorkeakouluista ja niiden välisistä yhteistyösopimuksiin perustuvista yhteenliittymistä muodostuvana kokonaisuutena. Korkeakoulujärjestelmän rakenteet voivat vaihdella alueellisesti dualimallissa. Tavoitteena on, että korkeakoulut voivat nykyistä paremmin vastata alueiden erilaisiin tarpeisiin.

Korkeakoulujen profiloitumista vahvistetaan ja sektoreiden välistä työnjakoa selkeytetään. Toimipisteverkkoa tiivistetään ja tutkintojen ja koulutusohjelmien sisältöjä kehitetään molemmilla sektoreilla. Uusia rakenne- ja toimintamalleja kehitetään kilpailukyvyyn parantamisen, koulutuksen alueellisen saatavuuden ja alueiden erilaiset tarpeet huomioon ottaen.

Nuorisoikäluokkien pieneneminen etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa edellyttää korkeakoulutuksen mitoituksen tarkistamista ja koulutustarjonnan uudelleen kohdentamista. Korkeakoulutuksen kokonaisuus vaatii yhtenäistä valtakunnallista ohjausta, jotta koulutustarjontaa ja

verkon rakenteita voidaan kehittää alueellisesti, kieliryhmittäin ja alakohtaisesti tasapainoisesti.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tukipalveluja, kirjasto- ja tietopalveluita, kansainvälistä toimintaa, aikuiskoulutusta, innovaatioiden levittämistä ja yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä voidaan hoitaa nykyistä taloudellisemmin yhdistämällä korkeakoulujen toimintoja ja kehittämällä niille yhteistyömalleja. Toiminnan rationalisointi tarjoaa korkeakouluille mahdollisuuden parantaa perustehtävien laatua ja vaikuttavuutta.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkintorakennetta on viime vuosien aikana kehitetty. Järjestelmien nyt vakiinnuttua on varmistuttava siitä, että korkeakoulututkinnot säilyttävät selkeät omat profiilinsa duaalimallin mukaisesti. Ammattikorkeakoulututkinto on suoraan työelämään tähtäävä tutkinto. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto antaa osalle ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista mahdollisuuden syventää omaa ammatillista osaamistaan työelämäkokemuksen jälkeen. Yliopistojen alemmat ja ylemmät korkeakoulututkinnot ovat luonteeltaan akateemisia, tieteellisesti tai taiteellisesti painottuneita tutkintoja.

Yliopistojen tutkimus- ja ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan vahvistamiseksi lisätään korkeakoulujen yhteistyötä sekä hyödynnetään korkeakoulujen ulkopuolisten organisaatioiden mahdollisuuksia. Näistä ns. välittäjäorganisaatioista on kehitettävissä korkeakouluja yhteisesti palvelevia, riittävän suuria kokonaisuuksia. Samalla on luotava periaatteet, joilla edistetään tutkimus- ja laiteympäristöjen tehokasta yhteiskäyttöä eri toimijoiden kesken.

Yliopistojen tarjoamia aikuisten koulutusmahdollisuuksia kehitetään monipuolistamalla aikaisemmin hankitun osaamisen hyväksilukevaa tutkintokoulutusta, vahvistamalla täydennyskoulutuksen rahoituspohjaa ja toimintaedellytyksiä ja luomalla avoimen yliopisto-opetuksen kautta toimivat väylät tutkinto-opiskeluun. Toimintaa tulee koordinoita alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Täydennyskoulutuksen laatua ja vaikuttavuutta tulee parantaa niin, että alalle syntyy myös kaupallisesti kilpailukykyisiä tuotteita ja yrityksiä. Osa täydennyskoulutuksesta voidaan yhtiöittää. Yliopistokeskuksista kehitetään ensisijaisesti aikuiskoulutuksen alueellisia koordinaatio- ja resurssikeskuksia. Alueella tapahtuva avoin yliopisto-opetus ja täydennyskoulutustarjonta koordinoidaan niiden kautta.

Korkeakouluverkon rakennetta uudistetaan kokoamalla korkeakoulujen yksiköitä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Tämä mahdollistaa tutkimuksen ja t&k-toiminnan kannalta riittävän kriittisen massan syntymisen sekä turvaa opiskelijoille monipuoliset sivuainemahdollisuudet. Alueellisen vaikuttavuuden kannalta riittävän suuren korkeakoulu yhteisön muodostaminen on keskeistä. Suuremmat yksiköt tarjoavat mahdollisuuden myös korkeakoulun sisäiseen rakenteelliseen ja toiminnalliseen kehittämiseen.

Väestökehitys edellyttää, että samalla paikkakunnalla tai toistensa välittömässä läheisyydessä toimivien ammattikorkeakoulujen yhdistäminen otetaan tarkasteluun. Tavoitteena on nuorten tutkintoon johtavan koulutuksen keskittäminen nykyistä harvemmille paikkakunnille ja nykyistä suurempiin yksiköihin. Vahvemmat yksiköt parantavat ammattikorkeakoulujen mahdollisuuksia kantaa omalta osaltaan vastuuta aluekehityksestä. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot kehittävät yhteistyössä koulutustarjontaansa vastaamaan alueellisiin koulutustarpeisiin. Korkeakoulujen yhteistyön tavoitteena on seutukuntien kehittämistyön tukeminen, koulutuksen saatavuuden parantaminen sekä koulutusorganisaatioiden yhteistyön lisääminen. Avoimella yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksella on korkeakoulutoiminnassa merkittävä rooli.

Yliopistojen strategista johtamista ja hallintoa uudistetaan ottaen huomioon tehtävien ja toimintaympäristön kasvavat vaatimukset.

Koulutuksen laadun kehittäminen

Opetuksen ja tutkintojen korkea laatu on koulutuksen vaikuttavuuden, tehokkuuden ja tuottavuuden edellytys. Laadunvarmistuksen ja -hallinnan merkitys koulutusjärjestelmässä kasvaa niin kansallisella kuin eurooppalaisella tasolla. Laadunvarmistus on myös koulutuksen veto voimaisuuden ja läpinäkyvyyden lisäämisen kannalta keskeinen tekijä. Tämän vuoksi koulutuksen laadun jatkuvaan kohottamiseen ja laadun varmistukseen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Yhä tärkeämmäksi tehtäväksi muodostuu koulutuksen ja tutkimuksen laadun jatkuvaan parantamiseen liittyvien menettelytapojen, prosessien ja toimintajärjestelmien kehittäminen.

Kansainvälisen yhteistyön merkitys korostuu korkeakoulujen ja ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksessa. Yhteistyöllä pyritään parantamaan eurooppalaisen koulutuksen laadun jatkuvaan kehittämistä sekä lisäämään laadunvarmistuksen läpinäkyvyyttä ja sitä kautta arviointien tai akkreditointien keskinäistä tunnustamista. Korkeakoulujen laadunvarmistuksen eurooppalaisen yhteistyön tiivistämisestä on hyväksytty EU:n neuvoston ja parlamentin yhteinen suositus. Ammatillisen koulutuksen laadunvarmistusta kehitetään Kööpenhaminan prosessiin liittyvässä eurooppalaisessa yhteistyöverkostossa, jonka tavoitteena on luoda yhtenäiset puitteet ja lähestymistavat laadun varmistukseen jäsenmaissa ja koulutuksen järjestäjätasolla. Tulevien vuosien suuri haaste on jo sovitun eurooppalaisen laadunvarmistuksen yhteisen viitekehyksen (Common Quality Assurance Framework) käyttöönotto ja soveltaminen kansallisella tasolla. Sen avulla pyritään luomaan yhteisiä periaatteita ja menettelytapoja, joilla jäsenvaltioissa lisätään laadunvarmistuksen läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta.

Laadunvarmistus on myös yksi kehitteillä olevan eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen keskeisistä elementeistä, mikä osaltaan lisää tarvetta luoda yhteiset standardit ja menettelytavat erityisesti ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen laadunvarmistukselle.

Koulutuksen ja tutkimuksen laatu ovat myös keskeisin kilpailutekijä, jolla suomalaiset yliopistot ja ammattikorkeakoulut voivat menestyä kansainvälisillä korkeakoulutusmarkkinoilla.

Kansainvälistymisen ja eurooppalainen yhteistyö antavat aihetta arvioida uudelleen nykyistä korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmää myös Suomessa. Korkeakoulut ovat käynnistäneet sisäisten järjestelmiensä kehittämisen. Työ on useissa korkeakouluissa alkuvaiheessa. Kansallisen laadunvarmistuksen on oltava uskottavaa myös kansainvälisesti siten, että laadunvarmistusmenettelyt pystyvät takaamaan suomalaisille korkeakouluille kansainvälisen laatuleiman. Tätä ei välttämättä saavuteta nykyisellä toiminnan yleiseen kehittämiseen ja pitkälti vapaaehtoisuuteen perustuvalla ulkoisella laadunvarmistusmenettelyllä. Tavoitteena on kehittää kansallinen, kaikille korkeakouluille pakollinen ulkoinen laadunvarmistusjärjestelmä. Myös kansainvälisiä koulutusalaakohtaisia ja korkeakoulukohtaisia arviointeja on voitava hyödyntää entistä paremmin. Kansallisessa lainsäädännössä on varmistettava, että korkeakouluilta ei edellytetä päällekkäistä kansallista ja kansainvälistä arviointia.

Ammatillisen koulutuksen osalta keskeinen haaste on kehittää kansallista laadunvarmistusjärjestelmää ja tukea sitä kautta koulutuksen järjestäjiä laadunhallinnassa. Tätä kautta voidaan myös lisätä laadunvarmistuksen läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta kansainvälisellä tasolla.

Maahanmuuttajien koulutuksen kehittäminen

Suomen ja ruotsin kielen taidolla on suuri merkitys yhteiskunnassa toimimisen, koulutukseen osallistumisen, koulutuksessa menestymisen ja työelämään pääsyn kannalta. Suurissa kunnissa joissa maahanmuuttajaoppilaita on paljon, suomi ja ruotsin kielen opetusta järjestetään toisena kielenä tyydyttävässä määrin. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria ja pienissä

kunnissa opetuksen järjestämisessä on puutteita. Toisena kielenä annettavan suomen ja ruotsin kielen opetuksen asemaa tulee vahvistaa, jotta kaikille maahanmuuttajaoppilaille voidaan varmistaa tasa-arvoiset mahdollisuudet. Yhdessä oman äidinkielen opetuksen kanssa suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus vahvistaa oppilaan monikulttuurista identiteettiä ja rakentaa pohjaa myös toiminnalliselle kaksikielisyydelle.

Tutkimusten mukaan tärkeimpiä tekijöitä vieraaseen kulttuuriin sopeutumisen kannalta ovat paitsi maan kielen hallitseminen myös oman kielen ja kulttuurin elävänä säilyminen ja niiden kehittäminen. Oman äidinkielen opetusta järjestetään niissä suurissa kunnissa, joissa maahanmuuttajaoppilaita on paljon, mutta pienissä kunnissa asuville maahanmuuttajaoppilaille ei järjestetä oman äidinkielen opetusta riittävässä määrin. Maahanmuuttajaoppilaiden integrointia suomalaiseen yhteiskuntaan ja menestymistä opinnoissa voidaan tukea panostamalla oman äidinkielen opetukseen entistä enemmän. Oman äidinkielen opettajien koulutusta on myös tarpeen lisätä.

Perusopetuslain mukaan kunta ja opetuksen järjestämisluvan saaneet voivat järjestää perusopetukseen valmistavaa opetusta valtion tuella puolen vuoden ajan. Yleensä maahanmuuttajaoppilas ei kuitenkaan vielä puolen vuoden valmistavan opetuksen jälkeen ole tiedoiltaan ja taidoiltaan valmis osallistumaan normaaliin perusopetukseen. Kehittämällä ja laajentamalla perusopetukseen valmistavaa opetusta kaikille maahanmuuttajaoppilaille voidaan turvata riittävä tuki ja edellytykset perus- ja jatko-opinnoissa menestymiselle.

Maahanmuuttajataustaisia nuoria siirtyy lukiokoulutukseen vähän suhteessa suomen ja ruotsinkielisiin oppilaisiin. Eräs keskeinen selittäjä on heidän puutteelliseksi kokemansa kielelliset valmiudet. Lukio-opinnoissa on mahdollista opiskella suomea tai ruotsia niin sanottuna toisena kielenä ja maahanmuuttajat voidaan vapauttaa toisen kotimaisen kielen opiskelusta kokonaan, mikäli heillä ei ole kyseisiä opintoja aikaisemmin suoritettuina. Menestyminen lukio-opinnoissa edellyttää kuitenkin vahvaa suomen/ruotsin kielen taitoa. Paitsi että maahanmuuttajien suomen/ruotsin kielen opetusta tulee tehostaa jo perusopetuksessa, lukioon siirtyminen vaatii tukitoimenpiteitä. Maahanmuuttajien lukio-opintoja voidaan tukea muun muassa järjestämällä kieli- ja opiskelutaitoja parantavia opintoja lukion oppimäärään kuuluvina soveltavina kursseina erityisesti lukio-opintojen alussa.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa maahanmuuttajaopiskelijoiden kohdalla otetaan huomioon kielitaidon asettamat erityisvaatimukset sekä valintamenettelyissä että opetusjärjestelyissä ja suoritusten arvioinnissa. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijavalinnassa on mahdollista nykyistä enemmän soveltaa joustavaa valintaa, jossa on mahdollista huomioida opiskelijan henkilöön liittyviä erityisiä syitä. Edellytyksenä koulutukseen pääsyyllä on kuitenkin riittävä opetuksielen taidon taso ja yleiset opiskelunvalmiudet. Näitä voidaan vahvistaa ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavalla koulutuksella. Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutuksen valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita tarkistetaan ja selvitetään mahdolliset opetussuunnitelman muutostarpeet. Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteiden tarkistamisen yhteydessä otetaan huomioon myös monikulttuurisuusvaatimukset. Edelleen kiinnitetään huomiota maahanmuuttajien mahdollisuuksiin osallistua oppisopimuksena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen sekä maahanmuuttajanaisten ja -tyttöjen koulutukseen aktivoimiseen, koulutusmahdollisuuksien parantamiseen ja koulutuksen kehittämiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa ja ammatillisessa peruskoulutuksessa järjestettävässä tutkintoon johtamattomassa koulutuksessa.

Käynnistetään laaja kansallinen asennekasvatushanke jonka tavoitteena on antaa opettajille ja oppilaille välineitä hyvinvoinnin kehittämiseksi erityisesti niissä kouluissa, joissa on maahanmuuttajaoppilaita.

Tavoitteena on lisätä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden opiskelua korkeakouluissa. Tavoitteen saavuttamiseksi tulee kehittää ammattikorkeakouluopintoihin valmentavaa koulutusta.

Koko aikuiskoulutusjärjestelmän tarjonta on maahanmuuttajien käytettävissä. Erilaisissa koulutusmuodoissa on jo otettu huomioon maahanmuuttajien erityistarpeet, mutta tätä kehittämistyötä on edelleen tarpeen jatkaa. Ratkaisevassa asemassa on kielikoulutus ja siihen liittyvän suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin orientoiva koulutus. Koulutusta on tarpeen laajentaa sekä eri koulutusmuotoihin liittyvänä että yleisenä kieli- ja kulttuurikoulutuksen tarjontana. Maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutuksen tarjonnan laajentaminen on vapaan sivistystyön lähivuosien painopisteitä. Yhteistyö opetus- ja työhallinnon kesken on tässä erittäin tärkeää.

Opettajilta ja koko koulun henkilökunnalta vaaditaan nykyistä paremmat valmiudet kohdata eri kulttuuri- ja kielitaustaisia oppilaita ja opiskelijoita. Opettajien täydennyskoulutusta monikulttuurisuuteen liittyen tulee lisätä. Koulun ja opettajien valmiuksia kehittää kodin ja koulun välisiä yhteistyötä maahanmuuttajaperheiden kanssa on myös tulevaisuudessa kehitettävä.

1.5. Ikärakenne

Oppilaitosverkon ja koulutuspalvelujen sopeuttaminen ikärakenteen muutokseen

Lähivuosien merkittävät haasteita ovat koulutuksen laadun vahvistaminen sekä oppilaitosverkon sopeuttaminen pieneneviin ikäluokkiin. Korkealaatuisen esi- ja perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen turvaaminen pieneneville ikäluokille edellyttää kunta- ja palvelurakenteiden kehittämistä.

Rakenneratkaisujen tulisi parantaa

- mahdollisuuksia koulutuspalvelujen järjestämistä koskevaan strategiseen suunnitteluun ja palvelujen tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen,
- koulutuksen järjestäjien edellytyksiä hoitaa opetussuunnitelma- ja arviointityötä, varmistaa koulutuksen korkea laatu ja kehittää laadunhallintajärjestelmiä sekä
- mahdollisuuksia turvata ammattihenkilöstön saatavuus ja hyödyntää monipuolisesti henkilöstön osaamista.

Kunta- ja palvelurakenteiden uudistamisen tulee edistää keskeisten koulutuspoliittisten tavoitteiden saavuttamista. On huolehdittava siitä, että seuraavat tavoitteet toteutuvat:

Koulutuksen perusturva: yhtäläinen oikeus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti opetusta sekä kehittää itseään sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta ja asuinpaikasta riippumatta.

Koulutuksen saavutettavuus:

- Esi- ja perusopetus: turvataan ensisijaisesti lähipalveluna paikalliselta pohjalta.
- Koulutustakuu: kaikilla peruskoulun päättävillä on mahdollisuus jatko-opintoihin. Toisen asteen koulutuksessa tavoitteena on pääsääntöisesti alueellinen saavutettavuus.

- Yleissivistävän koulutuksen jälkeiset opinnot: kaikilla peruskoulun ja lukion päättävillä on mahdollisuus tutkinnon suorittamiseen ammatillisessa koulutuksessa, ammattiko-keakoulussa ja yliopistossa.

Koulutuksen laatu; opetuksen laadun ja riittävän valinnaisuuden sekä oppilashuolto- ja muiden tukipalvelujen saatavuuden turvaaminen.

On välttämätöntä, että kunnissa kehitetään kuntarajat ylittävää yhteistyötä kunta- ja palvelurakennemuutoshankkeen rinnalla.

Ammatillisen koulutuksen osalta on käynnistetty vuosille 2005–2008 ajoittuva hanke, jonka tavoitteena on vahvistaa ammatillisen koulutuksen palvelukykyä sekä edistää ammatillisen koulutuksen kehittämistä kokonaisuutena ja järjestäjätieverkon kokoamista. Tarkoituksena on edistää koulutuksen järjestäjien yhdistymistä riittävän suuriksi ja monipuolisiksi tai muutoin vahvoiksi koulutuksen järjestäjiksi. Opetusministeriö selvittää yhteistyössä eri alueiden koulutuksen järjestäjien kanssa suunnitelmat ja mahdollisuudet alueellisten ammattiopistojen muodostamiseen.

Aikuisväestön oppimismahdollisuuden kehittäminen

Hallitus on asettanut tavoitteeksi, että työikäisen aikuisväestön vuotuinen osallistumisaste erityyppiseen aikuiskoulutukseen nostetaan nykyisestä 54 prosentista 60 prosenttiin vuoteen 2008 mennessä. Tämä edellyttää omaehtoisen aikuiskoulutuksen, työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen ja henkilöstökoulutuksen tehtävien selkiyttämistä työikäisen aikuisväestön kattavien osallistumismahdollisuuksien varmistamiseksi sekä toiminnan vaikuttavuuden ja resurssien käytön tehokkuuden parantamiseksi. Opetusministeriön vastuulla tässä työnjaossa ovat erityisesti kattava järjestäjätieverkko ja sen vakaat toimintaedellytykset, riittävä kaikille avoin tarjonta eri koulutustasoilla, aikuisopiskeluun soveltuva tutkintorakenne ja laadunvarmistus, aiemman osaamisen tunnistamis- ja hyväksilukemismenettelyt sekä opetushenkilökunnan kelpoisuus ja osaaminen.

Osallistumista koskevan tavoitteen saavuttaminen edellyttää aikuiskoulutuksen rahoituspo-
hjan laajentamista sekä opintojen aikaisten toimeentulojärjestelyjen kehittämistä erilaisissa työmarkkina- ja elämäntilanteissa toimivien väestöryhmien tarpeisiin vastaavaksi ja selkeäksi kokonaisuudeksi.

Vähän koulutettujen ohella pk-sektorilla ja erityisesti mikroyrityksissä työskentelevillä on muita ryhmiä vähemmän koulutusmahdollisuuksia. Erityisenä haasteena jatkossa tulee olemaan pienyritysten henkilöstön koulutusmahdollisuuksien parantaminen. Aikuiskoulutusta tarjoavien koulutusorganisaatioiden tulee kyetä vahvistamaan pienyritysten innovaatiotoimintaa ja tarjoamaan kunkin yrityksen omiin lähtökohtiin soveltuvia koulutuskokonaisuuksia. Työelämän palvelutehtävä on tulossa entistä keskeisemmäksi koulutusorganisaatioiden toimintaperiaatteeksi. Tähän täytyy olla käytettävissä riittävät resurssit.

Aikuisväestön koulutustaso nousee nopeasti. Esimerkiksi vähintään 25–64-vuotiaassa väestössä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli vuonna 2002 noin 300 000, vuonna 2012 vastaavan ikäisiä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita ennakoitaan olevan noin 600 000. Väestön koulutustason noustessa aikuiskoulutuksen tarjonnan painopistettä tulee suunnata nykyistä vahvemmin ammatilliseen lisäkoulutukseen ja korkea-asteen koulutukseen.

Väestökehitys ja globalisaation mukanaan tuomat arkipäivän osaamishaasteet edellyttävät kansalaisilta myönteistä asennetta uuden oppimiseen ja riittäviä moninaiset kohderyhmät huomioivia oppimismahdollisuuksia. Kansalaisten osallistumisen edistäminen ja aktiivisen kansalaisuuden tukeminen tulevat edelleen olemaan vapaan sivistystyön keskeisiä tehtäviä. Ympäristön kestävä ja erilaisia kulttuureja ymmärtävä kansalaisuus edellyttää kestävän

kehityksen perusteiden ja toimintatapojen omaksumista. Ympäristö- ja kulttuurikysymysten aiempaa vahvempi esilletuonti tulee olemaan kansalaisia lähellä olevien vapaan sivistystyön oppilaitosten keskeisiä tehtäviä.

1.6. Koulutusjärjestelmän tehokkuus ja toimintakyky

Koulutusurat ja opintoaikojen nopeuttaminen

Työurien pidentäminen ja opintoaikojen nopeuttaminen on ollut voimakkaasti esillä kulluvalla hallituskaudella. Nopeimmin tuloksia on saavutettu koulutustakuutavoitteen osalta. Tutkinnon suorittamisaikojen nopeutumisen tai tutkinnon suorittamisaikojen alentumisen toteutettujen uudistusten ja kehittämistoimien vaikutukset eivät vielä näy. Koulutuksen keskeyttäminen on edelleen yleistä, joskin se on ammatillisessa koulutuksessa kääntynyt laskuun.

Vaikka peruskoulun jälkeen jatko-opintojen siirtyvien osuus on erittäin korkea ja noin 80 % ylioppilaista on viiden vuoden kuluttua ylioppilastutkinnon suorittamisesta aloittanut korkeakouluopinnot, laskevat ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen keskeyttäminen ja heikko läpäisyaste tutkinnon suorittaneiden osuudet alhaisiksi. Nuorisoikäluokkien pienentyessä nuorten osaamis- ja koulutustason merkitys kasvaa entisestään. Keskeyttämisen vähentämiseen ja läpäisyn parantamiseen tähtääviä toimenpiteitä on jatkettava ja tehostettava. On myös selvitettävä, voidaanko kolmikantamenettelyllä luoda uusia keinoja, joilla edistetään työelämään siirtymistä vasta tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Siirtymistä perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen tulee tehostaa edelleen. Opetusministeriö on vuosien 2007–2011 menokehyksiä koskevassa ehdotuksessaan asettanut uudeksi koulutustakuutavoitteeksi, että vuonna 2008 97 % ja vuonna 2009 97,5 % perusopetuksen päättävistä aloittaa samana vuonna toisen asteen koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa. Tässä tarkoituksessa laajennetaan peruskouluja koskevia koulupudokkuutta ja toisen asteen nivelvaiheen ongelmia ennaltaehkäiseviä toimia ja yksilöllistetään oppilaanohjausta. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta laajennetaan.

Koulutusvoimavarojen käyttöä on syytä edelleen tehostaa vähentämällä päällekkäiskoulutusta koulutuksen eri vaiheissa. Noin neljä prosenttia ylioppilaista hakeutuu välittömästi lukion jälkeen jatko-opintoihin toisen asteen ammatilliseen koulutukseen, jolloin kahden tutkinnon vaatima opiskeluaika on viidestä kuuteen vuotta. Perättäisiin samantasoisiin opintoihin on syynä pääosin epävarmuus ammatin valinnassa. Lukion ja ammatillisten opintojen joustavalla yhdistämisellä voidaan tämän ryhmän opiskeluaika lyhentää selvästi. Mallin yleistymistä tuetaan. Lukiota kehitetään yleissivistävänä oppilaitoksena.

Ammatillisesti eriytyvässä koulutuksessa päällekkäiskoulutus on edelleen huomattavaa. Tavoitteena on, että toista samantasoista ammatillisesti eriytyvää tutkintoa suorittavia opiskelijoita ohjataan pituudeltaan lyhyempiin ja helpommin työelämän kanssa yhdistettävissä oleviin aikuiskoulutusohjelmiin. Kehitystä on tuettu mm. lisäämällä aikuiskoulutusohjelmien määrää. Vastaisuudessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, ettei koulutuksen epätarjouksen mukainen tarjonta ohjaa opiskelijoita ei-toivottuun koulutuskäyttäytymiseen.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisella voidaan lyhentää opiskeluaikoja ja joustavoittaa koulutusta. Koulutuksen ulkopuolella tai toisessa koulutuksessa aiemmin hankittu osaaminen tulee voida tunnustaa nykyistä tehokkaammin kaikissa perusopetuksen jälkeisissä koulutusmuodoissa ja tutkinnoissa.

Toisen asteen ammatillista tutkintojärjestelmän tulee olla ymmärrettävä ja tarkoituksenmukainen. Tavoitteena ovat entistä joustavammasta koulutusväylästä. Tutkinnon osien suorittamismahdollisuuksia edistetään siten, että koulutuksen ja työelämän suunnitelmallinen ja joustava vuorottelu paranee.

Näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa aloittaneista opiskelijoista vain noin puolet on suorittanut koko tutkinnon kolmen vuoden kuluttua. Tilannetta ei voida pitää tyydyttävänä. Asiaan voidaan vaikuttaa paitsi koulutusorganisaatioille suunnattavalla informaatio-ohjauksella myös selvittämällä vaihtoehtoja kannustavien elementtien lisäämisestä rahoitusjärjestelmään. Yksi vaihtoehto voisi olla kiinnittää osa rahoituksesta suoritetun tutkintojen määrään.

Työurien pidentämisen kannalta ja koulutusresurssien tehokkaan käytön kannalta vaikuttavimpia panostuksia ovat panostukset oppilaiden ja opiskelijoiden ohjaukseen. Oppilaanohjaus on avainasemassa perusopetuksen ylimmillä vuosiluokilla. Onnistunut ohjaus perusopetuksessa auttaa oppilaita tekemään realistisia ja onnistuneita koulutusvalintoja ja ehkäisee keskeyttämisistä toisen asteen koulutuksessa. Ammatillisessa koulutuksessa oikea-aikainen ohjaus ja tuki vähentää niin ikään keskeyttämisistä. Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa tapahtuva opiskelua ja uranvalintoja koskeva ohjaus nopeuttaa puolestaan jatko-opintoihin hakeutumista ja pääsyä. Korkeakouluissa opiskelun ohjauksella voidaan tukea opintoaikojen lyhentämistä.

Koulutuksen ja työelämän lähentäminen

Koulutuksen ja työelämän yhteistyö on välttämätöntä, jotta voidaan varmistaa se, että koulutuksen tuottama ammattiosaaminen vastaa työelämän tarpeisiin. Työssä olevan väestön osaamisen jatkuva kehittäminen on lisäksi keskeinen keino pyrkimyksissä työurien pidentämiseen ja työelämässä tapahtuvien muutosten hallintaan. Osaamiseen kohdistuvien vaatimuksiin ja muutostarpeisiin vastaaminen edellyttää koulutuksen ja työelämän tiivistä yhteistyötä.

Työpaikkojen merkitys oppimisympäristöinä korostuu kaikessa ammatillisesti eriytyvässä koulutuksessa, koska tarve yhdistää työ ja opiskelu joustaviksi kokonaisuuksiksi kasvaa ja koska osaamisen kehittäminen tapahtuu yhä selvemmin aidoissa työympäristöissä. Tämä korostaa työelämän aktiivista roolia koulutuksen toteuttamisessa.

Koulutuksen järjestäjien tulee voida vastata työelämän osaamistarpeisiin joustavasti ja nopeasti. Tämä edellyttää työelämälähtöistä oppimista tukevien pedagogisten ja organisatoristen järjestämismallien jatkuvaa kehittämistä, ajanmukaisia laitteita, tiloja ja muita resursseja. Näiden ohella ammatillisten opettajien ammattiosaamista ja työelämäyhteyksiä tulee ylläpitää ja kehittää jatkuvasti. Näin voidaan turvata relevantin osaamisen tuottaminen monimuotoisissa oppimisympäristöissä työpaikoilla, oppilaitoksissa ja tietoverkoissa.

Työ- ja elinkeinoelämän kehittämis- ja palvelutoiminta on kiinteä osa ammatillisesti eriytyvän koulutuksen tehtäväkuvaa. Koulutuksen roolia tulee laajentaa osaamistarpeisiin vastaamisesta työelämän kehittämistoiminnan kumppanin suuntaan. Tällöin osaamisen kehittämistarpeisiin vastaaminen ja kehittämistoiminta kytkeytyvät tiiviimmin kokonaisuudeksi.

Työpaikalla tapahtuvan oppimisen laajentaminen edellyttää, että työpaikoilla on riittävästi ammattitaitoisia työpaikkaohjaajia. Työpaikkaohjaajien koulutusmahdollisuudet on siksi turvattava.

Ammatillisessa ja korkeakoulutasoisessa lisä- ja täydennyskoulutuksessa on tarpeen vahvistaa työelämän kehittämis- ja palvelutehtävää, laajentaa koulutus- ja kehittämistoimien rahoituspohjaa sekä varmistaa erityisesti pk-sektorin osaamistarpeiden huomioonottaminen.

Työnantajien velvollisuuksia ja vastuuta koulutuksen järjestämisessä ja rahoituksessa tulee lisätä.

II Koulutuksen tila

2. Toteutettu koulutuspolitiikka ja keskeiset kehittämistoimet

Hallitus määritteli joulukuussa 2003 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen tavoitteet kehittämissuunnitelmassa "Koulutus ja tutkimus 2003–2008". Kehittämissuunnitelman mukaan koulutuksen kehittämisen painopisteitä ovat väestön ja työvoiman koulutus- ja osaamistason kohottaminen, koulutusjärjestelmän tehokkuuden parantaminen, lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy sekä aikuisten koulutusmahdollisuuksien lisääminen. Tavoitteeksi asetettiin

- *ammattillisesti eriytyvän koulutuksen tarjoaminen koko nuorisoikäluokalle ja aikuisten osaamistason kohottaminen ja osaamisen ajan tasalla pitäminen,*
- *nuorten koulutukseen ja työelämään siirtymisen nopeuttaminen kehittämällä opiskelijavalintoja, parantamalla koulutuksen läpäisyä ja vähentämällä moninkertaista koulutusta,*
- *nuorten syrjäytymisen ehkäisy vahvistamalla tukiopetusta, erityisopetusta ja oppilas- ja opiskelijahuoltoa sekä toteuttamalla koulutustakuu ja kehittämällä maahan muuttajien koulutusta,*
- *elämäntilanteeseen soveltuvien ja aikaisemmin opitun huomioon ottavien koulutus mahdollisuuksien lisääminen aikuisille.*

Elinikäinen oppiminen on määritelty koulutuspolitiikkaa suuntaavaksi näkökulmaksi. Tavoitteena on, että korkea koulutustaso ja hyvät oppimistaidot luovat ihmisille edellytykset oppia jatkuvasti uutta, ja että ihmisillä on kaikkina ikäkausina mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää osaamistaan laaja-alaisesti.

Yleissivistävän koulutuksen (esiopetus, perusopetus, perusopetuksen lisäopetus, lukiokoulutus, taiteen perusopetus ja aamu- ja iltapäivätoiminta) asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatonta perusturvaa on vahvistettu. Päämääränä on ollut varmistaa lapsille ja nuorille turvallinen ja hyvinvointia edistävä opiskeluympäristö sekä taata heille oikeudet saada ammattitaitoista opetusta ja ohjausta. Tärkeitä uudistuksia ovat olleet koulutuksen kehittämisen edellyttävien esiopetuksen sekä koululaisten hyvinvointia rakentavan aamu- ja iltapäivätoiminnan toteuttaminen. Oppilashuoltoa koskevaa lainsäädäntöä on täsmennetty, mikä on lisännyt mahdollisuuksia puuttua koulunkäyntivaikeuksiin jo varhaisessa vaiheessa.

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen valtakunnallisilla tavoitteiden ja tuntijaon sekä opetussuunnitelman perusteiden uusimisella on lisätty valtakunnallista yhtenäisyyttä opetuksen järjestämiseen. Uudistetut esiopetuksen, perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteet parantavat oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisen edellytyksiä ja oikeusturvaa. Taiteen perusopetukseen on ensimmäistä kertaa laadittu laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet musiikin lisäksi tanssin, teatteritaiteeseen, visuaalisiin taiteisiin ja sirkustaiteeseen. Ylioppilastutkinto uudistuu vuosina 2005–2007. Tavoitteena on, että ylioppilastutkinto mittaa aikaisempaa paremmin lukion tuottamaa yleissivistystä ja jatko-opintokelpoisuutta.

Ammattiosaamisen kehittäminen vahvistaa hyvinvointia ja parantaa kilpailukykyä. Ammattillisella koulutuksella kohotetaan väestön ammatillisen osaamisen tasoa ja tuetaan työelämälähtöistä innovaatiotoimintaa. Keskeisiä tavoitteita ovat koulutuksen laadun, työelämä-

vastaavuuden ja vaikuttavuuden parantaminen sekä ammatillisen osaamisen ja ammattitaidon arvostuksen lisääminen. Tärkeä keino tavoitteisiin pääsemiseksi on ollut näyttöjärjestelmän kehittäminen. Ammattiosaamisen näytöt tulevat sisältymään kaikkeen ammatillisen peruskoulutukseen syksystä 2006 alkaen. Erityishuomiota on kiinnitetty keskeyttämisen vähentämiseen.

Ammattikorkeakoulujen opetusta on kehitetty. Tutkintorakenteen muutos ja ammattikorkeakouluverkoston kokoaminen ovat tukeneet opetuksen laadun kohottamista, samoin tutkimus- ja kehitystyön vahvistaminen. Tavoitteena on ollut myös vähentää opintojen keskeyttämistä ja lyhentää opintoaikoja. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot, jotka on tarkoitettu jo työmarkkinoilla olevien koulutustason nostamiseen ja osaamisen syventämiseen, parantavat ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden jatko-opintomahdollisuuksia. Jokaiselle ammattikorkeakouluyksikölle pyritään luomaan edellytykset tarjota omaa aluettaan palvelevaa korkeatasoista opetusta ja tutkimus- ja kehitystyötä.

Yliopistokoulutuksen kehittämisen pääpaino on ollut opetuksen ja opintojen ohjauksen laadun parantamisessa sekä kansainvälistämisessä. Tavoitteena on tehostaa yliopistojen toimintaa siten, että opintoajat lyhenevät ja opiskelijat voivat siirtyä tutkinnon suorittaneina työmarkkinoille nykyistä nuorempina. Samaan on tähdätty opiskelijavalinnan uudistamisella. Tutkintorakenteen uudistaminen ja henkilökohtaisten opintosuunnitelmien käyttöönotto lisää yliopistokoulutuksen joustavuutta.

Aikuiskoulutus tarjoaa työikäisille, työssä oleville ja muille aikuisille edellytykset osaamisen jatkuvaan kehittämiseen sekä mahdollistaa tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta vahvistavan omaehtoisen opiskelun. Työikäiselle aikuisväestölle soveltuvan tutkintokoulutuksen sekä lisä- ja täydennyskoulutuksen tarjontaa on lisätty kaikilla koulutustasoilla. Avoimen korkeakouluopetuksen, etäopetuksen ja verkko-opetuksen tarjontaa on monipuolistettu ja aikuisopiskelun tieto- ja neuvontapalvelujen kehittämistä on vauhditettu. Lisäksi on pyritty parantamaan aikuisopiskelun taloudellisia edellytyksiä. Erityisesti ammatillisen aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön ohjelmilla ja suuntaviivaohjauksella on pyritty aktivoimaan aikuisopiskelussa aliedustettuja ryhmiä ja heidän koulutusmahdollisuuksiaan on myös pyritty lisäämään.

Koulutuksen laadunhallinnan menetelmiä on kehitetty kaikilla koulutustasoilla mm. kehittämällä arviointia, tuloksellisuusrahoitusta ja laatupalkintoja. Yrittäjäyyskasvatusta ja koulutusta on vahvistettu.

3. Koulutuksen talouskehitys, opiskelijat ja oppilaitos- ja korkeakouluverkko

Julkiset koulutusmenot olivat vuonna 2003 yhteensä 8,7 miljardia euroa ja niiden BKT-osuus oli 6,1 %. Vuoteen 2000 verrattuna menot olivat kasvaneet reaalisesti 6,5 prosenttia. Opiskelijaa kohti menot olivat nousseet kolme prosenttia. Esi- ja perusopetuksessa, lukio-koulutuksessa sekä ammatilliseen perustutkintoon, ammattikorkeatutkintoon sekä alempaan ja ylempään korkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa oli 1,16 miljoonaa opiskelijaa vuonna 2005. Määrä kääntyi laskuun vuonna 2004.

Peruskouluverkon harveneminen on jatkunut. Lukioverkossa muutokset ovat vähäisiä. Ammatillisen koulutuksen ylläpitäjien määrä on vähentynyt edelleen. Korkeakouluverkossa ei juuri ole tapahtunut muutoksia.

3.1. Koulutuksen talouskehitys

Julkiset koulutusmenot (valtion ja kuntien koulutusmenot) olivat vuonna 2003 yhteensä 8,7 miljardia euroa ja niiden BKT-osuus oli 6,1 prosenttia (Tilastokeskus 2005a). Menot olivat vuonna 2003 reaalisesti jokseenkin samalla tasolla kuin vuotta aikaisemmin. Vuoteen 2000 verrattuna menot olivat kasvaneet reaalisesti 6,5 prosenttia. Opiskelijaa kohti menot ovat nousseet samana aikana 3 prosenttia.

Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna koululaitoksen käyttömenot ovat kasvaneet 2000-luvun alkupuolella ollen kuitenkin OECD-maiden keskitasoa (OECD Indicators 2003).

Vuoden 2006 valtion talousarviossa koulutukseen ja opintotukeen on osoitettu valtion rahoitusta 5 435 miljoonaa euroa mikä on 13,7 prosenttia valtion talousarvion määrärahoista. Määrärahat ovat kasvaneet 1 647 miljoonaa euroa vuodesta 2000 vuoteen 2006.

Menojen kasvuun ovat vaikuttaneet seuraavat tekijät:

- Valtion lamavuosina tekemät opetustoimen valtionosuuksien leikkaukset purettiin vuosina 2001 ja 2002.
- Valtionosuuksien indeksikorotukset toteutettiin 75 prosenttisena vuosina 2004 ja 2005.
- Valtion ja kuntien kustannustenjakoa tarkistettiin vuonna 2005.
- Koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva uudistus toteutettiin syksyllä 2004.
- Esiopetuksen kuljetusetuus tuli voimaan syksyllä 2004.
- Koulujen laajakaistayhteyksiin osoitettiin lisärahoitusta vuosina 2004 ja 2005.
- Ammatilliset perustutkinnot muutettiin kolmevuotisiksi, mikä lisäsi kustannuksia vuosina 2002 ja 2003.
- Oppisopimuskoulutusta laajennettiin vuosina 2002–2004.

- Ammatillista opettajankoulutusta lisättiin vuosina 2004 ja 2005.
- Aikuisille suunnattu Noste-ohjelmaa toimeenpantiin vuosina 2003–2005.
- Ammatillisen lisäkoulutuksen rahoitusta lisättiin vuonna 2005.
- Vapaan sivistystyön rahoitusta lisättiin vuosina 2004 ja 2005.
- Yliopistojen toimintamenorahoitusta lisättiin.
- Asumislisän korvaavuutta parannettiin vuonna 2000 ja ateriatukea korotettiin vuosina 2002 ja 2004.

Valtionosuuden laskennallinen peruste kattoi kuntien todellisista kustannuksista perusopetuksessa 91 prosenttia, lukiokoulutuksessa 87 prosenttia, ammatillisessa peruskoulutuksessa 89 prosenttia ja ammattikorkeakouluissa 92 prosenttia vuonna 2004. Kun ammatillisessa koulutuksessa tarkasteluun otetaan kuntien lisäksi kuntayhtymät ja yksityiset koulutuksen järjestäjät, yksikköhinta kattoi 94 prosenttia todellisista kustannuksista. Valtionosuusperusteen kattama osuus kustannuksista kasvoi jonkin verran vuosien 2002 ja 2003 aikana, mutta pieneni jälleen vuonna 2004 kaikissa koulutusmuodoissa.

Opetusministeriö on laatinut 14.10.2005 hallinnonalan tuottavuusohjelman vuosille 2006–2010. Tavoitteena on suunniteltu ja todennettavissa oleva julkisen hallinnon ja palvelujen tuottavuuden kasvu ja tuottavuushyötyjen käyttö.

Tuottavuuden lisäämiseksi:

- Kehitetään koulutusjärjestelmän tehokkuutta tavoitteena mm. työurien pidentäminen.
- Kehitetään yliopistoverkkoa ja yliopistojen hallinto- ja tukipalveluja. Tavoitteena ovat nykyistä kilpailukykyisemmät ja suuremmat yliopistoyksiköt. Vapautuvat voimavarat kohdistetaan tukemaan yliopistojen profiloitumista, painoalojen vahvistamista, kasvualojen kehittämistä ja huippututkimusta.
- Virastojen ja laitosten voimavarat keskitetään lainsäädännössä määrättyihin ydintehtäviin.

Kuntien järjestämien koulutuspalvelujen osalta tuottavuuden parantaminen liittyy kunta- ja palvelurakennehankkeeseen. Tavoitteena on kunta- ja palvelurakenteiden kehittäminen siten, että tasa-arvoiset ja laadukkaat perusopetus-, lukio- ja ammatillisen koulutuksen palvelut voidaan ikäluokkien pienentyessä turvata.

3.2. Opiskelijat

Esi- ja perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa sekä ammatilliseen perustutkintoon, ammattikorkeatutkintoon sekä alempaan ja ylempään korkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa oli 1,16 miljoonaa opiskelijaa vuonna 2005. Opiskelijoiden määrä nousi vuodesta 2001 vuoteen 2003 yli 16 tuhannella. Vuonna 2004 opiskelijoiden määrä kääntyi laskuun ja oli vuonna 2005 noin neljä tuhatta pienempi kuin vuonna 2003. Opiskelijamäärän kasvuun on vaikuttanut erityisesti ammatillisen koulutuksen muuttuminen kolmevuotiseksi. Myös

korkeakoulujen opiskelijamäärät ovat kasvaneet. Opiskelijamäärien väheneminen johtuu nuorimpien ikäluokkien pienenemisestä.

Vuonna 2005 perusopetuksessa oli noin 576 000 oppilasta; määrä on pudonnut viidellä tuhannella vuodesta 2001. Esiopetukseen osallistui 57 600 lasta, mikä on kolme tuhatta vähemmän kuin vuonna 2001. Maahanmuuttajataustaisia oppilaita perusopetuksessa oli noin 15 800.

Lukiokoulutuksen opiskelijamäärä on laskenut 2000-luvulla. Vuonna 2005 lukion opiskelijamäärä oli 117 000. Määrä on pienentynyt lähes yhdellätoista tuhannella vuodesta 2001.

Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärä oli 146 100 vuonna 2005. Luvussa ovat mukana ammatilliseen perustutkintoon johtava oppilaitosmuotoinen, oppisopimusmuotoinen ja näyttötutkintoon valmistava koulutus. Opiskelijamäärä on kasvanut vuodesta 2001 yli neljällätoista tuhannella. Koulutuksen muuttuminen kolmevuotiseksi lisäsi opiskelijamääriä vuosina 2002 ja 2003.

Ammattikorkeakouluissa oli 116 700 ja yliopistoissa 151 600 perustutkinto-opiskelijaa vuonna 2005. Korkeakoulujen opiskelijamäärä on kasvanut 2000-luvulla yli seitsemällätoista tuhannella.

Ammatillisessa lisäkoulutuksessa oli 43 000 opiskelijaa vuonna 2005. Määrä on kasvanut kahdeksallatoista tuhannella vuodesta 2001.

Opiskelijamäärien ja suoritettujen tutkintojen määrien kehitys on kuvattu liitetaulukossa 5.

3.3. Oppilaitosverkko ja korkeakouluverkko

Esiopetus ja peruskoulut

Vuonna 2004 peruskouluja oli 3 720. Ruotsinkielistä perusopetusta annettiin 324 peruskoulussa ja niissä opiskeli 36 600 oppilasta, noin 6 prosenttia perusopetuksen oppilaista. Kouluista suurin osa oli kunnan ylläpitämiä. Rekisteröidyn yhdistyksen tai säätiön ylläpitämiä peruskouluja oli 68. Näistä suurin osa oli erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatustieteelliseen järjestelmään perustuvia kouluja. Valtion ylläpitämillä kouluilla, joita ovat yliopistojen yhteydessä toimivat harjoittelukoulut, kuulo-, näkö-, ja liikuntavammaisten koulut sekä Suomalais-venäläinen koulu ja Helsingin ranskalais-suomalainen koulu, on erityinen valtakunnallinen opetus- ja kasvatustehtävä. Esiopetukseen osallistuvista lapsista keskimäärin 20 prosenttia, noin 12 000 lasta, osallistuu koulussa järjestettyyn esiopetukseen.

Perusopetuksen kouluverkko on muuttunut viime vuosien aikana suhteellisen voimakkaasti. Peruskoulujen määrä on vähentynyt vuodesta 1999 vuoteen 2004 runsaalla kolmella sadalla koululla. Eniten on vähentynyt pienten, alle 50 oppilaan koulujen lukumäärä. Suurten, yli 500 oppilaan koulujen lukumäärä on hieman kasvanut. Koulujen lakkauttamisiin ja/tai yhdistämisiin sekä suurempien koulujen lukumäärän kasvuun on vaikuttanut aluekehitys sekä peruskouluikäisten määrän väheneminen.

Eniten perusopetuksen kouluverkko on muuttunut 1–6. vuosiluokkien koulujen kohdalla. Vaikutukset 7–9. vuosiluokkien kouluihin ovat olleet vähäisempiä. Tähän on ollut syynä se, että suurin osa ylempien vuosiluokkien kouluista on ollut jo lähtökohtaisesti oppilasmäärältään suuria. Koulutusta koskevan lainsäädännön uudistuksen yhteydessä vuonna 1999 luovuttiin peruskoulun hallinnollisesta jakamisesta ala- ja yläasteeseen. Perustettaessa uusia

1.–9. vuosiluokkien kouluja tavoitteena on, että koulut mahdollistavat oppilaalle aikaisempaa ehyemmän oppimispolun sekä koulutuksen järjestäjille hallinnollisesti ja pedagogisesti yhtenäisemmän perusopetuksen toteuttamista tukevan kouluverkon kehittymisen.

Vaikka perusopetuksen kouluverkossa on tapahtunut viime vuosien aikana merkittäviä muutoksia, on perusopetuksen saavutettavuus lääninhallitusten arvioiden (Sisäasiainministeriö 2005) mukaan edelleen 7–12-vuotiaiden kohdalla hyvä ja 13–15-vuotiaiden kohdalla suhteellisen hyvä.

Läninhallitusten selvitysten mukaan 40 prosentissa kuntien talous- ja toimintasuunnitelmia on mainintoja kunnan kouluverkkoon liittyvistä suunnitelmista. Oulun ja Lapin lääneissä vähintään kolme neljästä kunnasta oli käsitellyt asiaa. Kunnista neljäsosalla on laadittuna suunnitelma kouluverkon rakenteellisesta kehittämisestä.

Haja-asutusalueilla asuvien oppilaiden lukumäärän vähentyminen ja kuntien tukentuneet menettelytavat harkinnanvaraisten kuljetusetuuksien myöntämisessä ovat vähentäneet kuljetusoppilaiden lukumäärää eri läänien alueella. Koulumatkaan kuluvat ajat ovat lääninhallitusten selvitysten mukaan hieman pidentyneet, mutta ovat kuitenkin pysyneet säännösten puitteissa. Majoitusoppilaiden lukumäärä on perusopetuksessa vähäinen, eikä siinä ole lähi-vuosina tapahtunut suuria muutoksia.

Lukiot

Vuonna 2004 lukioita oli 435. Lisäksi yhdistettyjä perus- ja lukiokouluja oli 37. Lukiokouluverkossa ei ole tapahtunut vuosina 1999–2004 välisenä aikana suuria muutoksia. Suurin osa lukioverkossa tapahtuneista muutoksista on ollut hallinnollisia muutoksia, joiden seurauksena lukioita on yhdistynyt suuremmiksi oppilaitoksiksi tai perusopetusta antavien koulujen kanssa.

Alle sadan opiskelijan lukioita oli noin viidesosa lukioista ja vastaavasti suuria yli 500 opiskelijan lukioita oli lukioista noin 15 prosenttia. Pieniä, alle 50 oppilaan lukioita oli vuonna 2004 kuusi.

Taiteen perusopetus

Taiteen perusopetuksen opetustuntikohtaisella valtionosuudella rahoitettujen 88:n musiikkioppilaitoksen verkosto on vakiintunut ja alueellisesti melko kattava. Muiden taiteenalojen oppilaitoksia on opetustuntikohtaisen valtionosuuden piirissä 23 (arkkitehtuuri, kuvataide, käsityö, tanssi, teatteritaide).

Opetustuntikohtaista valtionosuutta saavista musiikin perusopetuksen järjestäjistä noin puolet on kuntia tai kuntayhtymiä ja noin puolet yksityisen yhteisön tai säätiön ylläpitämiä. Muiden taiteenalojen kuin musiikin perusopetuksen järjestäjistä lähes 40 prosenttia on kuntia tai kuntayhtymiä ja yli 60 prosenttia yksityisiä yhteisöjä tai säätiöitä.

Helmikuussa 2006 valmistui selvitys taiteen perusopetuksen opetustuntikohtaisen valtionosuuden piiriin kuuluvan oppilaitosverkon tilanteesta (Opetushallitus 2006).

Ammatillinen peruskoulutus

Vuoden 2004 lopussa ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjiä oli yhteensä 190. Lisäksi valtiolla on viisi erityisoppilaitosta ja Saamelaisalueen koulutuskeskus. Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjistä oli kuntia 36, kuntayhtymiä 56 ja yksityisiä koulutuksen järjestäjiä 92. Oppisopimuskoulutusta kyseisistä koulutuksen järjestäjistä järjesti 73, mikä on 86 pro-

senttia kaikista oppisopimuskoulutuksen järjestäjistä. Suurin osa opiskelijoista, 86 prosenttia opiskeli vuonna 2004 kuntien tai kuntayhtymien ylläpitämissä oppilaitoksissa.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjäverkko muuttui voimakkaasti koko 1990-luvun ja vielä 2000-luvun alkuvuosina ensin valtion oppilaitosten kunnallistamisen ja ammattikorkeakoulujen muodostamisen ja myöhemmin ammattikoulutuksen järjestäjien fuusioitumisen seurauksena. Vuosina 1999–2005 koulutuksen järjestäjien määrä on vähentynyt järjestäjäkentässä tapahtuneiden yhdistymisten ja järjestämislupien peruutusten seurauksena 52 järjestäjällä, joista 12 oli pelkästään opisto- ja tai ammatillisen korkea-asteen koulutuksen järjestäjiä.

Eniten on vähentynyt sellaisten koulutuksen järjestäjien määrä, joilla järjestämisluvan enimmäisopiskelijamäärä on ollut alle 50 opiskelijaa. Tarkastelujaksolla on myönnetty kolme uutta toisen asteen ammatillisen koulutuksen järjestämislupaa. Lisäksi kolmelle järjestäjälle, jolla oli ollut pelkästään opistoasteen järjestämislupa, on annettu lupa järjestää myös toisen asteen ammatillista peruskoulutusta.

Tavoitteena on eri keinoin edistää alueellisten koulutuksen järjestäjien muodostumista molempien kieliryhmien tarpeet huomioiden.

Ammatillinen lisäkoulutus

Ammatillista lisäkoulutusta järjestetään sekä oppilaitosmuotoisena että oppisopimuskoulutuksena. Järjestäjä rakenne poikkeaa jonkin verran ammatillisen peruskoulutuksesta. Ammatillisen lisäkoulutuksen järjestämislupa on osin aiempaan lainsäädäntöön nojaavien siirtymäsäännösten takia lähes 500 järjestäjällä; näistä suuri osa on kansalaisopistoa tai muuta vapaan sivistystyön oppilaitosta ylläpitäviä järjestäjiä. Ammatillisen lisäkoulutuksen valtionosuutta on viime vuosina saanut 190 järjestäjää, joista noin 10 prosenttia on vapaan sivistystyön oppilaitoksia. Oppisopimusmuotoisen lisäkoulutuksen järjestäjiä näistä oli vuonna 2004 yhteensä 85. Osa ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjistä ei järjestä lainkaan lisäkoulutusta, osa on lisäkoulutuksen suuria järjestäjiä.

Vuoden 2006 alusta järjestämisluvat ovat kumoutuneet niiden osalta, jotka vuosina 2003–2005 eivät ole ammatillista lisäkoulutusta järjestäneet. Muiden osalta lupien uusimisprosessi on meneillään.

Aikuiskoulutukseen keskittyneitä yksiköitä ovat ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset, joita on yhteensä 44. Näistä 20 on suurten kuntayhtymien ylläpitämiä. Kahdeksan valtakunnallista erikoisoppilaitosta ovat erikoistuneita ammatilliseen aikuiskoulutukseen.

Korkeakoulut

Opetusministeriön hallinnonalan korkeakoululaitos koostuu 20 yliopistosta ja 29 ammattikorkeakoulusta, jotka järjestävät tutkintoon johtavaa koulutusta yhteensä yli 80 paikkakunnalla. Korkeakouluverkko on laaja ja maantieteellisesti kattava. Korkeakoulujen keskinäiset kokoerot ovat huomattavat ja pieniä erikoistuneita yksiköitä on molemmilla sektoreilla paljon.

Yliopistoverkko koostuu 20 yliopistosta, joiden päätoimipaikat sijaitsevat kymmenellä paikkakunnalla. Yliopistoilla on lisäksi monia alueellisia toimipisteitä kuten opettajankoulutusyksiköt, täydennyskoulutuskeskukset, avoin yliopistoverkko ja erilaiset tutkimusasemat. Tutkintoon johtavaa yliopistokoulutusta annetaan yli 20 paikkakunnalla. Viimeksi yliopistoverkon alueellisia vaikutuksia vahvistamaan perustettiin kuusi alueellista yliopistokeskusta.

Hallitus teki keväällä 2005 periaatepäätöksen julkisen tutkimusjärjestelmän kehittämisestä. Siihen pohjautuen on mm. asetettu opetusministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön yhteinen työryhmä kehittämään tutkimusasemaverkosta. Samoin yliopistot ovat kehittämässä tukitoimintojaan palvelukeskuskonseptin pohjalta. Taideyliopistojen yhteistyöverkosta kehitetään. Tekniikan ja oikeustieteen aloja sekä opettajatarpeita koskevat selvitykset ovat valmistuneet. Myös tutkimustoiminnan infrastruktuuriyhteistyön mahdollisuuksia selvitetään. Ammattikorkeakoulujen ylläpitäjien tulee yhdessä opetusministeriön kanssa varmistaa korkeakouluyksiköiden riittävä koko ja monipuolisuus. Periaatepäätöksen mukaan korkeakoululaitosta ei enää laajenneta. Kehittämistoimia on suunnattu yksiköiden kokoamiseksi. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnassa painopisteenä on alueellisen innovaatiojärjestelmän kehittäminen.

Ammattikorkeakouluverkko on merkittävästi tiiviimpi kuin sitä edeltänyt opistoasteen ja ammatillisen korkea-asteen oppilaitosten verkko. Noin 250 oppilaitosta yhdistettiin ammattikorkeakoulujen perustamisen myötä 29 ammattikorkeakouluksi. Samalla lakkautettiin monia oppilaitoksia, jotka eivät päätyneet osaksi ammattikorkeakouluja. Ammattikorkeakoulut järjestävät tällä hetkellä nuorten tutkintoon johtavaa koulutusta 80 paikkakunnalla. Tutkintoon johtavaa koulutusta antavien toimipisteiden määrä on vähentynyt noin kymmenellä vuodesta 2003 vuoteen 2005.

Useat ammattikorkeakoulut valmistelevat tutkintoon johtavan koulutuksensa keskittämistä nykyistä harvemmille paikkakunnille ja harvempiin toimipisteisiin.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön oppilaitosryhmiä ovat kansalaisopistot (249), kansanopistot (90), kesäyliopistot (20), opintokeskukset (11) ja liikunnan koulutuskeskukset (11). Lisäksi vapaata sivistystyötä koskevan lain piiriin kuuluu Snellman korkeakoulu -niminen vapaan sivistystyön oppilaitos. Vapaan sivistystyön oppilaitosverkko kattaa maan kaikki osat ja se tarjoaa myös runsaasti ammatillista koulutusta ja avoimen yliopiston opetusta sekä taiteen perusopetusta

Vapaan sivistystyön oppilaitosverkon toimivuutta ja palvelukykyä koskeva arviointi valmistuu vuoden 2007 alussa.

4. Tasa-arvo

Perusopetukseen osallistuu lähes koko ikäluokka. Esiopetukseen osallistuminen on noussut 96 prosenttiin vuonna 2004.

Perusopetuksen jälkeen 95 prosentin jatko- ja välittömästi toisen asteen koulutuksessa vuonna 2004. Perusopetuksen jälkeen koulutuksessa välittömästi jatkavien määrä on koko vuosittain alun tasaisesti lisääntynyt.

Sukupuolten välillä on eroja perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen osallistumisessa. Lukiokoulutuksessa naiset ovat enemmistönä. Ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelijoiden sukupuolirakenne on kokonaisuudessaan tasaisempi kuin lukiossa, vaikka naiset ovat lievässä enemmistössä korkeakouluissa. Sukupuolirakenteen epätasapaino näkyy kuitenkin useilla koulutusaloilla, joille hakeudutaan perinteisen sukupuolisidonnaisesti. Miehet keskeyttävät koulutuksen naisia useammin.

Vanhempien koulutustausta ja sosiaalinen asema vaikuttavat perusasteen jälkeiseen koulutukseen hakeutumiseen: korkeasti koulutettujen vanhempien lapset opiskelevat korkeakouluissa muita nuoria todennäköisemmin. Työväestötaustaisten korkeakouluopiskelijoiden ali-edustus on kuitenkin vähäisempi kuin useissa muissa Euroopan maissa.

Koulutukseen osallistuminen ja koulutuksen tarjonta suhteessa nuorisoi-ikäluokkiin vaihtelevat alueellisesti. Lukionkäyntiaste vaihtelee Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakuntien 49 prosentista Uudenmaan maakunnan 66 prosenttiin. Ammatillisen koulutuksen tarjonta ja korkeakoulutuksen tarjonta vaihtelevat maan eri osissa.

Suomenkieliset osallistuvat koulutukseen melko tasaisesti väestöosuuttaan vastaavasti. Ruotsinkieliset osallistuvat väestöosuuttaan vähemmän ammatilliseen ja ammattikorkeakoulutukseen ja enemmän yliopistokoulutukseen.

Aikuiskoulutukseen osallistuminen on noussut mutta kasaantuu edelleen verrattain hyvässä sosioekonomisessa asemassa oleville ja hyvin koulutetuille työllisille. Naiset osallistuvat aikuiskoulutukseen miehiä enemmän. Vähiten koulutettujen osaamistason kohottamiseksi toteutettuun Noste-ohjelmaan oli vuoden 2005 loppuun mennessä osallistunut noin 7000 henkilöä.

OECD-maiden vuoden 2003 Pisa-tutkimusohjelmassa suomalaisten perusopetuksen päättövaiheessa olevien nuorten lukutaito ja matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen oli OECD-maiden huippua. Heikkojen oppilaiden osuus oli pieni. Alueelliset sekä oppilaiden sosiaalisesta taustasta johtuvat erot olivat Suomessa vähäisempiä kuin OECD-maissa yleensä.

Kansallisten arviointien mukaan Suomessa matalan sosioekonomisen statuksen alueiden kouluissa keskimääräiset oppimistulokset jäivät kuitenkin alle keskitason ja oppilailla on keskimääräistä useammin pahoinvoinnin oireilua ja heikommat terveystottumukset. Korkeamman sosioekonomisen statuksen alueiden kouluissa oppilaat tuntevat useammin koulutyönsä liian raskaaksi ja potevat stressioireita.

Maahanmuuttajaoppilaiden ja -opiskelijoiden määrä ja osuus on lisääntynyt kaikilla koulutusasteilla. Lukiokoulutuksessa maahanmuuttajanuoret ovat edelleen aliedustettuina.

Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen erityisopetuksessa olevien määrä on lisääntynyt. Lukiokoulutuksessa arvioidaan olevan erityisopetustarpeita. Oppilashuoltoa koskevissa palveluissa on edelleen kehittämistarpeita.

*Korkeakouluopiskelijoiden taloudelliset edellytykset opintojen suorittamiseen ovat parantuneet. Opiskelijoiden, erityisesti ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden, työssäkäynti on jonkin verran lisääntynyt.*¹

4.1. Osallistuminen

Esiopetus

Esiopetusta koskeva lainsäädäntö tuli voimaan kahdessa vaiheessa. Vuoden 2000 elokuun alusta kunnilla oli mahdollisuus järjestää perusopetuslaissa tarkoitettua esiopetusta. Kunnille myönnettiin tähän valtionosuutta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (635/1998) perusteella. Kuntien velvollisuus esiopetuksen järjestämiseen sekä lapsen subjektiivinen oikeus esiopetukseen tulivat voimaan vuotta myöhemmin. Poikkeuksena olivat pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat oppilaat, joille kunta on ollut velvollinen järjestämään esiopetusta jo vuodesta 1999 alkaen. Kuljetusetuus tuli koskemaan esiopetusoppilaita 1.8.2004 lukien.

Vuonna 2003 esiopetuksen piirissä oli kaikkiaan 55 068 lasta. Esiopetukseen osallistumisprosentti suhteessa 6-vuotiaiden lasten ikäluokkaan on noussut tasaisesti vuosien 1999–2004 välillä 78 prosentista 96 prosenttiin. Osallistumisprosentti on OECD-maiden korkeimpia. Päivähoidossa järjestettävään esiopetukseen osallistuu vuosittain 75 prosenttia, koulussa järjestettävään esiopetukseen 21 prosenttia ja muussa ryhmässä järjestettyyn esiopetukseen 2 prosenttia lapsista.

Lasten osallistuminen yksityiseen ja valtion järjestämään esiopetukseen on vähentynyt. Tämä johtuu pääasiassa kunnallisen esiopetuksen laajenemisesta. Vuonna 1999 yksityisen tai valtion järjestämään esiopetukseen osallistui keskimäärin 15 prosenttia 6-vuotiaiden lasten ikäluokasta ja vuonna 2003 osuus oli alle prosentin.

Esiopetuksen ryhmäkoko

Perusopetuslain 30 §:n 2 momentin mukaan opetusryhmät tulee muodostaa siten, että opetuksessa voidaan saavuttaa opetussuunnitelmassa asetetut tavoitteet. Perusopetuslain 26 a §:n 3 momentin mukaan asetuksella säädetään tarvittaessa opetusryhmien muodostamisesta esiopetuksessa. Perusopetusasetuksessa säädetään vain erityisopetuksen ryhmistä. Opetusministeriö on, neuvoteltuaan asiasta sosiaali- ja terveysministeriön kanssa, antanut 16.6.2000 esiopetuksen järjestäjille suosituksen opetusryhmien muodostamisesta.

Suosituksen mukaan esiopetuksen opetusryhmään saa kuulua pääsääntöisesti enintään kolme metoista oppilasta. Jos esiopetusta antavan opettajan ohella ryhmän työskentelyyn osallistuu enimmänsä aikaa koulunkäyntiavustaja, lastenhoitaja tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen koulutuksen suorittanut henkilö, opetusryhmän enimmäiskoko voi olla enintään 20 oppilasta. Opetusryhmän enimmäiskoko voidaan väliaikaisesti ylittää, jos se on opetuksen luonteen, opetuksessa käytettävän työskentelytavan tai jonkin pakottavan syyn takia perusteltua eikä järjestely vaaranna opetuksen tavoitteiden saavuttamista.

Lasten päivähoidosta annetun asetuksen 6 §:ssä säädetään henkilöstön ja lasten välisestä mitoituksesta. Kun esiopetusta järjestetään päivähoitopaikassa, jossa lapsi on koko päivän,

¹ Luvussa esitetyt määrälliset tiedot perustuvat Tilastokeskuksen lähdeuuteloissa mainittuihin aineistoihin, jollei muuta lähdeä ole mainittu.

noudatetaan päivähoitoasetuksen 6 §:n 1 momentin säännöstä eli seitsemää yli kolmivuotiaasta lasta kohden tulee olla yksi kasvatusvastuussa oleva henkilö. Kun esiopetusta järjestetään päivähoitossa vain esiopetukseen osallistuville lapsille sovelletaan henkilöstömitoituksessa päivähoitoasetuksen 6 §:n 2 momenttia eli yhtä kasvattajaa kohden ryhmässä voi olla enintään 13 lasta. Perusopetuslain 17 §:n 4 momentin perusteella annetut asetuksen säännökset opetusryhmien muodostamisesta erityisopetukseen otettuja tai siirrettyjä oppilaita varten koskevat myös näille oppilaille annettavaa esiopetusta.

Perusopetusasetuksen mukaan erityisopetukseen otetuille tai siirretyille oppilaille annettavassa opetuksessa opetusryhmässä saa olla enintään kymmenen oppilasta. Opetusryhmän enimmäiskoko voidaan ylittää, jos se on oppilaiden edellytysten tai opetuksessa käytettävän työskentelytavan takia perusteltua, eikä järjestely vaaranna opetuksen tavoitteiden saavuttamista. Jos oppilas kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, opetusryhmän enimmäiskoko on pienempi.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville oppilaille annettavassa opetuksessa opetusryhmässä saa olla enintään kahdeksan oppilasta. Vaikeimmin kehitysvammaisista oppilaita muodostetussa opetusryhmässä saa olla kuitenkin enintään kuusi oppilasta. Jos tällaisen oppilaan opetus annetaan yhdessä muiden kuin pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien tai erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen oppilaiden kanssa, opetusryhmässä saa olla enintään 20 oppilasta.

Kouluissa esiopetusta voidaan toteuttaa joko erillisissä esiopetusryhmissä tai yhdistettynä perusopetukseen (852/1998, 2 §). Päiväkodeissa esiopetusta voidaan antaa paitsi erillisessä esiopetusryhmässä myös yhdistettynä varhaiskasvatukseen.

Kun huomioidaan ainoastaan esiopetusryhmien esiopetuksessa olevat lapset keskimääräinen ryhmäkoko on 12,6 oppilasta esiopetusryhmää kohden. OECD:n kansainvälinen vertailututkimus (2005) tukee tulosta. Esiopetusryhmistä 56 % on 1-13 oppilaan ryhmiä, 14-20 oppilaan ryhmiä on 32 % ja yli 20 oppilaan ryhmiä, on 12 %. Valtaosassa (74%:ssa) suurista yli 20 oppilaan ryhmistä opetusministeriön suosituksen mukainen oppilasmäärä ylitetään yhdellä, kahdella tai kolmella oppilaalla.

Opetusministeriön ryhmäkokosuositus ylittyy kouluissa toteutettavassa esiopetuksessa 26 prosentissa ja päivähoiton yhteydessä toimivissa esiopetusryhmissä 15 prosentissa ryhmissä. Kouluissa pääongelman muodostaa kouluavustajan puuttuminen ryhmistä. Päivähoidon yhteydessä toimivien esiopetusryhmissä eniten ylityksiä tapahtuu varhaiskasvatukseen yhdistetyissä ryhmissä.

Perusopetus

Peruskouluissa opiskeli vuonna 2004 kaikkiaan 581 080 oppilasta, mikä on 99,94 % oppivelvollisten määrästä. Muualla kuin oppivelvollisuuskoulussa opiskeli 248 oppivelvollisuusikäistä lasta vuonna 2003.

Lukuvuonna 2002-2003 laiminlöi oppivelvollisuutensa kokonaan 79 oppilasta, 16 oppilasta enemmän kuin edellisellä vuonna. Erotodistuksen sai 158 oppivelvollisuusiän ohittanutta, 15 oppilasta enemmän kuin edellisellä vuonna. Erotodistuksen saaneiden lisäksi peruskouluusta erosi ilman erotodistusta 98 oppivelvollisuusiän ohittanutta nuorta. Jokaisessa ryhmässä noin puolet oli tyttöjä.

Aamu- ja iltapäivätoiminta

Lasten aamu- ja iltapäivätoimintaa koskeva lainsäädäntö tuli voimaan 1.8.2004. Aamu- ja iltapäivätoiminnan laatua on kehitetty ja toimintaa laajennettu kaikille halukkaille perusopetuksen ensimmäisen ja toisen luokan oppilaille sekä erityisopetuksessa oleville oppilaille.

Syksyllä 2004 toimintaan osallistui keskimäärin 40 000 lasta, joista 58 prosenttia oli ensimmäisen luokan ja 34 prosenttia toisen luokan oppilaita. Perusopetuksen 3.–9. – vuosiluokkien erityisopetukseen osallistuvia oppilaita aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvista oli keskimäärin 8 prosenttia. Valtionosuutta aamu- ja iltapäivätoimintaan myönnettiin yhteensä 358 kunnalle, joiden väkiluku edustaa yli 90 prosenttia maan koko väkiluvusta.

Opetushallituksen tietojen mukaan 1.8.2005 aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestettiin 379 kunnassa ja toimintaan osallistuu noin 46 500 lasta. Toiminta on laajentunut keskimäärin 6000 lapsella ja toimintaa järjestävien kuntien määrä on kasvanut 23 kunnalla. Toimintaan osallistuvista lapsista 49 prosenttia on ensimmäisen luokan oppilaita, 27 prosenttia toisen luokan, 1. ja 2. luokan erityisoppilaita 26 prosenttia ja 3.–9. luokkien erityisoppilaita 8 prosenttia.

Opetusministeriö seuraa aamu- ja iltapäivätoiminnan laajuuden ja laadun sekä palvelujen tarjonnan, rahoituksen ja hintojen kehittymistä. Opetusministeriö laatii seurantaraportin keväällä 2006.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksessa aloitti vuonna 2004 noin 54 prosenttia samana vuonna peruskoulun päättäneistä. Lukiokoulutukseen suoraan peruskoulun jälkeen hakeneiden määrä on vuosittuuhannen alkuvuosina laskenut. Hakeneita oli 35 700 vuonna 2004, mikä oli 2 350 vähemmän kuin vuonna 2000. Lukiopaikan saaneiden osuus hake-neista on vuosittain kasvanut.

Lukion opiskelijoista oli vuonna 2004 naisia 57 prosenttia ja miehiä 43 prosenttia. Tilanne ei juuri ole vuosittuhannen alussa muuttunut.

Kun lukionkäyntiastetta mitataan aloittajien määrän suhteella 16–18-vuotiaiden keskimääräiseen ikäluokkaan, Manner-Suomen keskimääräinen lukionkäyntiaste oli 57 prosenttia vuonna 2004. Alueelliset erot ovat ääripäiden osalta varsin huomattavat. Lukionkäyntiaste oli korkein eli 66 prosenttia Uudellamaalla ja alhaisin eli 49 prosenttia Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa.

Ammatillinen koulutus

Peruskoulun päättäneistä 38 prosenttia aloitti samana vuonna ammatillisessa koulutuksessa vuonna 2004. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan opetussuunnitelmaperusteisen, pääasiallisesti oppilaitosmuotoisen koulutuksen voidaan kuitenkin arvioida aloittavan noin puolet ikäluokasta, kun ottaa huomioon kaikki peruskoulun ja lukion jälkeen tähän koulutukseen tulevat nuoret.

Ammatillisen koulutuksen perusopiskelijoista oli puolet naisia ja puolet miehiä. Koulutusalakohtaiset erot sukupuolten välillä ovat kuitenkin merkittäviä. Tekniikan ja liikenteen alan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista naisia oli vain 15 prosenttia kun taas sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan koulutuksessa heidän osuutensa oli 88 prosenttia. Tekniikan ja liikenteen ala on entisestään miesvoittoistunut vuosien 2000 ja 2003 välillä. Vuonna 2004 naisten osuus hiukan kasvoi. Sosiaali- ja terveysalalla eivät naisten ja miesten osuudet ole juuri muuttuneet.

Kaikkien uusien ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoiden määrä suhteessa 16–18 –vuotiaiden ikäluokkaan oli vuonna 2002 Manner-Suomessa keskimäärin 72 prosenttia. Näin mitatussa tarjonnassa oli huomattavia alueellisia eroja. Koulutukseen osallistujien osuus suhteessa 16–18 -vuotiaiden ikäluokkaan oli suurinta Kanta-Hämeessä ja Lapissa, molemmissa 87 prosenttia ja alhaisinta Itä-Uudellamaalla (58 %), Uudellamaalla (62 %) ja Kainuussa (63 %). On huomattava, että koulutuksessa aloittaa myös aikuisopiskelijoita, joten uusien opiskelijoiden määrän vertaaminen nuorisoikäluokan kokoon antaa jossain määrin harhaanjohtavan kuvan nuorten käytettävissä olevasta koulutustarjonnasta. Vuonna 2003 20-vuotiaiden tai sitä vanhempien uusien opiskelijoiden osuus oli 30 prosenttia.

Korkeakoulut

Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset opiskelevat korkeakouluissa muita nuoria todennäköisemmin. Työväestötaustasta tulevien korkeakouluopiskelijoiden aliedustus ei kuitenkaan ole yhtä suurta kuin useissa muissa Euroopan maissa. Suomessa korkeakouluopiskelijoiden isistä 29 prosenttia oli vuonna 2003 työväestöön kuuluvia kun koko väestössä vastaavassa ikäryhmässä osuus oli 38 prosenttia (Eurostudent Report 2005).

Vanhempien koulutustausta on yhteydessä myös siihen, aloittaako nuori yliopistokoulutuksessa vai ammattikorkeakoulutuksessa. Opiskelijat, joiden vanhemmilla on peruskoulutason koulutus aloittavat useammin ammattikorkeakoulu- kuin yliopisto-opinnoissa.

Naisten osuus korkeakouluopiskelijoista on varsin korkea, Eurostudent -tutkimukseen osallistuneista maista vain Portugalissa ja Latviassa naisten osuus korkeakouluopiskelijoista oli suurempi.

Ammattikorkeakoulujen nuorten koulutuksessa opiskelevista oli vuonna 2004 naisia 52 prosenttia (Opetusministeriö 2005). Tekniikan ja liikenteen koulutusalailla heidän osuutensa oli 16 prosenttia ja sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla 88 prosenttia.

Yliopistokoulutuksen alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon opiskelijoista oli vuonna 2004 naisia 54 prosenttia. Vuosien 2000 ja 2004 välillä naisten osuus on hitaasti kasvanut. Tekniikan ja liikenteen koulutusalailla naisten osuus oli 22 prosenttia ja sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla 72 prosenttia. Naisten osuus on hieman noussut vuodesta 2000 sekä tekniikan ja liikenteen että sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla.

Ammattikorkeakoulujen nuorten koulutuksen aloituspaikkamäärä vuonna 2004 vastaa noin 39 prosenttia keskimääräisestä nuorisoikäluokasta. Aloituspaikkojen suhde nuorisoikäluokkaan vaihtelee alueittain siten, että tarjonta on korkeinta eli 52 prosenttia Pohjanmaalla sekä Kanta-Hämeessä ja Lapissa, molemmissa 45 prosenttia.² Alhaisinta tarjonta on Pohjois-Pohjanmaalla (32 %) sekä Pirkanmaalla ja Keski-Suomessa, molemmissa 33 prosenttia. Itä-Uudellamaalla, jossa toimii vain yhden ammattikorkeakoulun sivupiste, suhde luku on 11 prosenttia.

Yliopistojen uusien opiskelijoiden määrää keskimääräisen nuorisoikäluokan kokoon verrattaessa on otettava huomioon, että osa uusista opiskelijoista on tosiasiaa aikuisopiskelijoita. Esimerkiksi vuoden 2003 uusista alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon opiskelijoista noin neljännes oli 25-vuotiaita tai vanhempia. Vuonna 2003 kaikkien uusien opiskelijoiden määrä suhteessa 19–21 -vuotiaiden keskimääräiseen ikäluokkaan oli 32 prosenttia. Vuoden

² Korkeakoulujen koulutustarjontaa arvioitaessa verrataan uusien opiskelijoiden tai aloituspaikkojen määrää yleensä 19–21 -vuotiaiden keskimääräiseen ikäluokkaan, vaikka huomattava osa korkeakouluopinnot vuosittain aloittavista ovat tätä ikäryhmää vanhempia.

2003 uusien yliopisto-opiskelijoiden määrä oli Etelä-Karjalassa 60 prosenttia, Pohjois-Karjalassa 53 prosenttia ja Pirkanmaalla ja Pohjanmaalla 46 prosenttia suhteessa asianomaisen maakunnan nuorisoikäluokkaan. Itä-Uudellamaalla, Kanta-Hämeessä, Päijät-Hämeessä, Kymenlaaksossa, Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa tarjonta oli alle 10 prosenttia ja Satakunnassa tasan 10 prosenttia. Jos esimerkiksi Itä-Suomea (Etelä-Karjala, Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala) tarkastelee yhtenä "korkeakoulualueena" suhdeluku oli 37 prosenttia suhteessa koko tämän alueen nuorisoikäluokkaan. On kuitenkin huomattava, että yliopistokoulutuksen tarjonnan alueellinen vertailu suhteessa maakuntien nuorisoikäluokan kokoon ei ole kaikin osin perusteltua, koska kaikissa maakunnissa ei ole omaa yliopistoa ja koska yliopistojen rekrytointialue on pääsääntöisesti maakuntaa laajempi.

Eri maakuntien nuorten koulutusurat

Ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen alueellista saavutettavuutta arvioitaessa on "tarjontatarkastelun" rinnalla perusteltua tarkastella, miten eri maakunnista kotoisin olevat nuoret aloittavat ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa koko maassa. Tällainen tarkastelu on tehty liitetäulukossa.

Tehtäessä johtopäätöksiä eri maakuntien nuorten opiskelumahdollisuuksista on otettava huomioon, että ammatillisen koulutuksen uusista opiskelijoista huomattava osa on aikuisopiskelijoita. Suhdeluvut ovat tästä syystä nuorten näkökulmasta liian korkealla tasolla. Edelleen on huomattava, että ammattikorkeakoulujen nuorten koulutuksen uusissa opiskelijoissa on mukana sekä läsnäolo- että poissaoloilmoituksen tehneet uudet opiskelijat. Tästä johtuen suhdeluvut ovat noin 10 prosenttia liian korkealla tasolla. Myös yliopistokoulutuksessa on aikuisopiskelijoita ja suhdeluvut ovat nuorten näkökulmasta liian korkealla tasolla. Edellä mainituista syistä eri sektoreiden suhdelukuja ei ole perusteltua laskea yhteen. Lisäksi erityisesti korkeakouluopintojen, ja nimenomaan yliopisto-opintojen, saavutettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että vuoden 2003 uusista opiskelijoista osa on muuttanut alkuperäisestä kotimaakunnastaan jo ennen vuoden 2002 loppua, joka on tässä tilastossa asuinmaakunnan tarkasteluajankohta, ja kirjautunut asuinmaakunnan mukaan muuhun maakuntaan kuin tähän kotimaakuntaan. Tästä johtuen voidaan arvioida, että yliopistoon pääsyä kuvaavat suhdeluvut ovat liian alhaisia maakunnissa, joissa ei ole omaa yliopistoa ja vastaavasti liian korkeita yliopistomaakunnissa.

Tarkastelun perusteella voidaan kuitenkin arvioida, että ammatillisen koulutuksen saavutettavuus on eri maakuntien nuorilla verrattain hyvä ja tasainen. Heikointa se on Uudeltamaalta kotoisin olevilla (64 %) ja parhaita Lapista kotoisin oleville (84 %). Useimmissa maakunnissa tarjonta on alle neljän prosentin rajoissa Manner-Suomen keskiarvosta, joka on 74 prosenttia.

Myös ammattikorkeakouluopinnoissa aloittaminen on maan eri osissa asuvilla nuorilla melko tasaista. Manner-Suomen keskiarvo on 43 prosenttia. Vähiten ammattikorkeakouluopinnoissa aloittavat Pirkanmaalta kotoisin olevat (37 %) ja useimmin Keski-Pohjanmaalta kotoisin olevat (54 %). Kahdessa kolmanneksessa maakuntia osuus eroaa korkeintaan neljä prosenttia Manner-Suomen keskiarvosta.

Yliopistokoulutukseen siirtyneiden määrä vuonna 2003 vastasi Manner-Suomessa keskimäärin 31 prosenttia 19–21-vuotiaiden keskimääräisestä ikäluokasta. Yliopistokoulutuksen aloittaneiden osuus oli korkein Uudeltamaalta (36 %) kotoisin olevilla ja alhaisin Kanta-Hämeestä (21 %) kotoisin olevilla. Niistä maakunnista kotoisin olevilla, joissa ei ole omaa yliopistoa, yliopistoon siirtyminen oli 5-10 prosenttiyksikköä alemmalla tasolla kuin koko Manner-Suomen keskiarvo. Yliopistomaakuntien nuorista yliopistokoulutuksen aloittaneiden osuus oli alhaisin eli 27 prosenttia Lapista kotoisin olevilla.

Hallituksen tarkoituksena on edistää koulutustarjonnan alueellista tasapainoa. Opetusministeriö on 12.5.2004 lähettänyt tätä koskevan kirjeen ammatillisen koulutuksen järjestäjille, ammattikorkeakouluille ja yliopistoille.

Osallistuminen kieliryhmittäin

Suomen- ja ruotsinkieliset osallistuvat eri sektoreiden koulutukseen melko tasaisesti väestöosuuttaan vastaavasti. Suomenkieliset osallistuvat kaikkien sektoreiden koulutukseen yliopistojen jatkokoulutusta lukuun ottamatta likipitäen väestöosuuden mukaisesti. Ruotsinkieliset taas osallistuvat ammatilliseen ja ammattikorkeakoulujen koulutukseen väestöosuuttaan vähemmän ja yliopistokoulutukseen väestöosuuttaan enemmän. Osallistuminen kieliryhmittäin on kuvattu liitetaulukossa 14.

4.2. Tavoitteiden toteutuminen esiopetuksessa ja oppimistulokset perusopetuksessa

Esiopetus

Valtioneuvoston esiopetusta koskevan selonteon (Opetusministeriö 2004) yhteydessä tehdyn arvioinnin mukaan lasten valmiudet koulunkäynnin aloittamiseen ovat esiopetuksen päättyessä hyvät. Arviointitulosten mukaan esiopetus edistää lasten suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisvalmiuksia yhdenvertaisesti koko maassa.

Suurimmalle osalle lapsista esiopetus oli tuottanut lisää valmiuksia. Sosiaaliset ja eettiset valmiudet, suullinen ilmaisu, kielen havainnointi ja kirjallisuuteen ja matematiikkaan liittyvät valmiudet olivat kehittyneet. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroa esiopetusvuoden aikana valmiuksissa tapahtuneissa muutoksissa. Maahanmuuttajataustaisten lasten valmiudet olivat jääneet heikommiksi erityisesti kieleen ja suulliseen ilmaisuun sekä matematiikkaan liittyvissä valmiuksissa.

Perusopetus

Pisa -tutkimusohjelma (OECD 2004) selvittää kolmen vuoden välein 15-vuotiaiden nuorten osaamista lukutaidon, matematiikan ja luonnontieteiden sisältöalueilla siten, että tutkimuksen sisällöllinen pääalue vaihtuu. Pisa- tutkimusohjelmassa mitataan sitä, kuinka nuoret hallitsevat tulevaisuuden yhteiskunnan, työelämän kehityksen ja laadukkaan elämän kannalta keskeisiä tietoja ja taitoja. Suomessa Pisa 2003 -tutkimuksen otokseen valittiin 147 suomenkielistä ja 50 ruotsinkielistä koulua. Otoksessa oli 6 235 oppilasta. Heistä 93 prosenttia vastasi koetehtäviin.

Tulokset olivat kansainvälisesti huippuluokkaa ja erot koulujen ja alueiden välillä hyvin vähäisiä. Alueelliset sekä oppilaiden sosiaalisesta taustasta johtuvat erot olivat Suomessa vähäisempiä kuin OECD-maissa yleensä.

Suomalaisten perusopetuksen päättövaiheessa olevien 15-vuotiaiden nuorten matematiikan osaaminen oli OECD-maiden parasta ja erittäin korkeaa tasoa kaikilla matematiikan osa-alueilla. Matemaattisen osaamisen taso oli kehittynyt parempaan aikaisempiin Pisa-tutkimuksiin verrattuna. Välttävasti tai heikosti matematiikkaa osaavia nuoria oli Suomessa OECD-maista vähiten (6 %). Erinomaiseen tulokseen ylsi neljäsosa nuorista ja noin 50 prosentilla oppilaista osaaminen oli hyvää tasoa. Suomen hyvä tulos perustuu siihen, että heikojen oppilaiden osuus oli pieni muihin OECD-maihin verrattuna. Suomen nuorten oppimistulokset osoittavat, että erinomainen matemaattinen osaaminen on mahdollista saavuttaa ilman suuria osaamiseroja hyvin ja heikosti osaavien oppilaiden välillä. Koulujen välinen vaihtelu on Suomessa OECD maista yhdessä Islannin kanssa kaikkein pienintä. Matematiikan osaaminen jakaantui tasaisesti myös maan eri osien välillä.

Suomalaisnuorten lukutaito oli OECD maiden paras. Suomalaisnuorten lukutaito oli tilastollisesti merkitsevästi parempaa tasoa kuin muissa hyvän lukutaidon maissa, joita ovat esimerkiksi Korea, Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti. Suomalaisnuorten lukutaito oli myös entistä tasaisempaa. Vertailutulokset osoittavat suomalaisen lukutaidon vahvuuden sekä sen, että korkea taitotaso lukutaidossa voidaan saavuttaa suhteellisen vähäisin oppilaiden välisin suorituseroin.

Suomalaisten oppilaiden luonnontieteellinen osaaminen oli aikaisempaa korkeatasoisempaa ja varsin tasalaatua useimpiin tutkimukseen osallistuneisiin maihin verrattuna. Suomalaiset oppilaat ylittivät Luma-ohjelmassa³ määritellyn tavoitteen, joka oli sijoittuminen OECD-maiden parhaimpaan neljännekseen. Huomionarvoinen piirre oppilaidemme osaamisessa oli se, että kaiktatasoiset oppilaat loistivat luonnontieteiden osaamisellaan muiden tutkimukseen osallistuneiden maiden oppilaisiin nähden. Heikoimpien ja keskitasoisten oppilaidemme saavuttamat luonnontieteiden pistemäärät olivat korkeammat kuin minkään muun tutkitun maan oppilailla. Tyttöjen luonnontieteiden osaamisen suorituspistemäärien keskiarvo oli poikien vastaavaa hieman korkeampi.

Myös ongelmanratkaisutaidot olivat OECD-maiden parhaimmistoa ja varsin tasaisia. Suomessa oli tutkimukseen osallistuneista maista kaikkein vähiten (5 %) heikkoja oppilaita, jotka eivät hallitse ongelmanratkaisun perustaitoja. OECD-maissa näitä oppilaita oli Suomeen verrattuna keskimäärin yli kolminkertaisesti. Ongelmanratkaisutaidoilla on voimakas yhteys Pisa-tutkimuksen muiden osa-alueiden taitoihin.

Suomen ruotsinkielisten koulujen oppilaiden osaaminen oli kansainvälisesti verrattuna korkeatasoa, mutta hieman Suomen keskitasoa heikompaa kaikilla tutkituilla neljällä alueella. Parhaiten Suomen ruotsinkieliset menestyivät lukutaidossa ja varsin hyvin myös matematiikassa ja ongelmanratkaisussa. Heidän osaamisensa oli myös selvästi muiden Pohjoismaiden tason yläpuolella. Ruotsinkielisten oppilaiden tuloksiin saattaa heijastua se, että ruotsinkielisen koulutoimen palvelukseen ei ole saatavilla samassa määrin pätevää opetushenkilöstöä kuin suomenkielisiin kouluihin.

Kansallinen perusopetuksen oppimistulosten arviointi perustuu opetussuunnitelman perusteissa opetukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen mittaamiseen. Kansallisissa arviointitutkimuksissa on etenkin suurissa asutuskeskuksissa koulujen välisessä vertailussa havaittavissa oppilaiden sosiaalisen taustan ja koulun oppimistulosten välinen yhteys.

Matalan sosioekonomisen statuksen alueiden kouluissa keskimääräiset oppimistulokset jäävät alle keskitason ja oppilailla esiintyy keskimääräistä useammin pahoinvoinnin oireilua ja oppilaiden terveystottumukset ovat keskimääräistä heikommat. Korkeiden sosioekonomisen statuksen alueiden kouluissa oppilaat kokevat keskimääräistä useammin koulutyönsä liian raskaaksi ja potevat keskimääräistä useammin erityyppisiä nuoruusiän stressioireita. (Kuusela 2004).

³ Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen kehittämishanke 1996—2002

4.3. Erityistoimet tasa-arvon vahvistamiseksi

Perusopetuksen erityisopetus

Hallitusohjelman mukaisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten mahdollisuutta integroitua tavalliseen yleisopetukseen on edistetty kaikilla varhaiskasvatuksen ja koulutuksen tasoilla ja lähikouluperiaatetta on vahvistettu.

Perusopetuslain mukaan oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Oppilas otetaan tai siirretään erityisopetukseen, jos hänelle ei esimerkiksi vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästyksen tai tunne-elämän häiriön vuoksi voida muuten antaa opetusta. Peruskoulun erityisopetukseen otettuja tai siirrettyjä erityisopetusoppilaita ovat yhdeksänvuotisen oppivelvollisuuden piirissä erityisopetukseen otetut tai siirretyt oppilaat, yksitoistavuotisen oppivelvollisuuden piirissä olevat vaikeimmin kehitysvammaiset sekä muut vammaisoppilaat. Erityisopetus järjestetään mahdollisuuksien mukaan muun opetuksen yhteydessä, erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa. Oppilaalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Syksyllä 2004 erityisopetuksessa oli noin 40 000 oppilasta, mikä on noin 7 prosenttia perusopetuksen oppilaista. Vaikka perusopetuksen oppilaiden määrä hieman väheni, erityisopetukseen siirrettyjen määrä kasvoi edellisvuodesta noin 8 prosenttia. Eniten lisääntyi niiden oppilaiden määrä, joilla oli kielen kehityksen häiriöistä (dysfasiasta) johtuvia oppimisvaikeuksia. Erityisoppilaista kaksi kolmasosaa on poikia.

Yleisin erityisopetukseen ottamisen tai siirron peruste oli kehitysviivästyminen. Se oli perusteena lähes 40 prosentilla erityisoppilaista. Poikien osuus oli suurin sopeutumattomien ja autistien ryhmissä. Sukupuolten osuus jakaantui tasaisemmin, kun erityisopetuksen perusteena oli näkövamma, kuulovamma tai vaikea kehitysvamma. Perusopetuksen 11-vuotisen opetuksen vammaisoppilaita oli 9440 ja vaikeimmin kehitysvammaisia oppilaita 1286.

Erityisopetuksen toteutuspaikka ja toteutustapa vaihtelevat. Erityisopetus voi olla kokonaan yleisopetukseen integroitua eli oppilas opiskelee kokonaan yleisopetuksen yhteydessä. Se voi olla osin yleisopetukseen integroitua eli oppilas opiskelee osin erityisluokassa tai erityisryhmässä ja osin yleisopetuksen yhteydessä. Oppilas voi opiskella myös koko ajan erityisluokassa tai erityisryhmässä. Erityisopetuksen oppilaista keskimäärin 42 prosenttia on kokonaan integroituna yleisopetuksen opetukseen. Vastaavasti 33 prosenttia saa opetusta peruskoulujen erityisopetuksessa ja 25 prosenttia erityiskoulujen erityisluokilla.

Toukokuussa 2005 valmistui Jyväskylän yliopiston selvitys (Puro 2005) perusopetuksen tukipalvelujen toimivuudesta oppilashuoltoryhmien ja huoltajien arvioimana. Tukipalveluilla tarkoitettiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvattua opiskelun yleistä ja erityistä tukea.

Selvityksen mukaan oppilashuoltoryhmien mielestä koulun toimintakulttuurin osa-alueet (koulun sisäinen toiminta, yhteiset säännöt, ulkoinen yhteistyö ja opetusjärjestelyt) toimivat pääsääntöisesti hyvin. Yksittäisistä osa-alueista parhaiten toimivana käytänteenä pidettiin koulun ja kodin välistä yhteistyötä sekä oppilaan oppimisen arviointia. Huonoimmin toimiviksi nähtiin erityisoppilaiden integrointi yleisopetuksen opetusryhmiin, oppilaiden siirtäminen erityisopetukseen, henkilöstön hyvinvoinnin edistäminen, poikkihallinnollinen yhteistyö, koulun ja kunnan opetustoimen yhteistyö sekä opetuksen ja tukipalvelujen arvioiminen. Tutkimuksen mukaan koulujen tuki ei riittänyt mm. mielenterveyden, koulumotivaation ja kielellisten taitojen osalta. Kouluihin kaivattiin lisää psykologi-, kuraattori- ja terapiapalveluita.

Selvityksestä ilmeni, että huoltajista alle 70 prosenttia piti koulun antamaa tukea riittävänä. Huoltajat kokivat suurimmat puutteet tukiopetuksessa, puheterapiassa/-opetuksessa ja erityisopetuksessa. Ilman tarvitsemaansa tukipalvelua jäivät silloin tällöin myös avustaja- ja terveydenhoitopalveluja tarvitsevat lapset sekä aamu-/iltapäivätoimintaa ja kerhotoimintaa tarvitsevat lapset.

Peruskoulun erityisopetus ja oppilaiden erityinen tuki edellyttävät usein järjestelyjä, joiden tuottaminen on taloudellisesti tehokkaampaa ja pedagogisesti vaikuttavampaa kuntarajat ylittävänä yhteistyönä. Järjestelyt voivat koskea esimerkiksi opetussuunnitelmaa, opetusmenetelmiä, oppilarvostelua ja apuvälineitä. Opetusministeriö on laatinut erityisopetuksen kehittämistä koskevan toimenpideohjelman. Kehittämishankkeiden avulla vahvistetaan yleis- ja erityisopetuksen muotoja, jotka lisäävät oppilaiden oppimisedellytyksiä ja osallisuutta. Vuonna 2006 opetusministeriö käynnistää erityisopetuksen pitkän tähtäimen strategian laadinnan. Strategiaan on tarkoitettu sisällyttää muun muassa erityisopetusta koskevan lainsäädännön ja opettajankoulutuksen kehittäminen sekä erityisopetukseen liittyvien hallinnollisten menettelytapojen selkiyttäminen.

Valtion yleissivistävien erityiskoulujen (valtion vammaisten koulut) tila ja toiminta selvitetään vuonna 2006.

Kielelliset vähemmistöt perusopetuksessa

Uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) on otettu aikaisempaa paremmin huomioon erilaiset vähemmistöt ja erityistä tukea tarvitsevat oppilaat. Äidinkielen ja kirjallisuuden uusiksi oppimääräksi lisättiin "viittomakieli äidinkielenä", "suomi viittomakielisille", "saame äidinkielenä", "suomi saamenkielisille", "romani äidinkielenä" ja "muu oppilaan äidinkieli" -nimiset oppimäärät. Uskonnon uudeksi oppimääräksi evankelisluterilaisen ja ortodoksisen uskonnon lisättiin oppimäärä "muut uskonnot". Erityisopetukseen vahvistettiin vaikeimmin vammaisten ja sairaiden lasten opetukseen toiminta-alueittain annettavan opetuksen perusteet.

Romanilapsista kaksi prosenttia osallistuu esiopetukseen ja keskimäärin 20 % jää vuosittain luokalle. Opetushallituksen selvityksen (Opetushallitus 2004) mukaan romanien koulutus on kuitenkin pitkällä aikavälillä kehittynyt ja heidän koulutusmyönteisyytensä on kasvanut. Romanilasten opetuksen kehittämishankkeen avulla etsitään ratkaisuja romanilasten koulunkäynnissä havaittuihin epäkohtiin.

Vuodesta 1999 alkaen saamelaisalueella järjestettävään koulutukseen on myönnetty valtionavustusta saamenkieliseen ja saamen kielen opetukseen. Oikeus omakieliseen opetukseen toteutuu kaikilla saamelaisalueen perusopetusta 1.-6. vuosiluokilla antavissa kouluissa.

Erityisen tuen tarve lukiokoulutuksessa

Koulutuksen arviointineuvosto julkaisi syksyllä 2005 lukion erityisen tuen tarvetta koskevan arvioinnin (Mehtäläinen 2005). Arviointitulosten mukaan erityisopetuksen tarvetta näyttäisi olevan suppeamman määritelmän mukaan (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) noin 5 prosentilla lukion opiskelijoista. Siitä kaksi kolmannesta liittyy lukivaikeuksiin. Laajemman määritelmän mukaan (mukana myös kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) tuen tarvetta on 10–11 prosentilla opiskelijoista.

Erityisopetuksen tai erityisen pedagogisen tuen tarvetta aiheuttavat selvityksen mukaan puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (3,5 %), lukivaikeudet (2,8 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %). Tarveluvut ovat arvioita ja tarve saattaa olla edellä kuvattuja lukuja korkeampi. Tuen tarve on lukiokohtainen eikä riipu opetuskielestä, sukupuolesta tai opiskelijoiden "yleisestä tasosta".

Eniten tuen tarvetta näytti olevan Lapin ja Itä-Suomen lääneissä, erot olivat kuitenkin pieniä. Suhteessa vähiten erityisopetuspalveluja oli saatavilla Oulun ja Lapin läänien lukioissa.

Lukioista 27 prosentilla oli käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon. Joka kolmannessa lukiossa tukea antoi joku muu kuin erityisopettaja, yleensä opinto-ohjaaja. Kolmasosassa lukioista tukeen olisi ollut tarvetta, mutta sitä ei annettu.

Ammatillisen koulutuksen erityisopetus

Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat erityisiä opetus- tai opiskelijahuolto- ja palveluja vamman, sairauden, kehityksessä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi. Ammatillista erityisopetusta järjestetään ammattiopistoissa ja erityisen koulutustehtävän saaneissa ammatillisissa erityisoppilaitoksissa.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden yksilölliset erot ovat lisääntyneet. Opiskelijoiden joukossa on aikaisempaa enemmän erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita, myös vaikeimmin vammaisia sekä maahanmuuttajia ja syrjäytymisvaarassa olevia.

Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijamäärä on 2000-luvulla kasvanut. Vuonna 2003 ammatillisessa erityisopetuksessa oli 13 300 opiskelijaa. Suurin osa erityisopetukseen osallistuvista opiskelijoista opiskelee ammattiopistoissa, joissa erityisopetuksen määrä on myös eniten kasvanut.

Tutkintotavoitteisen erityisopetuksen ohella ammatillisessa koulutuksessa oli vuonna 2004 noin 2 000 opiskelijaa vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa.

Ammatillisen erityisopetuksen strategian pohjalta laadittiin toimenpideohjelma vuonna 2004. Erityisopetuksen kehittämisen koordinoitua on vahvistettu perustamalla Erityisopetuksen neuvottelukunta.

Oppilashuolto

Perusopetuslakia täydennettiin vuonna 2003 oppilashuoltoa, järjestyksenpitoa ja kurinpitoa koskevilla säännöksillä. Säännösten mukaan oppilaalla on oikeus saada maksutta opetuksen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Uudistuneissa säännöksissä korostuvat kaikilla koulutusasteilla lapsen ja nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, turvallisuuden edistämisen ja yhteistyössä toteutuvan huolenpidon näkökulmat.

Oppilashuollolla pyritään oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen ja ylläpitämiseen sekä näiden edellytyksiä lisäävään toimintaan. Oppilashuoltoon kuuluvat opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto ja oppilashuollon palvelut. Oppilashuolto- ja palveluilla tarkoitetaan kansanterveystyön ja lastensuojelun perusteella annettavia palveluita, joita kouluikäiset lapset ja nuoret saavat.

Lukiolakia ja ammatillista koulutusta koskevaa lakia muutettiin vuonna 2003 siten, että koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että vammaiselle tai muusta erityisestä syystä tukea tarvitsevalle opiskelijalle annetaan tieto hänen käytettävissään olevista terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluista ja hänet ohjataan hakeutumaan niihin palveluihin.

Lääninhallitusten peruspalveluiden arvioinnissa (Sisäasiainministeriö 2005) selvitettiin perusopetuslain oppilashuoltoa koskevien säännösmuutosten toimivuutta. Yleisarvio säännösmuutoksista oli myönteinen. Säännösten koettiin selkiyttävän toimintaa ja ohjeistusta sekä

parantavan opettajien ja oppilaiden oikeusturvaa. Suunnitelma oppilaan suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä oli tehty tai tekeillä lähes kaikissa kunnissa. Opetussuunnitelmayhteistyö kunnan opetustoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien viranomaisten kesken oli käynnistynyt hyvin.

Kunnilta puuttui kuitenkin vielä usein kurinpitoasioiden ja poissaolojen seurannan, kirjaamisen ja huoltajille ilmoittamisen menettelytapoja koskeva ohjeistus. Yleensä kouluissa oli löydetty toiminnan kannalta hyviä ratkaisuja, mutta osa menettelyistä on ollut säädösten vastaisia. Yli puolet kouluista oli uusinnut järjestyssääntönsä lukuvuoden 2003–2004 aikana.

Oppilashuollon palvelujen riittävydessä ja saatavuudessa havaittiin puutteita koko maassa. Alueellisia eroja havaittiin etenkin koulupsykologi- ja koulukuraattoripalvelujen järjestämisessä ja resursseissa. Myös kouluterveydenhuollon palvelujen järjestämisessä ja käytettävissä olevissa henkilöstöresursseissa oli puutteita. Osassa kunnista ei koululääkäripalveluja ollut käytettävissä lainkaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö teki vuonna 2002 selvityksen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002) opiskelijaterveydenhuollon tilasta. Tulosten mukaan palvelut vaihtelevat huomattavasti eri terveyskeskusten ja myös saman alueen eri oppilaitosten kesken. Eniten puutteita oli ammattikorkeakoulujen ja toiseksi eniten ammatillisten oppilaitosten opiskelijaterveydenhuollossa. Parhaiten toimi lukioiden opiskelijaterveydenhuolto. Opiskelijaterveydenhuollon tavoitteiden ja sisällön kehittämisyöryhmän ehdotukset opiskelijaterveydenhuollon kehittämiseksi valmistuivat vuonna 2005 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005).

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamisyöryhmän määräaika päättyi 31.3.2006.

Kouluissa annettava perusopetus toteutuu huostaan otettujen lasten ja nuorten osalta yleensä laissa tarkoitettulla tavalla. Sen sijaan huostaan otettujen, perhekoteihin ja lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten perusopetusta koskevien oikeuksien toteutumisessa on puutteita. Opetusta ei ole kaikilta osin järjestetty niin, että sijoitettujen lasten oikeus perusopetukseen toteutuisi lainmukaisella tavalla. Osa huostaan otettujen lasten opetuksen ongelmista on tiedonkulkua koskevia eli sellaisia, joihin kunnat voivat vaikuttaa toimintatapojaan tarkistamalla ja tehostamalla. Kuntien opetustoimen ja sosiaalitoimen välistä tiedon kulkua tuleekin jatkossa parantaa. Myös sijoittavan ja vastaanottavan kunnan viranomaisten yhteistyötä tiedon kulun varmistamiseksi tulee parantaa.

Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa

Ilman peruskoulun päättötodistusta jää vuosittain noin 330 nuorta ja toisen asteen koulutuksen jättää aloittamatta noin 3 400 peruskoulun päättänyttä. Osa näistä nuorista on vaarassa jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä sitä kautta myöhemmin myös työelämästä. Koulutusurien sujuvuuden kannalta perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe on kriittinen. Keskeyttämisaara on suurin nuorilla, joilla on heikko sosiaalinen tausta, heikko koulumotivaatio ja jotka eivät ehkä saa koulunkäyntiinsä perheen tukea.

Opetusministeriössä käynnistetään vuonna 2006 varhaiseen puuttumiseen perustuvia toimintamuotoja, joilla ehkäistään koulutuksesta putoamista. Oppilaiden tukemiseksi kehitetään varhaisen puuttumisen keinoja, kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluja sekä toiminnallisia ja/tai työpainotteisia opetus- ja työmuotoja. Lisäksi tehostetaan moniammatillista eri organisaatioiden yhteistyötä (peruskoulu, ammatillinen koulutus ja lukiot, työpajat, kuntien sosiaali- ja nuorisotoimi sekä terveystoimi). Tavoitteena on nuorten tuettu seuranta, jatkosuunnitelmien selkiyttäminen ja jokaiselle räätälöitävä yksilöllinen opinto-ohjelma, jolla varmistetaan nuorelle jatkokoulutuspaikka. Varhaiseen puuttumiseen tähtäävässä toiminnassa pyritään vaikuttamaan koulun toimintatapoihin ja laajemmin koko koulukulttuuriin. Tarkoituk-

sena on kehittää perusopetuksessa toimintamuotoja, joilla koulut pystyvät kohtaamaan ns. haastavat nuoret.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa nuoret tekevät elämänsä tärkeitä koulutusväyliä ja ammattiuraa koskevia ratkaisuja. Nivelvaiheeseen liittyvät myös koulutuksen keskeyttäminen tai koulutusväylän tai -alan vaihto, joissa nuori arvioi uudelleen aikaisempia ratkaisujaan. Nivelvaiheeseen vaikuttavat muutkin kuin suoranaisesti koulun/oppilaitokseen liittyvät tekijät, kuten erilaiset oppimisvaikeudet tai elämäntilanteisiin liittyvä vaikeudet, nuoren sosiaalinen tilanne ja perheen antama tuki. Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen toimivuuden tehostamiseksi on ammatillisen koulutuksen yhteyteen kehitetty ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta. Koulutus on tarkoitettu erityisesti sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorilla, joilla ei vielä ole riittäviä valmiuksia koulutusalan valintaan ja jotka ovat siitä syystä vaarassa jäädä kokonaan koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja syrjäytyä.

Hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman yhtenä tavoitteena on syrjäytymisen ehkäiseminen ja vähemmän koulutettujen, pienituloisten, syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kiinnittyminen kansalaisyhteiskuntaan. Osana kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa toteutetaan Nuorten osallisuushanke vuosina 2003–2007. Osallisuushankkeessa on mukana 39 paikallista tai seudullista hanketta. Mukana olevien kuntien määrä on kasvanut alun 62 kunnasta 75 kuntaan. Hankkeen tavoitteena on kehittää poikkihallinnollista yhteistyötä nuorten koulutukseen osallistumisen edistämiseksi perus- ja toisen asteen nivelvaiheessa.

Työllisyyden politiikkaohjelman osana vuosina 2004–2005 toteutetun oppilaanohjauksen kehittämishankkeen päätavoitteena oli koulutustakuun toteutumisen tukeminen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa perusopetuksen ylimpien vuosiluokkien oppilaanohjauksen kehittämistä ja laajentamista koskevien valtakunnallisten ratkaisujen tueksi. Edelleen hankkeessa oli tarkoitus kehittää toimintamalleja jatko-opiskelupaikkaa vaille jäävien nuorten seurantaan ja ohjaukseen.

4.4. Aikuiskoulutus

Vuosittain aikuiskoulutukseen (omaehtoinen ja työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus sekä henkilöstökoulutus) osallistuu noin 1,75 miljoonaa 18–64-vuotiasta henkilöä. Aikuiskoulutukseen osallistuminen on noussut vuodesta 1990 runsaalla 200 000 henkilöllä. Osallistuminen aikuiskoulutukseen on kansainvälisessä tarkastelussa runsasta, mutta jakautuu esimerkiksi muita Pohjoismaita epätasaisemmin. Suhteellisesti eniten koulutukseen osallistuvat verrattain hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevat ja hyvin koulutetut työlliset aikuiset. Naiset osallistuvat miehiä useammin. Pienten ja keskisuurten yritysten työntekijät osallistuvat koulutukseen suurten yritysten henkilöstöä vähemmän.

Aikuisten opiskelun tasa-arvoa koskevat kehittämissuhteet tehtiin parlamentarisessa aikuiskoulutustyöryhmässä vuosina 2001 ja 2002. Ehdotusten keskeiset lähtökohdat olivat 1) työikäisen aikuisväestön osaamisen jatkuva kehittäminen, 2) puutteellisen pohjakoulutuksen omaavien sekä aikuisopiskelussa aliedustettujen ryhmien koulutustason nostaminen sekä 3) yhteiskunnan eheyden, tasa-arvon sekä aktiivisen kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan vahvistaminen.

Tavoitteeksi on asetettu, että kaikille aikuisille tarjotaan mahdollisuudet vähintään toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Kaikkein vähiten koulutusta saaneiden osalta hallitus käynnisti vuosille 2003–2007 ajoittuvan aikuisväestön osaamistason kohottamisohjelman. Noste-

ohjelmassa pelkän perusasteen varassa työelämässä toimivilla 30–59-vuotiailla on mahdollisuus hankkia ammatillinen tutkinto tai työelämässä tarvittavat tietotekniikkataidot. Vuonna 2004 ohjelma oli mitoitettu 7 400 ja vuonna 2005 8 000 aloittajalle. Tavoitteena on laajentaa ohjelmaa niin, että sen voi vuositasolla viimeistään vuonna 2007 aloittaa vähintään 10 000 henkilöä. Saman kohderyhmän opiskelumahdollisuuksia lisätään myös normaalirahoitteisessa aikuiskoulutuksessa ja työvoimapolitiittisessa aikuiskoulutuksessa.

Vapaan sivistystyön koulutuksen suuntaamiseksi tärkeille sisältöalueille ja aliedustetuille kohderyhmille otetaan asteittain vuosina 2005–2008 käyttöön yhteistyössä vapaan sivistystyön valtakunnallisten järjestöjen kanssa valmisteltu uudenlainen informaatio-ohjaus. Keskeisiä painopisteitä ovat mm. maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutus ja muut yhteiskuntaan integroivat opinnot, kansalaistaitoja ja kansalaisyhteiskuntaan osallistumisen valmiuksia lisäävät opinnot, tietoyhteiskunnan perusvalmiuksien parantamista koskevat koulutuskokonaisuudet, terveyttä edistävät opinnot ja avoimen yliopiston opintoihin valmentava koulutus.

Osana parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän ehdotusten toimeenpanoa on myös laadittu selvitykset ja ehdotukset aikuisopiskelusta perittävien maksujen kohtuullisuudesta, opintojen aikaisten toimeentulojärjestelyjen kattavuudesta ja koulutuksen verotuskohtelun selkiyttämistä. Ehdotusten jatkovalmistelu on käynnissä. Opetusministeriö on asettanut kesäkuussa 2005 työryhmän laatimaan selvityksiä ja ehdotuksia aikuisten opintotestin käyttöönotosta. Tavoitteena on aikuisopiskelussa aliedustettujen ryhmien opiskeluedellytysten parantaminen sekä työikäisen aikuisväestön lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksien varmistaminen.

4.5. Maahanmuuttajat

Perusopetus

Vuonna 2004 esiopetuksen laadun arvioinnin yhteydessä kerätyn aineiston mukaan eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvia esiopetusikäisiä oli 1,7 prosenttia ikäluokasta. Heistä noin puolet oli maahanmuuttajataustaisia. Noin puolelle näistä on annettu suomen ja ruotsin kielen opetusta. Oman äidinkielen tai omakielistä opetusta sai joka 10. lapsi.

Vuonna 2004 perusopetusikäisiä maahanmuuttajataustaisia oppilaita oli Suomessa noin 15 800. Viimeisten viiden vuoden aikana määrä on lisääntynyt noin 3 200 oppilaalla. Arviolta vajaan 3 prosentin jokaisen ikäluokan perusopetuksessa olevista oppilaista on äidinkieltään muun kuin suomen- tai ruotsinkielinen.

Perusopetuslain mukaan maahanmuuttajille järjestettävän perusopetukseen valmistavan opetuksen laajuus vastaa puolen vuoden oppimäärää. Valmistavan opetuksen tavoitteena on edistää opetukseen osallistuvan oppilaan tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä antaa tarvittavat tiedot perusopetukseen siirtymistä varten. Perusopetuksen valmistavan opetuksen perusteet uudistettiin vuonna 2004. Syksyllä 2004 yhteen 1 465 oppilasta osallistui perusopetuksen valmistavaan opetukseen.

Maahanmuuttajaoppilaiden ja -opiskelijoiden koulutuksessa panostetaan erityisesti riittävään suomen tai ruotsin kielen hallintaan, joka luo pohjan jatko-opinnoille ja mahdollistaa kotoutumisen suomalaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi tuetaan oman äidinkielen säilyttämistä ja kehittämistä tavoitteena toimiva kaksikielisyys. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden äidinkielen opetusta järjestetään erillisen valtionavustuksen turvin perusopetusta täydentävänä opetuksena. Opetushallituksen suositus maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen perusteiksi

annettiin vuonna 2004. Oman äidinkielen opetusta annettiin 52 eri kielellä vuonna 2003. Venäjän, somalin ja albanian kielet olivat eniten omana äidinkielenä opetettuja kieliä.

Maahanmuuttajien tukiopetusta voidaan antaa eri oppiaineissa koulun opetuskielillä tai oppilaan omalla äidinkielellä. Maahanmuuttajien tukiopetukseen ovat oikeutettuja ne oppilaat, joiden maahantulosta on kulunut enintään neljä vuotta.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutukseen hakeneiden muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien määrä on kasvanut. Vuonna 2005 lukiokoulutukseen hakeutui runsas 900 muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvaa. Hakijoista valittiin koulutukseen 78 prosenttia.

Lukiossa maahanmuuttaja voi opiskella suomen tai ruotsin kieltä suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan ja omaa äidinkieltään joko osana koulun normaalia opetusta tai erillisen resurssin turvin. Ylioppilastutkinnon äidinkielen koe voi olla oppimäärään suomi tai ruotsi toisena kielenä perustuva koe, jos kokelaan oma äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame. Suomi/ruotsi toisena kielenä äidinkielen kokeen suorittaneiden määrä on noussut 119 opiskelijasta 429 opiskelijaan seitsemässä vuodessa. Ylioppilastutkintolautakunta voi ottaa arvostelussa huomioon sen, että kokelaan äidinkieli on muu kuin se kieli, jolla hän suorittaa tutkinnon.

Vuoden 2005 lopussa valmistui Opetushallituksen selvitys perusopetuksen loppuvaiheessa Suomeen tulleiden maahanmuuttajien opetusjärjestelyistä. Selvityksen pohjalta kehitetään keinoja, joilla maahanmuuttajaoppilaita voidaan tukea perusopetuksen jälkeisiin jatko-opintoihin hakeutumisessa. Tavoitteena on, että vuoteen 2008 mennessä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden osuus lukion opiskelijoista on noussut selvästi vuoden 2003 tasosta.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa peruskoulutuksessa (opetussuunnitelmaperusteinen ja näyttötutkintoon valmistava koulutus sekä oppisopimuskoulutus) on vuosittain opiskellut noin 4 500 ulkomaan kansalaista. Osuus kaikista ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista oli 2,9 prosenttia vuonna 2003.

Aikuisten ammatti- ja erikoisammattitutkintoon johtavassa koulutuksessa on muita kuin Suomen kansalaisia ollut vuosittain noin 800. Osuus kaikista ammatti- ja erikoisammattitutkintoon johtavassa koulutuksessa olevista opiskelijoista oli 1,6 prosenttia vuonna 2003.

Ammatilliseen peruskoulutukseen hakeneiden muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien määrä on kasvanut vuosittain. Myös koulutukseen valittujen osuus hakijoista on kasvanut vuoteen 2003 asti. Vuosina 2004 ja 2005 valittujen osuus kuitenkin laski. Yhtenä selittävänä tekijänä on se, että molempina vuosina ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutui aikaisempia vuosia enemmän opiskelijoita. Vuonna 2005 ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutui noin 2 000 muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvaa. Noin puolet valittiin koulutukseen.

Maahanmuuttajille järjestetään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta, jonka tavoitteena on antaa opiskelijalle riittävät kielelliset, kulttuuriset ja muut tarvittavat valmiudet ammatillisiin opintoihin siirtymistä varten. Koulutuksen laajuus on 20–40 opintoviikkoa. Maahanmuuttajien valmistavaan koulutukseen osallistuneiden osuus on kasvanut tasaisesti. Vuonna 2005 koulutukseen osallistui 855 opiskelijaa.

Ammatillisen peruskoulutuksen valintaperusteet ja rahoitusjärjestelmä eivät aseta esteitä ulkomaalaisten eivätkä maahanmuuttajaopiskelijoiden ottamiselle ammatilliseen koulutukseen. Edellytyksenä koulutukseen pääsyyllä on riittävä opetuskielen taidon taso ja yleiset opiskelunvalmiudet.

Ammatillista perustutkintoa suorittavien maahanmuuttajien tarpeet otetaan huomioon ammatillisen peruskoulutuksen eri alojen opetussuunnitelmien perusteissa, opetusjärjestelyissä ja opintosuoritusten arvioinnissa. Opetussuunnitelmaan tulee sisältyä maahanmuuttajaopiskelijoiden opetuksen järjestämissuunnitelma. Opiskelijoita, joiden äidinkieli on muu kuin oppilaitoksen opetuskieli, tuetaan etenkin kielten opinnoissa ja tarvittaessa erityisillä opetusjärjestelyillä. Vieraan kielen opinnot voivat olla myös opiskelijan äidinkieltä. Maahanmuuttajaopiskelijoiden ja muiden eri kieli- ja kulttuuriryhmien opiskelijoiden oppimistulokset arvioidaan samalla tavalla kuin muidenkin opiskelijoiden, mutta arviointi tulee tehdä siten, että kielitaidon mahdollinen puutteellisuus ei vaikuta arvosanaa heikentävästi.

Korkeakoulut

Ammattikorkeakouluissa opiskeli vuonna 2002 3 130 ulkomaalaista opiskelijaa. Liki puolet näistä oli Euroopasta ja siitä EU-alueelta vajaa 500 opiskelijaa. Yliopistoissa ulkomaalaisia opiskelijoita oli vuonna 2004 yhteensä 4 670, joista neljännes Helsingin yliopistossa. Noin 60 prosenttia opiskelijoista oli Euroopasta. Eniten suoritettiin ylempää korkeakoulututkintoa (63 %) ja jatkotutkintoa (34 %). Maahanmuuton taloudellisia vaikutuksia selvittäneessä tutkimuksessa on varsin laajasti selvitetty maahanmuuttajien kouluttautumista. Tutkimuksessa arvioidaan, että kouluttautuminen ja etenkin korkea-asteella tapahtuva kouluttautuminen on joidenkin maahanmuuttajien kohdalla ollut varsin merkittävä muuttopäätöstä ohjaava tekijä.

Ammattipätevyyden saavuttamiseen tähtäävää valmistavaa koulutusta akateemisen loppu-tutkinnon omassa maassaan suorittaneille on järjestetty lähinnä työvoimakoulutuksena eri puolilla maata. Koulutusta on hankittu mm. lääkäreille, sairaanhoitajille ja opettajille. ESR-rahoitteisen Turun työvoimatoimiston yhteydessä toteutettavan Specima-projektin puitteissa on kehitetty uusia malleja akateemisen tutkinnon suorittaneiden maahanmuuttajien pätevyystämiseksi yhdessä korkeakoulujen kanssa. Koulutukseen on liitetty myös muita työvoimapolitiittisia toimenpiteitä (työharjoittelu, työkokeilu, tukityöllistäminen). Koulutusta on järjestetty seuraaville aloille: lääkärit, opettajat, cad-suunnittelijat, tutkimus - ja laboratorioassistentit, taide- ja kulttuurialan ammatillaiset ja hammaslääkärit. Lisäksi on toteutettu terveydenhuoltoalan valmistava koulutus ja englannin suggestopedinen koulutus. Koulutukseen on osallistunut yhteensä n. 150 maahanmuuttajaa.

Yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkintoon tähtääviä opintoja voidaan hankkia opiskelijaryhmille myös työvoimapolitiittisena aikuiskoulutuksena (laki julkisesta työvoimapolitiittisesta (1295/2002) ja asetus (1344/2002). Maahanmuuttajaryhmille voidaan hankkia työvoimapolitiittisena täydentäviä opintoja määrättyjen ulkomailla suoritettujen opintojen rinnastamiseksi suomalaiseen tutkintoon.

4.6. Opiskelijoiden toimeentulo

Opintotukilain (65/1994) mukaisen opintotuen tarkoituksena on turvata opiskelijoiden taloudellinen asema eri koulutusasteilla. Opintotuen käyttöaste on ollut varsin vakaa. Opintotukea sai vuonna 2004 noin 335 000 opiskelijaa. Opintotuen saajista opiskeli toisella asteella 40 prosenttia ja korkea-asteella 60 prosenttia. Koulumatkatukea sai vuonna 2004 64 000 opiskelijaa, mikä on noin neljännes lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista.

Kaikkien korkeakouluopiskelijoiden opintolainan enimmäismäärä nousi 1.8.2005 lukien 300 euroon kuukaudessa. Yliopistossa uuden tutkintorakenteen mukaisesti opintonsa aloittavien ja uusien ammattikorkeakouluopiskelijoiden opintotuki muuttui 1.8.2005 alusta lukien siten, että opintolainansaajalle voidaan myöntää opintolainavähennys korkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeisessä verotuksessa. Edellytyksenä on mm. tutkinnon suorittaminen määräajassa. Asumislisässä huomioonotettava asumismenojen raja nousi 1.11.2005 lukien kaikilla koulutusasteilla 214,44 eurosta 252 euroon. Vuoden 2006 talousarvioon on varattu määräraha opintotukea myönnettäessä sovellettavien vanhempien tulorajojen korottamiseksi 15 prosentilla ja kansanopiston ja liikunnan koulutuskeskuksen maksullisella linjalla opiskelevien, oppilaitoksen asuntolassa asuvien opiskelijoiden asumislisän korottamiseksi kustannustason muutosten perusteella. Hallituksen esitys opintotukilain muuttamisesta on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä marraskuuta 2006.

Toisella asteella opintotuen käyttöaste vaihtelee opiskelijan itsenäisen asumisen mukaan siten, että vain noin kolmasosa vanhempien luona asuvista sai opintotukea, osuuden vaihdellussa enemmän niillä, jotka asuivat muualla kuin vanhempiensa luona. Vanhempiensa luona asuvista noin puolella opintoraha on enintään 50 euroa kuukaudessa. Muualla kuin vanhempiensa luona asuvista noin 65 prosentilla se oli vähintään 50 euroa kuukaudessa (Sakki ry 2002, 2004).

Korkeakouluopiskelijoiden sosiaalisen ja taloudellisen aseman kehitystä on seurattu vuonna 2000 ja 2003 tehdyissä kansainvälisiä vertailuja varten laadituissa tutkimuksissa. Vuoden 2003 tilannetta kuvaavan Eurostudent 2005 selvityksen (Eurostudent report 2005) mukaan suomalaiset korkeakouluopiskelijat asuvat itsenäisesti, minkä vuoksi asumismenot ovat varsin merkittävät. Opintotuen käyttöaste ja työssäkäyntiaste ovat varsin korkeita, sen sijaan vanhempien rahoitusosuus on pieni. Suomalaiset korkeakouluopiskelijat eivät koe tulevansa huonommin toimeen kuin vertailumaiden opiskelijat. Vuonna 2003 korkeakouluopiskelijalla oli käytettävään tuloja keskimäärin 680 euroa kuukaudessa. Yliopisto-opiskelijoiden mediaanitulo oli 704 euroa ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden 614 euroa kuukaudessa. Opintotuen osuus tuloista oli yksin asuvalla korkeakouluopiskelijalla vajaa 60 prosenttia ja perheellisillä opiskelijoilla noin 20 prosenttia. Noin 10 prosentilla selvitykseen osallistuneista opiskelijoista, joiden tulo koostui yksinomaan palkkatulosta, oli palkkatulojen mediaani 400 euroa kuukaudessa päätoimisesti opiskelevilla ja 1 400 euroa kuukaudessa sivutoimisesti opiskelevilla.

Opiskelijoiden työssäkäynti on hieman lisääntynyt (Tilastokeskus 2005b). Vuonna 2004 työllisten opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista oli 42 prosenttia. Osuus on noussut vuodesta 2000 noin prosenttiyksikön. Korkeakouluopiskelijoista töissä oli yli puolet.

Työssäkäynnissä on eroja koulutusaloittain. Vuonna 2003 eniten työssäkäyviä opiskelijoita oli yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla, 58 prosenttia opiskelijoista. Humanistisen ja kasvatusalan sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opiskelijoista kävi töissä 52 prosenttia. Työssäkäynti opintojen ohessa oli huomattavasti yleisempää Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakunnissa kuin muualla Suomessa.

5. Koulutuksen vaikuttavuus ja laatu

Suomalaisten koulutustaso on jatkanut nousuaan. Väestön koulutustason nousu johtuu siitä, että nuoret, koulutetummat ikäluokat korvaavat vähitellen väestössä vähemmän koulutusta saaneet ikäluokat. Nuorten ikäryhmissä ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus ei ole viime vuosina noussut. Tähän vaikuttavat koulutuksen korkea keskeyttämisaste ja koulutuksen heikko läpäisy.

Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus koko väestöstä on OECD-maiden keskitasoa ja pohjoismaiden alhaisin. Nuorissa ikäluokissa korkeakoulututkinnon suorittaneiden suhteellinen osuus on kasvanut.

Väestön koulutustasoerot maakuntien välillä ovat verrattain vähäiset koulutustasoltaan selvästi korkeinta Uuttamaata lukuun ottamatta. Miesten ja naisten koulutustasoerot näyttävät sen sijaan kasvavan. Tämä näkyy erityisesti korkeakoulututkinnon suorittamisessa. Naisilla ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 25–34 -vuotiaiden ikäryhmästä oli noin 78 prosenttia ja miehillä 69 prosenttia vuonna 2003. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus samassa ikäryhmässä oli naisilla 28 prosenttia ja miehillä 20 prosenttia.

Tutkinnon suorittaneiden työllistyminen on sitä parempi mitä korkeamman asteen koulutuksesta on kysymys. Heikoiten työllistyvät pelkän perusasteen varassa työmarkkinoille tulevat. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työllistyminen on parantunut ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistyminen vähän heikentynyt vuosituhaten alussa.⁴

5.1. Koulutustaso

Suomalaisten koulutustaso on noussut edelleen. Peruskoulun jälkeisen tutkinnon oli vuoden 2004 lopussa suorittanut 15 vuotta täyttäneestä väestöstä 63 prosenttia. Keskiasteen tutkinnon (ammatillinen ja ylioppilastutkinto) oli suorittanut 38 prosenttia ja korkea-asteen tutkinnon (opistoasteen, ammatillisen korkea-asteen, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkinto) 25 prosenttia. Tutkinnon suorittaneiden osuus on vuosina 2000–2003 systemaattisesti noussut paitsi koko Manner-Suomessa myös kaikissa maakunnissa. Mainittakoon, että vuonna 1975 keskiasteen tutkinto oli noin viidesosalla ja korkea-asteen tutkinto noin kymmenesosalla väestöstä.

Opetusministeriössä laaditun ennusteen mukaan vailla toisen asteen tutkintoa olevien 25–64-vuotiaiden määrä laskee nopeasti siten, että vuonna 2012 heitä arvioidaan olevan noin 470 000. Vuonna 2002 vastaava luku oli 650 000. Vastaavasti toisen asteen ammatillisen lisäkoulutuksen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneen aikuisväestön määrä kasvaa voimakkaasti.

Väestön koulutustaso oli vuonna 2004 korkein Uudellamaalla, jossa peruskoulun jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus oli 67 prosenttia, ja alhaisin Keski-Pohjanmaalla, jossa osuus oli 58 prosenttia. Enintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli korkein Pohjois-Karjalassa (41 %) ja Lapissa (40 %) ja alhaisin Itä-Uudellamaalla ja Uudellamaalla (34 %).

⁴ Luvussa esitetyt määrälliset tiedot perustuvat Tilastokeskuksen lähdeluettelossa mainittuihin aineistoihin, jollei muuta lähdettä ole mainittu.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli selvästi korkein Uudellamaalla (33 %) ja seuraavaksi korkein Itä-Uudellamaalla ja Pirkanmaalla, molemmissa hiukan yli maan keskiarvon eli 25 prosenttia. Kaikissa muissa maakunnissa osuus oli alle maan keskiarvon.

Runsas puolet 20–24 -vuotiaiden ikäryhmästä oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Naisten ja miesten väliset erot ovat huomattavia. Naisista yli 60 prosentilla oli ylioppilastutkinto, miehistä runsaalla 40 prosentilla. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus nousi hieman vuosina 2000–2002, mutta kääntyi lievään laskuun vuonna 2003.

Ammatillisen tutkinnon tai korkeakoulututkinnon oli suorittanut 25–34-vuotiaiden ikäryhmästä noin kolme neljäsosaa. Osuus ei ole vuosittuhannen alussa muuttunut. Se, että noin neljänneksellä ei ole peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoa, johtuu ensisijaisesti ammatillisen koulutuksen ja korkeakouluopintojen korkeasta keskeyttämisasteesta. Naisilla ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus tästä ikäryhmästä oli noussut vuonna 2003 jo 78 prosenttiin kun se miehillä oli 69 prosenttia, joka on alhaisin suhdeluku kaudella 2000–2003.

Korkeakoulututkinnon oli vuonna 2003 suorittanut 17 prosenttia 25–64 -vuotiaasta väestöstä. OECD-maiden keskiarvo on 16 prosenttia. Osuus on pohjoismaiden alhaisin. Kärkimaisissa Yhdysvalloissa ja Norjassa 29 prosenttia väestöstä on suorittanut korkeakoulututkinnon. (OECD Indicators 2005)

Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on viime vuosina noussut nuorten ikäryhmissä erityisesti ammattikorkeakoulu-uudistuksen vuoksi. Vuonna 2003 nuorten 25–34 -vuotiaiden ikäryhmästä 23 prosenttia oli suorittanut korkeakoulututkinnon. OECD-maiden keskiarvo oli 20 prosenttia. Kärkimaisissa Norjassa, Yhdysvalloissa ja Etelä-Koreassa osuus ylsi 30 prosenttiin tai ylitti sen. Suomessa osuus oli Islannin kanssa pohjoismaiden alhaisin.

Tohtoritutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä oli 0,3 prosenttia vuonna 2000 (14 490) ja 0,4 prosenttia vuonna 2003 (17 716). Tohtoritutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneestä väestöstä on noussut kaudella 2000–2003 yli viidenneksellä. Suomessa valmistuu tohtoreita kansainvälisesti tarkastellen selvästi keskimääräistä enemmän. OECD-maiden vertailussa Suomen edelle tässä suhteessa sijoittuvat kuitenkin Ruotsi, Slovakia, Sveitsi, Portugal ja Saksa.

5.2. Työllistyminen ja sijoittuminen jatko-opintoihin

Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden työllistyminen on parantunut ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistyminen vähän heikentynyt vuosittuhannen alussa. Tutkinnon suorittaneiden työllistyminen on kuitenkin edelleen sitä parempi, mitä korkeamman asteen koulutuksesta on kysymys. Työllistymisessä on merkittäviä alakohtaisia ja alueellisia eroja. Tutkinnon suorittaneiden työllistyminen kuvaa koulutuksen vaikuttavuutta, joskin on huomattava, että tutkinnon suorittamisen jälkeiseen työllistymiseen vaikuttavat koulutuksen laadun ja työelämävastaavuuden lisäksi mm. taloudellinen tilanne ja työvoiman kysyntä. Tutkinnon suorittaneiden työllistymistä ja jatko-opintoihin sijoittumista on kuvattu liitetäulukkoissa 32 ja 33.

5.3. Alueellinen vaikuttavuus

Opetusministeriö laati vuonna 2002 hallinnonalaansa koskevan aluestrategian vuoteen 2013. Kilpailukykyisten alueellisten innovaatioympäristöjen syntymistä ja kehittymistä tuetaan

- tukemalla koulutuksen ja tutkimuksen laatutason parantamista ja huolehtimalla riittävästä perusvoimavaroista maan eri osissa,
- yhteen sovittamalla kansallisen koulutus- ja tutkimuspolitiikan sekä aluepolitiikan kehittämistavoitteita ja ottamalla huomioon alueiden erilaiset vahvuudet ja kehittämistarpeet,
- vahvistamalla koulutuksen ja tutkimuksen alueellista yhteistyötä elinkeino- ja työelämän sekä muiden toimijoiden kanssa,
- parantamalla koulutus- ja tutkimusjärjestelmien yhteistyötä strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi,
- edistämällä alueellisen koulutus- ja tutkimuspolitiikan kehittymistä niveltämällä koulutus- ja tutkimustoiminta alueiden elinkeino- ja hyvinvointistrategioihin ja tehostamalla työvoima- ja koulutustarpeiden alueellista ennakointia,
- tukemalla alueiden kansainvälisen infrastruktuurin kehittymistä, lisäämällä oppilaitosten ja korkeakoulujen kansainvälistä vaihtoa ja vuorovaikutusta sekä
- vahvistamalla toimialalla maahanmuutto- ja koulutuspolitiikan välistä yhteyttä.

Ammatillinen koulutus

Tavoitteena on vahvistaa ammatillisen koulutuksen palvelukykyä ja roolia alueiden kehittämisessä. Tähän on pyritty mm. vahvistamalla koulutuksen ja työelämän yhteistyötä ja erityisesti työpaikalla tapahtuvaa opiskelua sekä vahvistamalla ammatillisen koulutuksen järjestäjäverkon palvelukykyä.

Tavoitteena on muodostaa laajoja ammattiopistoja, jotka olisivat ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin verrattavia, alueiden ammattiosaamisen ja työelämän kehittämishaasteisiin vastaajia sekä alueellisten inno vaatiojärjestelmien toimijoita.

Ammattikorkeakoulut

Uusi ammattikorkeakoululaki (351/2003) tuli voimaan 1.8.2003. Lailla selkeytettiin ammattikorkeakoulujen asemaa ja tehtäviä. Ammattikorkeakoulut muodostavat yhdessä yliopistojen kanssa korkeakoululaitoksen. Ammattikorkeakoulujen tehtäviä ovat opetus, tutkimus- ja kehitystyö sekä alueellinen vuorovaikutus. Uudessa ammattikorkeakoululaissa selkeytettiin sisäisen hallinnon ja ylläpitäjähallinnon rooleja. Hallinnon uudistaminen on helpottanut ja joustavoittanut ammattikorkeakoulujen yhteistyötä alueidensa yritysten ja työelämän kanssa, sillä ammattikorkeakoulu kykenee nyt nopeasti omalla päätöksellään sopimaan yhteistyöhankkeista.

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteinen maakuntakorkeakouluverkosto on luotu vastaamaan alueellisiin koulutustarpeisiin. Maakuntakorkeakoulut kehittävät avoimia kor-

keakouluopintoja ja muuta aikuiskoulutusta elinkeinoelämän ja muun työelämän tarpeista lähtien.

Ammattikorkeakoulut ovat käynnistäneet useita yrittäjyyden edistämiseen tähtäviä hankkeita. Kehittämishankkeilla on erityisesti vahvistettu ammattikorkeakoulujen yrityshautomotoimintaa sekä edistetty ammattikorkeakoulujen ja yrittäjien verkostoitumista ja yrittäjien sukupolvenvaihdoksia.

Yliopistot

Yliopistolain muutos (715/2004), joka tuli voimaan 1.8.2005, korostaa yliopistojen toiminnan vaikuttavuuden lisäämistä. Uudistetun yliopistolain mukaan yliopistojen tulee perustehtäviä tutkimusta ja siihen perustuvaa opetusta hoitaessaan olla vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa. Samoin yliopistolain muutos, jolla yliopistot velvoitetaan ottamaan ainakin yksi yliopiston ulkopuolinen jäsen hallitukseen, lisää yliopistojen yhteistyötä muun yhteiskunnan kanssa.

Valtion talousarviosta annetun lain muutos (1111/2004) tuli voimaan 1.8.2005. Muutoksella parannetaan yliopistojen mahdollisuuksia perustaa yhtiöitä ja ostaa osakkeita. Tavoitteena on, että yliopistot voivat näin paremmin hyödyntää koulutus- ja tutkimusosaamistaan – myös kansainvälisillä markkinoilla.

Aikuiskoulutus

Opetusministeriö on yhteistyössä lääninhallitusten kanssa toteuttanut aikuiskoulutuksen alueelliset toimenpideohjelmat (AITO). Toimenpideohjelmat sisältävät kartoituksen aikuiskoulutuksen tilasta ja edellytyksistä vastata työelämän ja aikuisväestön osaamis- ja sivistystarpeeseen alueilla sekä edistää eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

Aikuiskoulutuksen alueelliset toimenpideohjelmien laatiminen on alueilla tuottanut uusia yhteistyöverkostoja ja kehittänyt eri koulutuksen järjestäjien ja eri koulutussektorien välisiä toimintamuotoja.

5.4. Koulutuksen ja työelämän yhteydet

Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen keskeisenä kehittämishaasteena on ollut 1990-luvulta lähtien koulutuksen ja työelämän lähentäminen. Ammatillisia tutkintoja on uudistettu siten, että niiden tavoitteet ja sisältö määräytyvät entistä paremmin työelämän osaamisvaatimusten mukaisesti. Tutkintojen edellyttämä ammatillinen osaaminen osoitetaan näytöillä kaikissa tutkinnoissa vuodesta 2006 lukien. Työpaikalla tapahtuvaa opiskelua on laajennettu mm. sisällyttämällä ammatillisiin perustutkintoihin työssäoppimisjaksot sekä laajentamalla oppisopimuskoulutuksen tarjontaa. Ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia vastata työelämän alueellisiin osaamistarpeisiin on vahvistettu siirtämällä koulutuksen järjestäjille päätäntävaltaa koulutustarjonnan kohdentamisessa ja koulutuksen organisoimisessa. Koulutustarpeiden ennakoinnin avulla koulutustarjontaa pyritään suuntaamaan ja mitoittamaan työelämän tarpeiden mukaisesti.

Työ- ja elinkeinoelämä on tiiviisti mukana ammatillisen koulutuksen kehittämisessä eri tasoilla. Opetusministeriön asettamat alakohtaiset kolmikantaiset koulutustoimikunnat osallistuvat aktiivisesti koulutus- ja osaamistarpeiden ennakointiin sekä ammatillisen koulutuksen

ja opetussuunnitelmien perusteiden kehittämiseen. Ammatillisen koulutuksen järjestäjät asettavat ammattiosaamisen näyttöjä varten toimielimiä, joissa ovat edustettuina työelämä, opiskelijat sekä opettajat.

Korkeakoulut

Ammattikorkeakoulujen toiminnassa korostuu yhteys työelämään ja alueelliseen kehittämiseen ja niissä suoritettavat tutkinnot ovat ammatillispainotteisia korkeakoulututkintoja.

Ammattikorkeakoulujen tarjoamaa koulutusta suunnitellaan ja järjestetään läheisessä yhteistyössä työelämän kanssa. Ammatikokorkeakoulututkintoihin kuuluu työelämässä suoritettavia opintoja, kuten harjoittelua ja erilaisia projektitöitä.

Ammattikorkeakoulujen ja työelämän välistä vuorovaikutusta on pyritty lisäämään tavoitteena opetuksen kehittäminen ja sen työelämävastaavuuden lisääminen. Opetuksen ja työelämän yhteistyökäytänteet ovat edellyttäneet ammatikokorkeakouluilta uudenlaisiin oppimisympäristöihin räätälöityjä opetusmenetelmiä ja opetusmateriaaleja. Opiskelijoiden opinnäytetyöt kytketään entistä useammin todellisiin työelämän kehittämishaasteisiin. Opettajien ja työelämän yhteyksiä on pyritty lisäämään tarjoamalla opettajille mahdollisuuksia työelämäjaksoihin sekä yhdessä työyhteisöjen kanssa toteutettaviin tutkimus- ja kehittämissankkeisiin. Ammatikokorkeakoulujen aluekehitystyön ja tutkimus- ja kehitystyön tehtävänä on työelämän kehittäminen. Näiden tehtävien integrointi opetukseen lisää koulutuksen työelämävastaavuutta.

Ylemmät ammatikokorkeakoulututkinnot ovat työelämäläheisiä tutkintoja ja niillä voidaan vastata työelämän kasvaviin osaamisvaatimuksiin. Opintoihin pääsy edellyttää soveltuvan ammatikokorkeakoulututkinnon tai muun korkeakoulututkinnon lisäksi työkokemusta. Tutkinnot on tarkoitettu jo työelämässä oleville kokeneille asiantuntijoille, jotka haluavat syventää omaa ammatillista osaamistaan. Tutkinto voidaan suorittaa joustavasti työn ohessa. Tutkintoon kuuluva opinnäytetyö on usein työelämän kehittämistehtävä. Ylempään ammatikokorkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta on tarkoitus laajentaa asteittain. Tavoitteeksi on asetettu, että vuonna 2008 ylempään ammatikokorkeakoulututkintoon johtavat opinnot aloitaisi 2000 opiskelijaa.

Yliopistojen tutkinnonuudistus tuli voimaan 1.8.2005 alkaen. Yksi uudistuksen keskeisistä tavoitteista on parantaa yliopistokoulutuksen tuottamia työelämävalmiuksia. Tavoite on otettu huomioon valtioneuvoston asetuksessa yliopistojen tutkinnoista, jossa säädetään kaikkien yliopistojen alempien ja ylempien korkeakoulututkintojen tavoitteista. Työelämän asiantuntija- ja kehittäjätehtävien hallinta on nyt otettu säädösten huomioon. Uusi tutkimus- ja kehittäjätehtävien hallinta on myös mahdollistanut kaksivuotisten maisteriohjelmien käynnistämisen joustavasti vastaamaan työelämän muuttuvia tarpeita.

Yliopistot ovat kehittäneet omia ura- ja rekrytointipalvelujaan, niin että palvelu kytkeytyy aiempaa selkeämmin koko opintojen kaaren kattavaan opintojen ohjaukseen.

Yliopistolain muutos (715/2004), joka tuli voimaan 1.8.2005 edellyttää, että yliopistot perustehtäviään opetusta ja tutkimusta hoitaessaan ovat vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Lain säädös edellyttää, että tutkintojen sisältöjen kehittämisessä työelämän osaamisvaatimukset otetaan huomioon entistä vahvemmin.

Aikuiskoulutus

Kaikilla ammatillisesti eriytyvän koulutuksen tasoilla aikuiskoulutus sekä suunnitellaan että järjestetään läheisessä yhteistyössä työelämän kanssa. Toisen asteen ammatillisessa aikuiskoulutuksessa (näyttötutkintoon valmistava ammatillinen peruskoulutus, ammatitutkintoon

valmistava koulutus ja erikoisammattitutkintoon valmistava koulutus) keskeinen työelämä-relevanssin turvaaja ovat tutkintojen perusteet, jotka laaditaan kolmikantaisesti. Tutkinto-toimikunnat ovat vastuussa myös tutkinnon vastaanottamisesta.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen työelämäyhteistyötä ollaan edelleen tiivistämässä. Vuoden 2006 alusta voimaan tulleen ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain muutoksen (1013/2005) myötä ammatillisen lisäkoulutuksen järjestäjille voidaan hakemuksesta myöntää avustusta työelämän kehittämis- ja palvelutehtävään. Avustuksilla pyritään lähentämään koulutusorganisaatioita ja yritysten strategista kehittämistä. Tavoitteena on, että oppilaitokset kykenisivät yksilöllisesti palvelemaan yrityksiä näiden koulutustarpeissa.

Ammattikorkeakoulujen aikuisopinnot järjestetään mahdollisimman työelämälähtöisesti. Niin ikään yliopistojen aikuiskoulutuksella pyritään tarjoamaan yksilöille edellytyksiä toimia huippuosaamista edellyttävissä työtehtävissä.

5.5. Laadunvarmistus

Perusopetus

Perusopetuksen laadunhallinnan keskeiset välineet ovat perusopetuksen tuntijako ja opetus-suunnitelmien perusteet. Vuonna 2001 annettiin Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001). Tämän jälkeen uudistettiin kaikkien perusopetuslaissa tarkoitettujen opetusmuotojen opetussuunnitelmien perusteet.

Opetussuunnitelmauudistuksen myötä tarkennettiin oppilaiden arviointia. Opetussuunnitelman perusteisiin kirjattiin oppilaan hyvän osaamisen kuvaukset, jotka toimivat oppilasarviointia oikeudenmukaistavana perusteena. Lisäksi yhdeksännen luokan päätteeksi jokaiselle oppiaineelle on määritely päättöarvosanan kriteerit arvosanalle 8 kaikkien yhteisiin oppiaineisiin. Kriteereiden tarkoituksena on yhtenäistää arvosanojen käytön perusteita eri kouluissa ja siten lujittaa oppilaiden oikeusturvaa erityisesti jatko-opintoihin siirryttäessä. Kielten osaamisen arvioinnissa käytetään Euroopan neuvoston kehittämää kielitaidon tasojen kuvausasteikkoa. Siinä kuvataan osaamisen tasot puheessa ja kirjoittamisessa sekä kuullun ja luetun ymmärtämisessä.

Opetusministeriö on käynnistänyt perusopetuksen tuottavuuden laadullisten ja määrällisten kriteereiden kehittämistyön, joiden avulla pyritään tukemaan koulutuksen järjestäjiä koulutuksen laadun kehittämisessä sekä sen seurannassa.

Taiteen perusopetus

Ensimmäistä kertaa myös muille taiteenaloille kuin musiikille laadituissa taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa on kiinnitetty erityistä huomiota oppilasarviointiin.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksessa keskeisiä laadunhallinnan välineitä ovat opetussuunnitelman perusteet ja ylioppilastutkinto.

Lukiokoulutuksen tuntijakoa muutettiin valtioneuvoston asetuksella (955/2002). Uudistetut opetussuunnitelmat tuli ottaa käyttöön viimeistään 1.8.2005.

Ylioppilastutkinnon rakenne uudistettiin lukiolain 18 § muutoksella (766/2004). Uudistus koski kevästä 2005 lähtien tutkintoon osallistuvia kokelaita. Ylioppilastutkinnon ainoaksi kaikille pakolliseksi kokeeksi jäi äidinkielessä ja kirjallisuudessa järjestettävä koe. Tämän lisäksi tutkintoon osallistuvan on suoritettava valintansa mukaan kolme koetta ryhmästä, johon kuuluvat toisen kotimaisen kielen, vieraan kielen, matematiikan ja reaaliaineiden koe. Lisäksi voi suorittaa ylimääräisiä kokeita.

Ylioppilastutkinnon reaalikoe uudistuu tulevina vuosina. Uudistuksessa nykyinen reaalikoe jaetaan yksittäisten reaaliaineiden kokeiksi. Kokelas voi suorittaa vain yhden reaaliaineen kokeen tai halutessaan useampia kokeita. Yhdellä tutkintokerralla järjestetään kaksi reaaliaineiden koepäivää. Koepäivät sijoittuvat tutkintoaikatauluun siten, että niiden välillä on noin viikko. Yhtenä päivänä voi osallistua vain yhden reaaliaineen kokeeseen. Tutkinnon hajauttamalla voi halutessaan osallistua usean reaaliaineen kokeeseen. Terveystiedon koe järjestetään ensimmäisen kerran kevään 2007 tutkinnossa.

Äidinkielen koe uudistuu keväällä 2007. Uusimuotoinen koe tulee jakaantumaan tekstitaidon kokeeksi ja esseekokeeksi. Kokelaan tulee osallistua samalla tutkintokerralla molempiin kokeisiin. Kokelaan äidinkielen arvosana määräytyy kokeiden painotetun yhteispistemäärän perusteella.

Paikallinen arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa sekä taiteen perusopetuksessa

Esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen keskeinen laadunhallinnan väline on paikallinen arviointi. Opetushallituksen selvitysten (Opetushallitus 2000 ja 2005 b) mukaan koulutuksen paikallisissa arvioinnissa on puutteita.

Selvitykset osoittivat, että yleissivistävän koulutuksen arvioinnissa opetuksen ja koulutuksen järjestäjät arvioivat eniten rahoitusta sekä opetukseen ja oppimiseen liittyviä asioita kuten opetuksen tavoitteita, sisältöä ja oppimistuloksia. Arvioinnin tukena käytetyt laadunhallinnan mallit vaihtelevat. Yleissivistävässä koulutuksessa käytetään hyvin vähän yleisesti tunnettuja laadunhallinnan työkaluja. Balanced Score Card ja Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli ovat olleet jonkin verran käytössä, mutta valtaosa käyttää omia sovelluksiaan.

Taiteen perusopetuksen valtionosuusoppilaitosverkon tilannetta koskevan selvityksen (Opetushallitus 2006) mukaan taiteen perusopetuksen opetustuntikohtaisen valtionosuuden piiriin kuuluvat oppilaitokset toteuttavat itsearviointia säännöllisesti ainakin jossain muodossa. Eräät oppilaitokset ilmoittivat toteuttavansa laatu järjestelmän mukaista arviointia. Nämä oppilaitokset ovat konservatorioita tai oman kuntansa laatu järjestelmä arvioinnissa mukana olevia musiikkiopistoja.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen laadunhallinnan keskeisiä mekanismeja ovat koulutuksen järjestämisluvat, opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteet, näyttötutkinnot ja ammatiosaamisen näytöt, tuloksellisuusrahoitus, koulutuksen arviointi sekä vapaaehtoisuuteen pohjautuvat laadunhallinnan menetelmät kuten laatupalkinnot ja laadunhallintasuositukset.

Kaikki ammatilliset perustutkinnot ovat olleet kolmivuotisia vuonna 2001 alkavasta koulutuksesta lähtien. Uudistetut kolmevuotiset perustutkinnot muodostuvat työelämän osaamiskokonaisuuksista ja antavat yleisen jatko-opintokelpoisuuden ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin.

Ammattiosaamisen näytöt liitetään osaksi kaikkea ammatillista peruskoulutusta 1.8.2006 lukien. Näyttöjen päätavoitteena on yhdessä työelämän kanssa parantaa ammatillisen koulutuksen laatua. Näyttöjen avulla varmistetaan työelämän edellyttämän ja riittävän ammatti-

taidon saavuttaminen, yhtenäistetään opiskelija-arviointia ja saadaan työelämän osapuolet mukaan ammattitaidon saavuttamisen arviointiin. Näytöt myös kehittävät ammatillisten tutkintojen opetussuunnitelman perusteita, koulutuksen järjestäjäkohtaisia opetussuunnitelmia, opetusjärjestelyjä sekä tuki- ja ohjaustoimia.

Ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmää on kehitetty kannustavampaan suuntaan täydentämällä sitä tuloksellisuusrahoituksella, joka perustuu määrällisiin tilastoista johdettuihin indikaattoreihin (tulosrahoitusosa) ja laadulliseen arviointiin (laatupalkinto). Tulosrahoitus on liitetty osaksi ammatillisen koulutuksen käyttökustannusten laskennallista rahoitusjärjestelmää vuoden 2006 alusta lukien.

Ammatillisen koulutuksen laatupalkintojen avulla tuetaan ja kannustetaan ammatillisen koulutuksen järjestäjiä perustehtäviinsä liittyvään jatkuvaan laadun arviointiin ja kehittämiseen. Laatupalkinnon arviointikriteerit perustuvat Euroopan laatupalkintomalliin (EFQM) sekä EU:n yhteiseen ammatillisen koulutuksen laadunarvioinnin viitekehykseen (CQAF). Ammatillisen koulutuksen laadunhallintaa ja koulutuksen kehittämistä tuetaan myös koulutuksen arvioinnin ja koulutuksen laadunhallintasuositusten sekä laadunkehittämissuositusten avulla. Ammatillisen koulutuksen laadunhallintaa koskeva suositus uudistetaan vastaamaan EU:n linjauksia ja laadunhallinnan viitekehystä (CQAF). Uuden suosituksen on tarkoitus valmistua vuoden 2006 alussa.

Aikuiskoulutus

Toisen asteen ammatillisen aikuiskoulutuksen näyttötutkintojärjestelmä on eri tavoin hankittun osaamisen valtakunnallinen laadunvarmistusjärjestelmä. Näyttötutkintona voidaan suorittaa ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto. Tutkintojen lähtökohtana ovat työelämän osaamistarpeet. Tutkintojen kehittäminen tapahtuu kolmikantaisen tutkintotoimikuntaorganisaation kautta. Tutkintotoimikunnissa on kaikkiaan 1 200 työelämän ja koulutuksen asiantuntijaa. Tutkinnon laatu varmistetaan tutkinnon perusteissa, jotka laaditaan kolmikantaisissa työryhmissä.

Näyttötutkintojärjestelmän toimivuuden kannalta on keskeistä, että näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen alussa opiskelijoille laadittava henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ottaa huomioon muualla opitun ja että yksittäisellä opiskelijalla on tosiasialliset mahdollisuudet opiskeluun omaan elämäntilanteeseensa ja työelämän vaatimuksiin sovitettuna. Näyttötutkintojärjestelmän kehittämisen haasteena on koulutusorganisaatioiden kyky räätälöidä opinnot siten, ettei yksittäisen opiskelijan tarvitse opiskella jo osaamaansa ja etteivät opinnot opiskelijan kannalta turhien väliaikojen takia veny. Erityisesti Opetushallituksen aikuiskoulutuksen henkilökohtaistamishankkeessa (AIHE) on luotu sekä teoreettisia malleja ongelmien ratkaisemiseen että esitetty käytännön toimenpiteitä koulutusorganisaatioiden toiminnan kehittämiseksi.

Korkeakoulut

Korkeakoulutuksen laadunvarmistusjärjestelmää on kehitetty vastaamaan eurooppalaisia vaatimuksia. Useissa yliopistoissa on rakennettu opetuksen ja opintojen ohjauksen laadunvarmistusjärjestelmä tutkintouudistuksen yhteydessä. Korkeakoulujen arviointineuvosto on käynnistänyt kansallisen laadunvarmistusjärjestelmän kehittämishankkeen. Korkeakoulut osallistuvat ulkopuolisiin arviointeihin ja arviointien tulokset ovat julkisia. Korkeakoulujen arviointia koskeva lainsäädäntö uudistetaan siten, että yliopistojen ja ammattikorkeakouluja veloitetaan osallistumaan joko kansalliseen tai kansainväliseen laadunvarmistusjärjestelmään. Tavoitteena on, että uusi lainsäädäntö voi tulla voimaan 1.1.2008 lähtien.

Korkeakoulujen arviointineuvosto on nimennyt koulutuksen ja aikuiskoulutuksen laatuyksiköt, joiden perusteella yliopistoille on osoitettu tuloksellisuusrahoitusta. Vastaavasti korke-

koulujen arviointineuvosto on nimenyt vuorovuosin ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuysiköt ja aluekehitysvaikutuksen huippuyksiköt. Lisäksi opetusministeriö on jakanut tuloksellisuusrahoitusta ammattikorkeakoulujen opetuksen ja opetusmenetelmien kehittymiseen, koulutuksen vetovoimaan ja opintojen kulkuun, työelämäyhteistyöhön ja tutkimus- ja kehitystyöhön sekä aluevaikuttavuuteen liittyvien mittareiden perusteella.

Ammattikorkeakoulujärjestelmästä ja -politiikasta on toteutettu useita arviointeja. OECD toteutti viimeksi vuonna 2002 ammattikorkeakoulupolitiikan arvioinnin (OECD Reviews of National Policies for Education 2003). Kansainvälinen arviointiryhmä arvioi lisäksi ammattikorkeakoulujen jatkotutkintokokeilun. Toteutetut arvioinnit ovat tarjonneet kansainvälisen näkökulman ammattikorkeakoulujen ja suomalaisen korkeakoulupolitiikan kehitykseen ja arviointien tuloksia on hyödynnetty lainsäädännön uudistamistyössä ja ammattikorkeakoulutuksen kehittämisestä.

Ammattikorkeakoulujen opetuksen ja opintoprosessien kehittämiseen on kiinnitetty erityistä huomiota tavoitesopimuskaudella 2004–2006. Opetusministeriö on tukenut ammattikorkeakoulujen yhteisiä verkostohankkeita, joilla kehitetään ammattikorkeakouluopintoihin kuuluvaa harjoittelua, opinnäytetöitä, opinto-ohjausta, ura- ja rekrytointipalveluita sekä virtuaaliammattikorkeakoulua.

6. Koulutusjärjestelmän tehokkuus

Koulutusjärjestelmän tehokkuuden parantaminen erityisesti työurien pidentämisen näkökulmasta on ollut voimakkaasti esillä koko hallituskauden. Perusopetuksen jälkeen koulutuksessa jatkavien määrä on kasvanut tasaisesti. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittamisen mediaani-ikä on 25 vuotta ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamisen 27,3 vuotta. Hallituskaudella toteutettujen rakenteellisten uudistusten vaikutukset opintoaikoihin tulevat näkemään pidemmällä aikavälillä.

Opintojen keskeyttämisessä ei ole juuri tapahtunut muutoksia. Yleisintä keskeyttäminen on ammatillisessa koulutuksessa, jossa se kuitenkin on kääntynyt laskuun. Vuositasolla kokonaan koulutuksen keskeytti 9,7 prosenttia ammatillisen koulutuksen, 6,3 prosenttia ammattikorkeakoulujen ja 4,8 prosenttia yliopistojen opiskelijoista vuonna 2004.

Aikuiskoulutusvaihtoehtojen määrä on lisääntynyt ja ohjaus kehittynyt. Pääallekkäiskoulutuksen määrä on kuitenkin edelleen huomattava.⁵

6.1. Nuorten koulutusurat

Työllisyysasteen nostaminen 75 prosenttiin edellyttäisi työllisyysohjelman vaikuttavuusarvioinnin mukaan, että nuoret tulisivat työmarkkinoille keskimäärin vuoden nykyistä aikaisemmin ja työuran toisessa päässä työssäoloaika pitenisi kolmella vuodella. Nuorten työurien pidentymistä edistetään parantamalla nuorten sijoittumista koulutukseen ja työelämään.

Tavoitteena on, että

- vähintään 96 prosenttia peruskoulun päättävistä aloittaa samana vuonna lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa vuonna 2008 (koulutustakuu),
- koulutuksen keskeyttäminen vähenee ja läpäisy paranee,
- korkeakoulutuksen aloittamisikä alenee yhdellä vuodella vuoteen 2008 mennessä ja tutkinnon suorittamisikä vähintään vuodella vuoteen 2012 mennessä.

Opetushallitus on toteuttanut osana työllisyyden politiikkaohjelmaa opinto-ohjauksen kehittämishankkeen. Opetusministeriö uudistaa toisen asteen yhteishakujärjestelmää siten, että koulutukseen hakeutuminen ja pääsy tehostuvat. Sähköisen hakujärjestelmän avulla voidaan seurata reaaliaikaisesti haku- ja valintaprosessien etenemistä ja täyttää vapautuvia paikkoja nykyistä tehokkaammin. Lisäksi pyritään laajentamaan ja tehostamaan peruskoulun lisäopetuksen käyttöä ja kehitetään ammatillisen koulutukseen yhteyteen liittyvää valmentavaa ja ohjaavaa koulutusta peruskoulun päättäville nuorille. Työpajatoiminnan kehittäminen tukee koulutustakuun toteutumista.

⁵ Luvussa esitetyt määrälliset tiedot perustuvat Tilastokeskuksen lähdeluettelossa mainittuihin aineistoihin, jollei muuta lähdettä ole mainittu.

Yliopistojen opiskelijavalintoja uudistetaan tavoitteena opintoihin sijoittumisen tehostuminen, opiskelijavalintojen keveneminen ja valintayhteistyön lisääntyminen. Konkreettisina toimenpiteinä yliopistot mm. lisäävät uusille ylioppilaille annettavia lisäpisteitä, keventävät valintakokeita ja valintakoe kirjallisuutta, lisäävät valintojen soveltavuutta koskevia osioita ja todistusvalintoja sekä karsivat valintayksiköiden määrää. Lisäksi on käynnistetty yliopistojen valtakunnallisen yhteishakujärjestelmän rakentaminen. Tarkoituksena on, että yliopistoissa otetaan käyttöön ainakin joiltakin osin lukuvuoden 2007–2008 valinnoista alkaen yhteishakujärjestelmä, joka mahdollistaa sähköisen hakemisen yliopistoihin.

Ammattikorkeakoulujen yhteishaussa otettiin käyttöön sähköinen haku vuonna 2004. Ammattikorkeakoulujen rahoitusjärjestelmä muuttui nopeaa valmistumista ja opintojen keskeyttämisen ehkäisemistä tukevaksi vuodesta 2006 lukien. Tuloksellisuuden mittareina ovat muiden ohella koulutuksen keskeyttäminen, koulutuksen läpäisy määräajassa ja työllistyminen.

1.8.2005 tuli voimaan yliopistolain muutos (556/2005), jossa määritellään yliopistojen alempien ja ylempien korkeakoulututkintojen tavoitteelliset suorittamisajat ja niihin perustuva opinto-oikeus. Samalla lainmuutoksella yliopistot veloitetaan järjestämään paitsi opetus myös opintojen ohjaus siten, että opiskelijoiden on mahdollista valmistua tavoiteajassa. Opetusministeriö on sopinut tulossopimuksissa yliopistojen kanssa siitä, että kaikilla koulutusaloilla otetaan käyttöön henkilökohtaiset opintosuunnitelmat viimeistään kuluvan vuoden aikana. Näillä uudistuksilla ja opintotuen muutoksilla pyritään siihen, että opiskelijat opiskelevat nykyistä suunnitelmallisemmin ja että opintojen etenemisessä havaittuihin ongelmiin puututaan yliopistoissa.

Opintolainavähennyksen edellyttämät opintotuen kannustavuutta parantavat muutokset opintotukilakiin (408/2005) ja verolainsäädäntöön (409/2005) tulivat voimaan elokuussa 2005 alkavasta koulutuksesta lukien. Muutosten vaikutuksia opintolainan käyttöön seurataan.

Toisen samantasoisesti ammatillisesti eriytyvän koulutuksen suorittajia on ohjattu kouluttautumaan lyhyemmissä aikuiskoulutussovelluksissa. Aikuiskoulutusmahdollisuuksia on lisätty ja aikuiskoulutus on eri asteilla suunniteltu siten, että se soveltuu työn ohessa suoritettavaksi.

Koulutustakuu

Peruskoulun jälkeen koulutuksessa jatkavien osuus on noussut. Perusopetuksen jälkeen 95 prosenttia jatkoi välittömästi toisen asteen koulutuksessa vuonna 2004. Peruskoulun päättäneistä 54 prosenttia aloitti lukiokoulutuksessa, 38 prosenttia ammatillisessa koulutuksessa ja 2,5 prosenttia perusopetuksen lisäopetuksessa. Perusopetuksen jälkeen koulutuksessa välittömästi jatkavien määrä on koko vuosituhanen alun tasaisesti lisääntynyt. Kasvu on kohdistunut ammatilliseen koulutukseen ja lukioon. Perusopetuksen lisäopetuksessa ns. kymppiluokalla jatkaneiden osuus on edelleen laskenut.

Kymppiluokan tulokset ovat koulutustakuun näkökulmasta hyviä: jatko-opintoihin siirtyi kymppiluokan päättämivuonna 83 prosenttia oppilaista (lukioon 32 ja ammatilliseen koulutukseen 49 prosenttia) ja yli 80 prosenttia jatkoi näissä opinnoissa seuraavan vuoden lopussa.

Ylioppilaiden ja ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden sijoittuminen jatko-opintoihin

Ylioppilaiden sijoittuminen jatko-opintoihin on edelleen hidasta. Vuoden 1999 ylioppilaista vajaa kolmannes aloitti korkeakouluopinnoissa samana vuonna. Kahden vuoden kuluttua

korkeakouluopinnot oli aloittanut 70 prosenttia ja vuonna 2004 eli viiden vuoden kuluttua 80 prosenttia.

Opiskelupaikkaa haki vuonna 2004 kaikkiaan 122 400 ylioppilasta, mikä on kolme kertaa niin paljon kuin vuonna 2004 kirjoittaneiden määrä. Opiskelun aloitti 65 000 opiskelijaa. Heistä 22 prosenttia oli vuoden 2004 ylioppilaita.

Vuonna 2004 valmistuneesta 34 900 ylioppilaasta 76 prosenttia haki välittömästi jatko-opintoihin. Osuus ei ole juuri muuttunut aikaisemmista vuosista. Vajaa puolet haki yliopistoihin, neljännes ammattikorkeakouluihin ja vajaa kaksi prosenttia ammatilliseen koulutukseen. Ylioppilaita 40 prosenttia sai heti opiskelupaikan, yliopistoissa 19 prosenttia, ammattikorkeakouluissa 17 prosenttia ja ammatillisessa koulutuksessa 4 prosenttia. Peräti 60 prosenttia ei siten jatkanut opiskelua välittömästi.

Ylioppilastutkinnon suorittaneiden korkeakouluihin sijoittumista hidastaa se, että huomattava osa erityisesti yliopistojen aloituspaikoista täyttyy yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon jo aiemmin suorittaneilla uusilla opiskelijoilla. Vuosittain noin 3 500 korkeakoulujen uusista opiskelijoista on yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita. Lisäksi kesken opintojen korkeakoulusta toiseen siirtyä vuositasolla noin 5 000 opiskelijaa.

Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden sijoittumisessa jatko-opintoihin ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Vuosien 2000–2003 aikana ammatillisen perustutkinnon suorittaneista opintojaan on jatkanut noin 22 prosenttia. Vuonna 2003 ammatillisen perustutkinnon suorittaneista opintojaan jatkoi välittömästi noin 13,5 prosenttia. Korkea-asteen koulutuksessa jatkoi noin 9 prosenttia, joista valtaosa ammattikorkeakouluissa. Ammatillisessa koulutuksessa opintojaan jatkoi noin 3 prosenttia.

Opintojen keskeyttäminen

Opintojen keskeyttämisessä ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen aloittamallaan koulutussektorilla keskeyttäneiden kokonaismäärä lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa oli vuonna 2003 yhteensä noin 34 500 henkeä. Vähiten keskeyttivät lukiolaiset. Yleisintä keskeyttäminen on ammatillisessa koulutuksessa, jossa se kuitenkin on kääntynyt laskuun.

Kolmevuotiseen ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen vuonna 2000 aloittaneista 56 prosenttia oli suorittanut tutkinnon kolmen ja puolen vuoden kuluttua. Opinnot olivat edelleen kesken 10 prosentilla. Tämän perusteella voidaan arvioida, että ammatillisen koulutuksen läpäisy nousee noin 65 prosenttiin.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavan nuorten koulutuksen vuonna 1999 aloittaneista opiskelijoista 47 prosenttia oli suorittanut aloittamansa koulutuksen vuoden 2003 loppuun mennessä. Ammatillisen korkeakouluopinnot olivat kesken 30 prosentilla. Aikaisempien aineistojen mukaan ammattikorkeakoulujen läpäisyaste on noin 70 prosenttia seitsemässä ja puolessa vuodessa.

Yliopistokoulutuksen vuonna 1998 aloittaneista 28 prosenttia oli suorittanut vuoden 2003 loppuun mennessä eli viidessä ja puolessa vuodessa alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon. Opinnot olivat kesken 61 prosentilla. Yliopistokoulutuksen läpäisyaste on noin 64 prosenttia kahdeksassa ja puolessa vuodessa.

Eräänlainen keskeyttämisilmiö on todettu myös näyttötutkintojärjestelmässä. Näyttötutkintoina suoritettavien ammatillisten perustutkintojen, ammattitutkintojen tai erikoisammattitutkintojen tavoitteena on tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen. Vuosittuhannen vaihteesta lähtien ammatillisen lisäkoulutuksen rahoitusta on voimakkaasti ohjattu tutkintoon

valmistavaan koulutukseen siten, että viime vuosina koko opetushallinnon alaisesta ammatillisen lisäkoulutuksen rahoituksesta noin 90 prosenttia on kohdistunut tutkintoon valmistavaan koulutukseen.

Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen läpivirtaa koskevien tilastojen mukaan näyttää siltä, että kolmessa vuodessa ainoastaan noin puolet näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen osallistuneista on suorittanut koko tutkinnon (luvussa on mukana myös muu kuin opetushallinnon alainen koulutus). Kuitenkin noin yhdeksän kymmenestä ilmoittaa koulutuksen tavoitteena olevan koko tutkinnon suorittamisen.

Tutkinnon suorittamisikä ja -aika

Korkeakoulututkintojen suorittamisikässä tapahtuneet muutokset ovat vähäisiä. Sekä ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden että yliopistotutkinnon suorittaneiden kohdalla keskiikä on hiukan noussut. Kehityksen päällimmäinen selittäjä on vuonna 2002 alkanut taloudellinen laskusuhdanne, joka heikensi myös tutkinnon suorittaneiden työllistymismahdollisuuksia. Tällaisessa tilanteessa opiskelijat myöhentävät valmistumista.

Ammattikorkeakoulututkintojen suorittamisajat poikkeavat tutkintojen laajuudesta varsin vähän. Ammattikorkeakoulututkintojen suorittamisaika on nuorten koulutuksessa keskimäärin 4,2 vuotta ja aikuiskoulutuksessa 3,2 vuotta. Suorittamisajoissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia.

Yliopistoissa suoritettavien tutkintojen kokonaismäärä ja tutkinnot/opettaja ovat nousseet huomattavasti viime vuosien aikana. Koulutuksen läpäisy ei sen sijaan ole parantunut toivotulla tavalla eivätkä tutkintojen suorittamisajat lyhentyneet tavoitteiden mukaisesti.

6.2. Aikuisten koulutusurat

Koulutusresurssien käytön ja yksilön kannalta on tärkeää, että koulutusjärjestelmä on joustava ja ottaa huomioon aikaisemmin hankitun osaamisen.

Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamista tapahtuu eniten aikuisten ammatillisissa näyttötutkinnoissa. Tunnustaminen on vakiinnuttanut asemansa myös nuorille ja aikuisille suunnatussa ammatillisessa peruskoulutuksessa, jossa osaamisen tunnustaminen on tapahtunut hyväksilukemisena. Osaamisen tunnustamista on ammatillisessa koulutuksessa vahvistettu täsmentämällä asiaa koskevia säädöksiä ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä. Korkeakoulutuksessa on painotettu enemmän aikaisempien opintojen hyväksilukemista kuin muutoin hankitun osaamisen tunnustamista.

Aikuisille soveltuvia koulutusmahdollisuuksia on lisätty ja kehitetty kaikilla koulutusasteilla.

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestämisluvat uusittiin vuonna 2005 siten, että niissä määriteltiin aikuisille soveltuvan näyttöön valmistavan koulutuksen osuus kunkin koulutuksen järjestäjän opiskelijamäärästä. Osallistuminen oppisopimuksena järjestettävään ammatilliseen peruskoulutukseen on kasvanut. Ammatillisen lisäkoulutuksen rahoituksesta yli 80 prosenttia suunnataan ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin valmistavaan tai niiden osina järjestettävään koulutukseen.

Ammattikorkeakouluissa aikuiskoulutuksena järjestettävää perustutkintokoulutusta suunnataan pääsääntöisesti opisto- ja ammatillisen korkea-asteen suorittaneille. Toisen asteen tut-

kinnon suorittaneiden osuus opiskelijoista on kuitenkin kasvussa. Työelämässä oleville suunnatut ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot on vakinaistettu. Avoimen ammattikorkeakoulun kehittämisestä on laadittu toimenpidesuunnitelma.

Aikuiskoulutusvaihtoehtojen lisääntymisestä huolimatta päällekkäiskoulutusta esiintyy edelleen varsin paljon. Esimerkiksi ammatillisen perustutkinnon vähintään 20-vuotiaana aloittaneista noin kolmanneksella on jo ammatillinen perustutkinto ja noin 8 prosentilla opisto- tai korkea-asteen tutkinto. Vastaavasti noin kolmanneksella ammatti- tai erikoisammattitutkinnon suorittaneista on taustallaan opisto- tai korkea-asteen tutkinto. Opiskelijat tulisi ensisijaisesti ohjata omaa tasoaan korkeamman asteisen tutkinnon suorittamiseen, mikä lisää ylöspäin suuntautuvaa liikettä työmarkkinoilla edesauttaen ensimmäisiksi työpaikoiksi sopivien tehtävien avautumista urarakenteen alkupäässä. Samoin tulisi työikäisen väestön osamisen jatkuvaan kehittämiseen ja uusintamiseen liittyvää kysyntää ohjata tähän tarpeeseen parhaiten soveltuvaan lisä- ja täydennyskoulutukseen.

7. Kansainvälistyminen

Ammatillinen koulutus

Kansainvälisen yhteistyön merkitys toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa on lisääntynyt Kööpenhaminan prosessin (ammatillisen koulutuksen eurooppalaisen yhteistyön tiivistäminen) myötä. Tavoitteena on parantaa ammatillisen koulutuksen laatua, lisätä ammatillisen koulutuksen vetovoimaa sekä edistää ammatillisessa koulutuksessa olevien ja ammatillisen tutkinnon suorittaneiden liikkuvuutta.

Ammatillisessa koulutuksessa olevien liikkuvuuden edistämiseksi kehitetään opintosuoritusten siirtojärjestelmää (ECVET), jossa määritellään periaatteet opintosuoritusten siirrolle. Toimijoina eri maissa olisivat koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset, jotka keskenään sopisivat opintosuoritusten siirrosta käytännössä. ECVET järjestelmän kehittämisessä on otettu huomioon Eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen (EQF) kehittäminen.

Kööpenhaminan prosessin tuloksena on hyväksytty uusi Europassi-lainsäädäntö. Europassi-järjestelyn tarkoituksena on helpottaa tutkintotodistusten kansainvälistä vertailua ja edistää opiskelijoiden ja työntekijöiden liikkuvuutta. Ammatillisten opiskelijoiden liikkuvuus on Suomessa ollut kasvussa, tällä hetkellä noin 3 prosenttia opiskelijoista on vuosittain ulkomailla työssäoppimisjaksolla, opintomatalla tai opiskelemassa. Vuonna 2004 noin 4 000 ammatillisen koulutuksen opiskelijaa harjoitteli tai opiskeli ulkomailla.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden ja tutkinnon suorittaneiden liikkuvuutta ja sen kansainvälistymistä edistetään Euroopan unionin Leonardo da Vinci -koulutusohjelman avulla ja jatkossa uuden Elinikäisen oppimisen ohjelman avulla. Yhteistyöhankkeet voivat olla joko liikkuvuus- tai kehittämishankkeita.

Korkeakoulut

Korkeakoulujen kansainvälistyminen on yksi koulutuspolitiikan keskeisistä tavoitteista. Kansainvälisellä yhteistyöllä pyritään nostamaan koulutuksen ja tutkimuksen laatua sekä vahvistamaan kansallista innovaatiopohjaa.

Korkeakoulujen kansainvälinen yhteistyö on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina. Erietyisesti tämä on näkynyt kansainvälisen opiskelijavaihdon kasvuna. Yliopistoissa opiskelijavaihdon suunta on kääntynyt siten, että suomalaisiin yliopistoihin saapuu enemmän vaihto-opiskelijoita ulkomailta kuin suomalaisia opiskelijoita lähtee ulkomaisiin yliopistoihin. Myös ammattikorkeakouluissa ulkomailta tulevien vaihto-opiskelijoiden määrä on kasvanut huomattavasti 2000-luvulla.

Ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä suomalaisissa yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa on viime vuosina kasvanut tasaisesti. Määrä on kasvanut vuodesta 1999 yli 3000 opiskelijalla. Vuonna 2004 ulkomaisia tutkinto-opiskelijoita oli runsaat 8 400. Yliopistoissa opiskelevista ulkomaisista tutkinto-opiskelijoista noin kolmasosa suoritti lisensiaatin- tai tohtorin tutkintoa. Ulkomaisia opiskelijoita oli eniten Euroopasta, Aasiasta ja Afrikasta. (Opetusministeriö 2005c) Myönteisestä kehityksestä huolimatta ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden määrää suomalaisissa korkeakouluissa on vielä kaukana vuodeksi 2008 asetetusta 12 000 ulkomaisen opiskelijan tavoitteesta.

Korkeakoulujen kansainvälinen toiminta on viime vuosina suuntautunut opiskelijaliikkuvuuden lisäksi kansainvälisen yhteistyön syventämiseen ulkomaisten yhteistyökorkeakoulun

jen kanssa mm. opetusyhteistyön, yhteisten tutkimus- ja kehitystyöhankkeiden sekä kansainvälisten yhteis- ja kaksoistutkintojen avulla.

Korkeakoulujen kansainvälisen yhteistyön edellytyksiä on parannettu korkeakoulujen tutkintojärjestelmän uudistuksilla, muuttamalla opintojen mitoitus eurooppalaiseen ECTS-järjestelmään perustuvaksi sekä kansainvälisesti vertailukelpoisen laadunvarmistusjärjestelmän rakentamisella. Yliopisto- ja ammattikorkeakoulututkinnoille on vahvistettu viralliset englanninkieliset nimikkeet.

Vieraskielistä koulutustarjontaa on lisätty, ja sitä on suomalaisissa korkeakouluissa kansainvälisesti tarkasteltuna runsaasti. Ammattikorkeakoulujen ulkomaiset tutkinto-opiskelijat opiskelevat pääosin englanninkielisissä koulutusohjelmissa. Ammattikorkeakouluissa on yli 80 tutkintoon johtavaa vieraskielistä koulutusohjelmaa. Yliopistoissa on ollut runsaasti englanninkielisiä opintokokonaisuuksia, joita on luotu mm. vaihto-opiskelijoiden tarpeisiin. Viime vuosina vieraskielisten maisteri- ja tohtoriohjelmien perustaminen on luonut uusia mahdollisuuksia ulkomaalaisille tutkinto-opiskelijoille. Näitä ohjelmia on tällä hetkellä yliopistossa tarjolla lähes 100.

Korkeakoulut ovat tehneet myös alueellista mm. kielten opetusta ja ulkomaalaisten opiskelijoiden tukipalveluita koskevaa yhteistyötä. Englanninkielistä koulutustarjontaa on myös laajennettu maan eri osissa tarjoamalla ulkomaalaisille opiskelijoille mahdollisuuksia valita opintoja kaikista alueen korkeakouluista.

8. Opetushenkilöstö

8.1. Opettajankoulutuksen laajentaminen ja opettajien kelpoisuustilanne

Opetusministeriö käynnisti opettajankoulutuksen laajennusohjelman vuonna 2001 kymmenessä yliopistossa. Koska opettajatarpeet johtuivat sekä opettajakunnan korkeasta ikärakenteesta että tiettyjen opettajaryhmien heikosta kelpoisuustilanteesta, lisättiin sekä aloituspaikkoja että pätevöittävää koulutusta. Myös ammatillista opettajankoulutusta on laajennettu. Ammatilliseen peruskoulutukseen osallistuvien ikäluokat ovat suuria tulevan vuosikymmenen vaihteessa ja samanaikaisesti eläkkeelle on jäämässä runsaasti ammatillisia opettajia. Yliopistojen opettajankoulutuksen laajennusohjelman tavoitteena on ollut 5 500 opettajan lisäys. Ammatillista opettajankoulutusta on laajennettu vuosina 2003–2005 lähes 300 uudella aloituspaikalla.

Suurimmat lisäykset tehtiin luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutuksessa sekä äidinkielen, vieraiden kielten ja matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opettajankoulutuksessa. Opettajan pedagogisten opintojen suoritusmahdollisuuksia kasvatettiin huomattavasti ottaen huomioon erityisesti aikuiskoulutuksen opettajatarpeet. Myös musiikin, kuvataiteen ja liikunnan opettajankoulutusta sekä opinto-ohjaajakoulutusta lisättiin. Ruotsinkielisen opettajankoulutuksen suurimmat lisäykset tehtiin luokanopettajakoulutukseen. Saamenkielinen aineenopettajakoulutus ja viittomakielinen opettajankoulutus olivat myös osana laajennusohjelmaa.

Ammatillisen opettajankoulutuksen sisäinotossa on painotettu niitä koulutusaloja, joissa opettajatarveselvitysten mukaan tarvitaan eniten opettajia kuten tekniikan ja liikenteen alaa sekä opinto-ohjaaja- ja erityisopettajakoulutusta. Samalla opiskelijavalintaa on kehitetty ja ammatilliset opettajakorkeakoulut ovat siirtyneet sähköiseen yhteishakuun.

Ammatillisen opettajankoulutuksen alueellista saatavuutta on parannettu siten, että kaikki ammatilliset opettajakorkeakoulut ovat toteuttaneet koulutusta myös muilla alueilla kuin korkeakoulun sijaintipaikkakunnilla. Opettajan pedagogiset opinnot on ammatillisissa opettajakorkeakouluissa järjestetty siten, että ne voidaan suorittaa joko päätoimisena, monimuotoisena tai näyttöperusteisena opiskeluna. Tämä on mahdollistanut opintojen suorittamisen työn ohessa.

Keväällä 2005 Opetushallituksessa (Opetushallitus 2005a) tehdyn opettajaselvityksen mukaan suomen- ja ruotsinkielisessä perusopetuksessa työskenteli yhteensä 43 400 päätoimista opettajaa. Luokanopettajista kelpoisuus oli 91 prosentilla ja erityisopettajista 71 prosentilla. Ruotsinkielisistä luokanopettajista 83 prosentilla ja erityisopettajista 66 prosentilla oli kelpoisuus tehtäviinsä. Perusopetuksen lehtoreista opettajakelpoisuus oli 94 prosentilla. Päätoimisista tuntiopettajista 62 prosenttia oli kelpoisia. Maahanmuuttajaopetuksessa toimivista opettajista 79 prosentilla oli vaadittu kelpoisuus.

Luokanopettajien, erityisopettajien ja maahanmuuttajaopettajien kelpoisuustilanne on parantunut verrattuna edelliseen, vuonna 2002 tehtyyn valtakunnalliseen selvitykseen. Perusopetuksen lehtorien kelpoisuustilanne on samanlainen kuin edellisessä selvityksessä.

Lukiokoulutuksessa työskenteli 7 400 päätoimista suomen- ja ruotsinkielistä opettajaa. Lukion lehtoreista 97 prosentilla oli kelpoisuus tehtävänsä. Päätoimisista tuntiopettajista 80 prosentilla oli kelpoisuus tehtäviinsä. Lukiossa lehtorien kelpoisuustilanne on pysynyt samanlaisena kuin aiemmassa selvityksessä.

Ammatillisessa perus- ja lisäkoulutuksessa työskenteli yhteensä lähes 12 000 opettajaa. Muodollinen opettajakelpoisuus oli 74 prosentilla yhteisten opintojen ja 73 prosentilla ammatillisten opintojen opettajista. Kelpoisuustilanne on yhteisten opintojen opettajien osalta pysynyt ennallaan verrattuna aiempaan selvitykseen. Sen sijaan muodollisesti kelpoisia ammatillisten opintojen opettajia oli vuonna 2005 vähemmän kuin aiemmin. Ruotsinkielisten ammatillisten opintojen opettajien kelpoisuustilanne on selvästi heikompi kuin suomenkielisten. Vain 54 prosentilla ruotsinkielisistä ammatillisten opintojen opettajista oli vaadittu kelpoisuus. Vapaan sivistystyön opettajista muodollisesti kelpoisia oli 69 prosenttia opettajista. Kelpoisuustilanne on aavistuksen parempi kuin aiemmin.

Pätevien ammatillisten opettajien saatavuuteen vaikuttavat määrällisesti riittävän opettajakoulutuksen lisäksi myös opettajille asetetut kelpoisuusvaatimukset, opettajien työssä jaksaminen sekä ammattitaitoisen työvoiman kysyntä opetustehtävien ulkopuolella. Erityisesti opettajille asetettuja kelpoisuusvaatimuksia on syytä arvioida ja tarkastella uudelleen joidenkin alojen osalta. Kelpoisuusvaatimusten tulisi mahdollistaa se, että henkilöt, joilla on vahva ammatillinen osaaminen, voisivat toimia ammatillisina opettajina. Opetusministeriö tulee arvioimaan ammatillisten opettajien kelpoisuusvaatimuksia ammatillisten opettajien saatavuuden ja ammatillisen osaamisen vahvistamisen näkökulmasta.

8.2. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2001 opettajankoulutuksen kehittämisohjelman. Ohjelman keskeiset suositukset painottuivat opettajankoulutuksen valintoihin, pedagogisten opintojen kehittämiseen, opettajankoulutuksen asemaan ja opettajien täydennyskoulutukseen. Suositusten toteutumista arvioidaan vuoden 2006 aikana.

Siirtyminen kaksiportaiseen tutkintorakenteeseen on opettajankoulutuksessa merkinnyt mitattavaa sisällöllistä ja rakenteellista uudistustyötä. Opettajankoulutusta antavat yliopistot käynnistivät vuonna 2003 yhteisen opettajankoulutuksen ja kasvatusalan tutkintojen kehittämisprojektin.

8.3. Opetushenkilöstön täydennyskoulutus

Valtion budjettivaroin rahoitettuun opetushenkilöstön täydennyskoulutukseen on vuosittain osallistunut noin 22 000–24 000 opettajaa. Eniten täydennyskoulutuksen voimavaroja on kohdistettu tieto- ja viestintäteknikan opetuskäyttöä tukevaan koulutukseen, työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen kehittämiseen sekä ammatillisen aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön henkilöstön koulutukseen. Myös aine- ja aihekohtainen sekä opetusmenetelmällinen koulutus on ollut laajaa.

Täydennyskoulutusta koskevat selvitykset (Koulutuksen tutkimuslaitos 2006) keväältä 2005 osoittavat, että noin 12 prosenttia koko opettajakunnasta ei saa lainkaan täydennyskoulutusta. Koulutukseen osallistumattomien opettajien määrä on selvästi kasvanut. Aiemman selvityksen (Opetushallitus 1999) mukaan opettajia, jotka eivät saaneet täydennyskoulutusta, oli 3,5 prosenttia. Täydennyskoulutukseen osallistumismahdollisuuksien erot ovat selvät eri opettajaryhmien ja alueiden kesken.

Laajuudeltaan ja osanottajamääriltään merkittäväksi on kasvanut Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tuella rahoitettu opetushenkilöstön koulutus. Vuosien 2000–2004 välisenä aikana

ESR-tuella toteutettuun työssäoppimisen ohjaukseen liittyvään täydennyskoulutukseen on osallistunut noin 21 000 työpaikkaohjaajaa ja noin 1 800 opettajaa. Tieto- ja viestintätekniikan koulutusta on saanut 8 300 opettajaa. Työelämäjaksoille on osallistunut runsaat 4 000 opettajaa. Muita merkittäviä ESR-rahoitettuja opetushenkilöstön täydennyskoulutusaiheita ovat olleet opinto-ohjauksen kehittäminen, syrjäytymisen ehkäisy, eri oppiaineiden opetuksen kehittäminen ja yrittäjyyskasvatus.

LÄHDELUETTELO

- Eurostudent Report (2005) **Social and Economic Conditions of Student Life in Europe 2005**
Hannover: HIS Hochschul-Information-System.
ISBN 3-930447-68-1.
- Korkeakoulujen arviointi-
neuvosto (2004) **Equal, but Different. An Evaluation of the Postgraduate Polytechnic Experiment in Finland. Final Report**
Tampere: Tammer-Paino Oy. ISBN 952-206-0006-2.
- Koulutuksen tutkimuslaitos
(2006) **Opettajankoulutuksen kehittämissohjelman seuranta ja arviointi 2005**
Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. ISBN 951-39-2428-9.
- Kuusela, J. (2004). **Raportti Helsingin oppimistulosten arviointien ja kouluterveyskyselyjen yhdistämisestä.** Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A3:2004.
- Mehtäläinen, J. (2005) **Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa**
Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
ISBN 951-39-2209-X.
- Numminen, U., Yrjölä, P.,
Lamminranta, T., Heikkinen, E.
(2004) **Opinto-ohjauksen tila aikuisoppilaitoksissa**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-13-2283-7.
- OECD (2003) **Education at a Glance**
Pariisi: OECD Publications. ISBN 92-64-10233-7.
- OECD (2003) **Polytechnic Education in Finland. Reviews of National Policies for Education**
Pariisi: OECD Publications. ISBN 92-64-19939-X.
- OECD (2004a) **Education at a Glance**
Pariisi: OECD Publishing. ISBN 92-64-01190-0.
- OECD (2004b) **Learning for Tomorrow's World. First Results from PISA 2003**
Pariisi: OECD Publications. ISBN 92-64-00724-5.
- Opetushallitus (1999) **Opetushenkilöstön täydennyskoulutukseen osallistumisen vuosina 1996 - 1998**
Helsinki: Hakapaino Oy. ISBN 952-13-0590-8.
- Opetushallitus (2000) **Selvitys koulutuksen paikallisen arvioinnin tilasta**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-13-1028-6.
- Opetushallitus (2004) **Romanilasten perusopetuksen tila**
Helsinki: Edita Prima Oy. ISBN 952-13-2220-9.
- Opetushallitus (2005a) **Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2005**

- Tampere: Tammer-Paino Oy. ISBN 952-13-2631-X.
- Opetushallitus (2005b) **Koulutuksen paikallinen arviointi vuonna 2004**
Helsinki: Hakapaino Oy. ISBN 952-13-2425-2.
- Opetushallitus (2006) **Opetustuntikohtaisen valtiosuuden piiriin kuuluvan taiteen perusopetuksen oppilaitosverkon tilanna vuonna 2004 - 2005**
- Opetushallituksen verkkosivut http://www.edu.fi/julkaisut/taiteen_perusopetus_selvitys_2006.pdf
- Opetusministeriö (2004) **Esiopetuksen tila Suo messa. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle esiopetuksen vaikutuksista ja tavoitteista**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-442-830-X.
- Opetusministeriö (2005a) **Aikuiskoulutuksen vuosikirja. Tilastoja aikuisten opiskelusta 2003**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-442-931-4.
- Opetusministeriö (2005b) **Ammattikorkeakoulut 2004**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-442-937-3.
- Opetusministeriö (2005c) **Korkeakoulujen ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden maksutyöryhmän muistio**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-485-000-1.
- Sisäasiainministeriö (2005) **Lääninhallitusten keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2004**
Helsinki. Sisäasiainministeriö. ISBN 951-734-876-2.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2003) **Opiskelijaterveyshuollon tila vuonna 2002**
Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. ISBN 952-00-1303-2.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2005) **Opiskelijaterveyshuollon tavoitteiden ja sisällön kehittämissuunnitelman muistio**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-00-1695-3.
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto - SAKKI ry (2002) **Matkalla ammattiin - riittävätkö eväät?**
Julkaisu, 2002.
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto - SAKKI ry (2004) **Matkalla ammattiin - myötä- vai vastam äessä?**
Julkaisu, 2004.
- Tilastokeskus (2001) **Oppilaitostilastot 2001**
Helsinki: Hakapaino Oy. ISBN 951-727-972-8.
- Tilastokeskus (2002) **Osallistuminen aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutustutkimus 2000**
Helsinki: Hakapaino Oy. ISBN 952-467-043-7.

- Tilastokeskus (2003) **Oppilaitostilastot 2002**
Helsinki: Valopaino Oy. ISBN 952-467-12-8.
- Tilastokeskus (2004a) **Oppilaitostilastot 2003**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-467-249-9.
- Tilastokeskus (2004b) **Väestoennuste**
Tilastokeskuksen verkkosivut
www.stst.fi/virsta/taloust/03/01/
- Tilastokeskus (2005a) **Koulutustilastot**
Tilastokeskuksen verkkosivut
www.stat.fi/til/kotal/2003/kotal_2003_2005-05-16_tie_001.html
- Tilastokeskus (2005b) **Oppilaitostilastot 2004**
Helsinki: Yliopistopaino. ISBN 952-467-391-6.
- Tilastokeskus (2005c) **Tilastoja Tilastokeskuksen ja opetusministeriön välisestä tietopalvelusopimuksesta**
- Tilastokeskus (2006) **Tilastokeskuksen sijoittumispalvelu**
- Tilastokeskus (2006b) **Oppilaitostilastot 2005**
Helsinki: Yliopistopaino ISBN 952-467-540-4
- Tuononen Mika (2005) **Suomen koulutustaso kansainvälisessä vertailussa**
Hyvinvointikatsaus 4/2005. Tilastokeskus

LIITE

Taulukko 1. Koulutuksen käyttömenojen reaalikehitys 2000–2003 (Tilastokeskus)

Käyttökohde	2000	2001	2002	2003	Muutos 2000– 2003 %
	milj. euroa	milj. euroa	milj. euroa	milj. euroa	
Esiopetus ⁶	94	206	220	221	..7
Perusopetus ⁸	2 734	2 796	2 833	2 865	4,8
Lukiokoulutus	503	509	518	514	2,2
Ammatillinen koulutus ⁹	973	981	1 014	1 032	6,1
Oppisopimuskoulutus	96	101	102	106	10,4
Ammattikorkeakoulukoulutus	562	607	621	623	10,9
Yliopistokoulutus ja -tutkimus ¹⁰	1 364	1 351	1 424	1 419	4,0
Muu koulutus ¹¹	298	313	314	309	3,7
Hallinto	161	161	158	164	1,9
Opintotuki	647	691	683	659	1,9
<i>Yhteensä</i>	7 432	7 716	7 888	7 913	6,5
Käyttömenojen BKT -osuus, %	5,7	5,9	6,0	6,1	

Taulukko 2. Oppilaitosten käyttömenojen reaalikehitys¹² opiskelijaa kohden koulutusryhmän mukaan 2000–2003 (Tilastokeskus)

Koulutusryhmä	2000	2001	2002	2003	Muutos 2000- 2003 %
	euroa	euroa	euroa	euroa	
Perusopetus ¹³	4 610	4 750	4 820	4 870	5,6
Lukiokoulutus ¹³	3 580	3 630	3 730	3 770	5,3
Ammatillinen koulutus ¹⁴	7 100	7 180	7 260	7 180	1,1
Ammattikorkeakoulukoulutus ¹⁵	5 250	5 250	5 210	5 090	-3,0
Yliopistokoulutus ja -tutkimus ¹⁶	8 790	8 420	8 700	8 500	-3,3
<i>Yhteensä</i>	5 420	5 470	5 580	5 580	3,0

6 Elokuussa 2000 alkanut 6-vuotiaiden lasten maksuton esiopetus päiväkodeissa ja peruskouluissa.

7 Tiedot vuosilta 2000 ja 2003 eivät ole vertailukelpoisia. Muutos vuosina 2001–2003 7,3 prosenttia.

8 Menoihin on lisätty laskennallisesti kuntien opetushenkilökunnan työnantajan eläkevakuutusmaksut vuosina 2000–2001. Vuosina 2000–2003 sisältää myös kansanopistojen järjestämän perusopetuksen ja lukiokoulutuksen.

9 Sisältää ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen.

10 Sisältää yliopistojen ulkopuolisen tutkimusrahoituksen.

11 Ei sisällä kansanopistojen tutkintoon johtavaa koulutusta vuosina 2000–2003.

12 Käyttömenot on muutettu vuoden 2000 hintatasoa vastaaviksi kansantalouden tilinpidon julkisia koulutusmenoja kuvaavan toimialoitaisen hintaindeksin avulla.

13 Menoihin on lisätty laskennallisesti kuntien opetushenkilökunnan työnantajan eläkevakuutusmaksut vuosina 2000–2001. Vuosina 2000–2003 sisältää myös kansanopistojen järjestämän perusopetuksen ja lukiokoulutuksen.

14 Sisältää ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen.

15 Opiskelijakohtaisten menojen laskennassa poissaoleviksi ilmoittautuneet uudet opiskelijat eivät sisällä ammattikorkeakoulukoulutuksen opiskelijamääriin.

16 Sisältää yliopistojen ulkopuolisen tutkimusrahoituksen.

Taulukko 3. Koulutuksen ja opintotuen menokehitys valtion talousarviossa opetusministeriön pääluokassa 2001—2006 (1 000 euroa)

	2001 TP	2002 TP	2003 TP	2004 TA	2005 TA	2006 TA
Yliopisto-opetus ja tutkimus	1 122 706	1 188 227	1 244 652	1 298 612	1 322 902	1 352 984
Ammattikorkeakoulu- opetus	296 597	308 407	330 466	343 451	353 559	365 158
Yleissivistävä koulutus	1 591 452	1 697 023	1 782 843	1 842 251	1 900 208	1 969 612
Ammatillinen koulutus ¹⁷	459 622	490 131	544 542	557 808	575 786	639 305
Ammatillinen lisäk. ja vapaa sivistystyö ¹⁸	297 152	301 125	290 298	305 194	319 523	331 056
Opintotuki	720 704	732 515	733 423	740 299	749 544	776 765
<i>Yhteensä</i>	4 191 081	4 717 428	4 926 224	5 087 615	5 221 522	5 434 880

Taulukko 4. Kuntien toteutuneiden kustannusten ja valtionosuuden laskennallisen perusteiden vertailu 2000—2004 euroa/opiskelija, käyvin hinnoin ¹⁹ (Lähde: Opetushallitus)

	2000	2001	2002	2003	2004
Esiopetus					
Kustannukset	-	3 300	3 535	3 757	4 027
Valtionosuusperuste	-	3 514	3 790	4 009	4 241
Osuus kustannuksista	-	106,5 %	107,2 %	106,7 %	105,3 %
Perusopetus					
Kustannukset	4 410	4 793	4 900	5 133	5 348
Valtionosuusperuste	3 863	4 165	4 488	4 749	4 849
Osuus kustannuksista	87,6 %	86,9 %	91,6 %	92,5 %	90,7 %
Lukiokoulutus					
Kustannukset	3 892	4 190	4 448	4 683	4 919
Valtionosuusperuste	3 457	3 623	3 953	4 212	4 277
Osuus kustannuksista	88,8 %	86,5 %	88,9 %	89,9 %	86,9 %
Ammatillinen peruskoulutus ²⁰					
Kustannukset	6 931	7 425	7 527	7 462	7 689
Valtionosuusperuste	5 553	6 071	6 401	6 755	6 868
Osuus kustannuksista	80,1 %	81,8 %	85,0 %	90,5 %	89,3 %
Ammattikorkeakoulut					
Kustannukset	6 042	6 559	6 643	6 721	6 855
Valtionosuusperuste	5 214	5 708	5 981	6 219	6 339
Osuus kustannuksista	86,3 %	87,0 %	90,0 %	92,5 %	92,5 %

¹⁷ Ammatillisen koulutuksen määrärahan lasku vuosina 2000 ja 2001 johtuu pääasiassa siirroista ammattikorkeakoulumomentille ja Suomen työllisyysohjelman tilapäisen koulutuslisäyksen päättymisestä.

¹⁸ Kattaa vain runsaat puolet opetusministeriön hallinnonalan aikuiskoulutuksesta. Ammatillisen aikuiskoulutuksen määrärahan lasku vuoden 2003 talousarviossa johtuu rahoitusuudistukseen liittyvistä yhteensä 13 miljoonan euron määrärahasiirroista muilta momenteilta rahoitettavaan aikuiskoulutukseen ja lisäkoulutuksen hankintatoiminnan päättymisestä.

¹⁹ Kuntien valtionosuusperuste ja sitä vastaavat kustannukset ovat arvonlisäverottomia vuodesta 2002 lähtien.

²⁰ Ammatillinen peruskoulutus ei sisällä oppisopimuskoulutusta.

Taulukko 5. Opiskelijat ja tutkinnot 2001–2005 (Lähde: Tilastokeskus, poikkeukset alaviitteissä)²¹

	2001	2002	2003	2004	2005
Esiopetus					
* opiskelijamäärä	60 550	60 910	59 850	58 400	57 600
Perusopetus					
* uudet opiskelijat	65 310	63 570	61 300	59 830	57 600
* päättötodistuksen saaneet	63 750	61 450	60 830	63 830	66 500
* opiskelijamäärä	581 070	582 230	583 130	581 080	576 000
Lukiokoulutus					
* uudet opiskelijat	42 790	41 020	42 610	40 590	40 000
* suoritettut ylioppilastutkinnot ²²	35 270	36 200	35 170	34 650	35 000
* opiskelijamäärä	127 720	124 160	120 870	118 530	117 000
Ammatillinen peruskoulutus ²³					
* uudet opiskelijat	61 440	60 280	60 090	61 000	60 500
* suoritettut tutkinnot	33 090	33 210	36 040	38 000	
* opiskelijamäärä ²⁴	131 820	138 130	142 020	143 780	146 070
Ammatillinen lisäkoulutus ²⁵					
* uudet opiskelijat	18 330	20 540	23 910	24 600	25 000
* suoritettut tutkinnot	12 670	13 150	14 957	13 000	14 000
* opiskelijamäärä	35 420	36 990	42 120	53 600	53 600
Ammattikorkeakoulujen perustutkinnot ²⁶					
* aloittaneet	31 890	31 420	32 840	32 690	33 260
* suoritettut tutkinnot	17 960	20 480	20 500	20 670	21 140
* opiskelijamäärä	112 960	114 050	115 790	116 830	116 710
- josta ulkomaalaiset opiskelijat	2 780	3 130	3 480	3 730	3 930
Ylemmät ammatikorkeakoulututkinnot					
* aloittaneet	-	160	310	240	630
* suoritettut tutkinnot	-	-	-	60	180
* opiskelijamäärä	-	160	450	610	1 050
Yliopiston perustutkinnot ²⁷					
* uudet opiskelijat	20 650	21 010	20 940	20 970	20 760
* suoritettut tutkinnot	14 040	14 690	15 290	15 310	15 830
* opiskelijamäärä	138 260	144 310	147 090	149 170	151 580
- josta ulkom. opiskelijat	2 560	2 840	2 890	3 050	3 150

21 Opetushallinnon alainen koulutus. Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen lisäkoulutuksen uusia opiskelijoita, perusopetuksen päättötodistuksen saaneita ja ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen tutkinnon suorittaneita sekä ulkomaalaisia opiskelijoita koskevat luvut ovat vuoden 2005 osalta arvioita. Esiopetuksen, perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärät ovat valtioneosuusjärjestelmän mukaisia opiskelijamääriä.

22 Ei sisällä IB-lukioiden eikä Reifeprüfung -tutkintoja.

23 Sisältää ammatilliseen perustutkintoon johtavan oppilaitosmuotoisen ja oppisopimusmuotoisen koulutuksen sekä opetussuunnitelmaperusteisen ja näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen.

24 Sisältää myös muun kuin tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijat

25 Sisältää ammattitutkintoon ja erikoisammattitutkintoon johtavan oppilaitosmuotoisen ja oppisopimusmuotoisen koulutuksen.

26 Läsna oleva opiskelijat, lähde AMKOTA-tietokanta

27 Sisältää alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon opiskelijat ja tutkinnot, lähde KOTA-tietokanta.

Yliopiston tohtorintutkinnot²⁸

* uudet opiskelijat	-	-	-	-	-
* suoritettut tutkinnot	1 210	1 220	1 260	1 400	1 420
* opiskelijamäärä	21 010	21 940	22 960	22 110	22 200
- josta ulkom. opiskelijat	1 430	1 310	1 490	1 580	1 650

Taulukko 6. Vapaan sivistystyön ja korkeakoulujen tutkintoon johtamattoman koulutuksen opiskelijat 2001 - 2004 (Bruttoluku)

Vapaa sivistystyö	2001	2002	2003	2004
Kansalaisopistot	1 012 280	1 036 840	1 034 610	1 059 010
Kansanopistot	120 560	134 490	138 900	147 780
Opintokeskukset	316 700	309 900	299 360	338 550
Kesäyliopistot	76 270	73 450	71 450	75 370
Liikunnan koulutuskeskukset	91 720	84 900	87 280	79 770
Korkea-asteen tutkintoon johtamaton koulutus	2001	2002	2003	2004
Avoin ammattikorkeakoulu	9 770	7 590	9 490	13 760
AMK erikoistumisopinnot	6 260	6 040	7 700	8 070
Avoin yliopisto ²⁹	83 110	85 080	82 920	82 320
Yliopistojen täydennyskoulutus	106 730	88 710	83 690	87 580

Taulukko 7. Peruskoulujen määrä 1999 - 2004 koulujen koon mukaan (Opetushallitus, Tilastokeskus)³⁰

Koulun koko /oppilasta	Koulujen lukumäärä				Koulujen lukumäärän muutos/kpl	% kouluista
	1999	2001	2003	2004		
					1999-2004	2004 (%)
alle 50	1 359	1 227	1 120	1 099	- 260	32 %
50-99	673	685	666	637	- 36	18 %
100-299	1 090	1 039	1 057	1 024	- 66	30 %
300-499	556	574	557	560	4	16 %
yli 500	109	119	124	130	21	4 %
Yhteensä	3 787	3 644	3 524	3 450	- 337	100 %

²⁸ Sisältää kaikki jatko- ja tohtorintutkinto-opiskelijat (myös lisensiaattitutkinnot), lähde KOTA-tietokanta.

²⁹ Nettoluku

³⁰ Ei sisällä perusopetusasteen erityiskouluja.

Taulukko 8. Perusopetuksen oppilaista alle viiden kilometrin päässä koulutusta asuvia (%) vuonna 2004 (Sisäasiainministeriö 2005)

	7–12 -vuotiaat	13–15 -vuotiaat
Etelä-Suomen lääni	96	86
Uusimaa	97	93
Itä-Uusimaa	88	58
Kanta-Häme	95	76
Päijät-Häme	95	80
Kymenlaakso	97	81
Etelä-Karjala	94	74
Länsi-Suomen lääni	94	75
Etelä-Pohjanmaa	93	63
Keski-Pohjanmaa	93	71
Keski-Suomi	91	73
Pirkanmaa	95	82
Pohjanmaa	89	77
Satakunta	95	76
Varsinais-Suomi	94	73
Itä-Suomen lääni	88	67
Etelä-Savo	87	68
Pohjois-Savo	88	71
Pohjois-Karjala	89	62
Oulun lääni	92	73
Pohjois-Pohjanmaa	94	74
Kainuu	83	68
Lapin lääni	88	70
Lappi	88	71

Taulukko 9. Lukioiden määrä oppilaitosten koon mukaan 1999–2004
(Opetushallitus, Tilastokeskus) ³¹

Koulun koko / opp.	Koulujen lukumäärä / kpl				Koulujen lukumäärän muutos/kpl	% kouluista
	1999	2001	2003	2004	1999-2004	2004
oppilaita < 50	7	6	7	6	- 1	2
50–99	50	51	69	66	16	15
100–299	224	220	215	206	- 18	47
300–499	126	114	105	97	- 29	22
vähintään 500	48	49	43	60	12	14
<i>yhteensä</i>	455	440	439	435	- 20	100

Taulukko 10. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat ylläpitäjän mukaan vuonna 2004

Ylläpitäjä	opiskelijoita	%
valtio	1 000	1
kunta	31 400	25
kuntayhtymä	81 800	61
yksityinen	17 000	13
yhteensä	131 200	100

Taulukko 11. Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjät järjestämislupien opiskelijamäärän mukaan 1999-2004

Ammatillisen koulutuksen järjestämislupien toisen asteen amatill. peruskoulut. vuotuinen enimm. opisk. määrä					
	1/1999	12/1999	12/2001	12/2003	12/2004
< 50	41	41	36	27	25
50–99	30	27	32	34	32
100–299	56	53	47	44	45
300–499	24	22	22	21	21
vähintään 500	70	70	68	69	67
Järjestämislupia yhteensä	221	213	205	195	190

³¹ Ei sisällä yhdistettyjä lukio- ja perusopetusta antavia kouluja

Taulukko 12. Esiopetuksen ryhmäkoot kaikkien ryhmässä olevien lasten kautta tarkasteltuna.

Esiopetusryhmä	Yhteensä	Ryhmämuoto (oppilasmäärä)	1 opettaja	2 opettajaa	Yli 3 opettajaa
Koulussa toimiva erillinen esiopetusryhmä	61 ryhmää, joissa 34 %:lla ylitys (opettaja - sarakkeiden tummennettu N)	1-13	18 (30 %) ryhmää	7 (11 %)	1 (2 %)
		14-20	14 (23 %)	6 (10 %)	5 (8 %)
		yli 20	2 (3 %)	5 (8 %)	3 (5 %)
Koulussa toimiva alkuopetukseen yhdistetty ryhmä	31 ryhmää, joissa 10 %:lla ylitys	1-13	11 (36 %)	6 (19 %)	3 (10 %)
		14-20	2 (7%)	6 (19 %)	1 (3 %)
		yli 20	-	1 (3 %)	1 (3 %)
Päiväkodissa toimiva erillinen ryhmä	119 ryhmää, joissa 9 %:lla ylitys	1-13	13 (11 %)	17 (14 %)	5 (4 %)
		14-20	5 (4 %)	23 (19 %)	28 (24 %)
		yli 20	1 (1 %)	5 (4 %)	22 (19 %)
Päiväkodissa toimiva varhaiskasvatukseen yhdistetty ryhmä	129 ryhmää, joissa 20 %:lla ylitys	1-13	2 (2 %)	3 (2 %)	10 (8 %)
		14-20	1 (1 %)	13 (10 %)	21 (16 %)
		yli 20	8 (6 %)	17 (13 %)	54 (42 %)
Muussa paikassa toimiva esiopetusryhmä	15 ryhmää, joissa 20 %:lla ylitys	1-13	4 (27 %)	1 (7 %)	-
		14-20	2 (13 %)	3 (20 %)	2 (13 %)
		yli 20	1 (7 %)	-	2 (13 %)

Taulukko 13. Lukiokoulutuksen päivälukiossa vuonna 2004 aloittaneiden suhde 16–18-vuotiaiden keskimääräiseen ikäluokkaan maakunnittain (Lähde: Opetushallitus)

Maakunta	Aloittaneet suhteessa nuorisoikäluokkaan %
Uusimaa	65,9
Itä-Uusimaa	49,9
Varsinais-Suomi	55,7
Satakunta	52,2
Kanta-Häme	50,1
Pirkanmaa	60,0
Päijät-Häme	54,7
Kymenlaakso	48,6
Etelä-Karjala	49,3
Etelä-Savo	57,2
Pohjois-Savo	55,1
Pohjois-Karjala	52,1
Keski-Suomi	55,2
Etelä-Pohjanmaa	52,4
Pohjanmaa	52,0
Keski-Pohjanmaa	51,8
Pohjois-Pohjanmaa	52,5
Kainuu	58,1
Lappi	57,0
<i>Manner-Suomi yhteensä</i>	<i>57,1</i>

Taulukko 14. Ammatillisen peruskoulutuksen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen uusien opiskelijoiden osuus 16–18 tai 19–21 -vuotiaiden keskimääräisestä ikäluokasta asuinmaakunnittain vuonna 2003 (Lähde: Tilastokeskus)

Asuinmaakunta ³²	Ammatillinen peruskoulutus ³³		Ammattikorkeakoulut ³⁴		Yliopistot ³⁵	
	Uusia opiskelijoita 2003	Osuus 16-18-vuotiaiden keskim. ikäluokasta %	Uusia opiskelijoita 2003	Osuus 19-21-vuotiaiden keskim. ikäluokasta %	Uusia opiskelijoita 2003	Osuus 19-21-vuotiaiden keskim. ikäluokasta %
Yhteensä ³⁶	45 926	73,5	28 083	43,2	20 909	31,1
Uusimaa	9 238	63,5	6 500	38,4	6 164	36,4
Itä-Uusimaa	756	68,8	403	42,7	238	25,2
Varsinais-Suomi	3 697	73,3	2 343	40,1	1 758	30,1
Satakunta	2 065	72,7	1 299	44,2	724	24,7
Kanta-Häme	1 497	75,5	786	39,9	410	20,8
Pirkanmaa	3 860	76,0	2 220	36,8	1 784	29,6
Päijät-Häme	1 714	72,7	973	40,2	545	22,5
Kymenlaakso	1 598	74,4	1 019	48,2	481	22,8
Etelä-Karjala	1 221	77,6	726	43,3	470	28,0
Etelä-Savo	1 463	75,4	911	47,2	525	27,2
Pohjois-Savo	2 511	79,9	1 450	43,4	965	28,9
Pohjois-Karjala	1 747	77,9	943	42,2	719	32,2
Keski-Suomi	2 507	75,6	1 547	42,0	1 114	30,2
Etelä-Pohjanmaa	1 910	72,9	1 306	49,7	725	27,6
Pohjanmaa	1 618	73,8	1 071	46,9	762	33,4
Keski-Pohjanmaa	725	68,1	542	54,0	303	30,2
Pohjois-Pohjanmaa	4 230	80,0	2 610	46,6	1 653	29,5
Kainuu	982	80,6	575	50,1	297	25,9
Lappi	2 176	84,1	1 217	47,1	704	27,2

32 Asuinmaakunta on uusien opiskelijoiden asuinmaakunta 31.12.2002.

33 Ammatilliseen perustutkintoon johtava oppilaitosmuotoinen opetussuunnitelmaperusteinen koulutus (pl. työvoimapolitiininen koulutus).

34 Ammatikorkeakoulujen nuorten koulutus (läsnä- ja poissaoleviksi ilmoittautuneet uudet opiskelijat).

35 Alemmaan tai ylempään korkeakoulututkintoon johtava yliopistokoulutus (läsnä- ja poissaoleviksi ilmoittautuneet uudet opiskelijat).

36 Yhteensä-sarake ei sisällä Ahvenanmaalta kotoisin olevia eikä niitä uusia opiskelijoita, joilla maakunta on tuntematon (ilmeisesti pääosin ulkomaalaisia, yhteensä 1 048 henkeä).

Taulukko 15. Suomen- ja ruotsinkielisten opiskelijoiden osuudet eri koulutussektoreiden kaikista opiskelijoista vuonna 2003 (Lähde: Tilastokeskus)

Koulutussektori	Suomen- kieliset %	Ruotsin- kieliset %
Lukiokoulutus	92,4	5,1
Ammatillinen koulutus	92,5	4,2
Ammattikorkeakoulut	92,3	4,7
Yliopistojen peruskoulutus	91,0	6,7
Yliopistojen jatkokoulutus	88,1	5,0
Yhteensä	91,9	5,1
Väestöosuudet 31.12.2003	92,0	5,6

Taulukko 16. Perusopetuksen erityisopetukseen otetut tai siirretyt oppilaat 2000–2004 (Lähde: Tilastokeskus)

	2000	2001	2002	2003	2004
10-vuotinen oppivelvollisuus	18 851	2 212	24 813	27 224	29 794
11-vuotinen oppivelvollisuus	7 116	7 686	8 012	8 311	8 841
11-vuotinen oppivelvollisuus (vaikeasti vammaiset)	1 007	1 124	1 192	1 304	1 163
Yhteensä	26 974	30 822	34 017	36 839	39 798
Erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen oppilaiden 5 - osuus kokonaisoppilasmäärästä	4,6	5,2	5,7	6,2	6,7

Taulukko 17. Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijat 2001–2004 (Lähde: Opetushallitus)³⁷

Oppilaitostyyppi	2001	2002	2003	2004
Valtion erityisoppilaitokset	2 746	2 750	2 841	2 921
Muut erityisoppilaitokset	752	790	867	876
Ammattiopistot	6 172	7 264	8 377	9 509
<i>Yhteensä</i>	9 670	10 804	12 085	13 306

³⁷ Valtionosuustilastot

Taulukko 18. Koulupudokkaiden arvioitu määrä vuonna 2003. (Lähde: Tilastokeskus³⁸)

Perusopetuksen keskeyttäneet, vaille päättötodistusta jäävät	334
Yhteishaussa hakematta jättäneet	1 551
Eivät aloittaneet opintoja	3 378
Koulutuksen keskeyttäneet ensimmäisen opiskeluvuoden aikana	
a) lukion keskeyttäneet (suuruusluokka arviolta)	1 100
b) ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet (suuruusluokka arviolta)	5 700
Koulutuksen ulkopuolella olevien 17-vuotiaiden määrä	6 400

Taulukko 19. 18–64-vuotiaiden osallistuminen aikuiskoulutukseen vuonna 2000 (Lähde: Tilastokeskus)³⁹

Ikä	N	% ko. ryhmästä
18–24	225 413	49
18–64	1 754 057	54
25–34	409 527	62
25–64	1 528 644	54,5
35–49	713 085	61
50–64	406 033	42
Sukupuoli		
Mies	798 731	49
Nainen	955 326	59
Koulutustaso		
Perusaste	340 450	37
Keskiaste	725 994	51
Korkea-aste	687 614	76

38 Luvut eivät suoraan kuvaa koulupudokkaiden määrää, vaan mukana on myös työelämään ilman koulutusta sijoittuneita.

39 Aikuiskoulutustutkimus 2000, Tilastokeskus

Taulukko 20. Äidinkieleltään muun kuin suomen- tai ruotsinkieliset perusopetuksessa. (Lähde: Tilastokeskus)

Ikä/ perusopetuksen luokka-aste	1998	2000	2002	2004
esiopetus	1 073	1 408	1 608	1 767
1.–6. lk yht.	8 012	8 594	9 539	10341
7.–9. lk yht.	3 888	4 669	5 566	5 461
1.–9. lk yht.	11 900	13 261	15 105	15 802

Taulukko 21. Lukiokoulutukseen kevään yhteishaussa hakeutuneet (1. sij.), joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi 2000-2005 (Lähde: Opetushallitus)⁴⁰

Vuosi	hakeutuneita	valittuja	valittujen %-osuus hakeneista
2000	677	510	75,3
2001	753	581	77,2
2002	890	627	70,5
2003	869	665	76,5
2004	877	639	72,9
2005	937	729	77,8

Taulukko 22. Suomi toisena kielenä ylioppilastutkintoon osallistuneiden lukumäärä 2000 - 2005 (Lähde: Ylioppilastutkintolautakunta)

Vuosi	Kevät	Syksy	Yhteensä
2000	204	106	310
2002	239	113	352
2004	291	138	429
2005	333

⁴⁰ Luvut kuvaavat kesäkuussa valittuja, eivätkö lopullisia aloittaneiden tietoja

Taulukko 23. Ammatillisessa peruskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa olevat opiskelijat kansalaisuuden (muu kuin suomi) mukaan 2000–2003 (Lähde: Tilastokeskus)

Vuosi	Kaikki yhteensä	Eu-rooppa	Afrikka	Aasia	Ame-rikka	Osea-nia	Tunte-maton
2000	3 652	2 590	374	412	58	9	209
2001	3 971	2 624	430	447	65	5	400
2002	4 405	2 905	453	544	74	5	424
2003	4 515	3 052	413	619	79	6	346

Taulukko 24. Ammatilliseen koulutukseen kevään yhteishaussa hakeutuneet (1. sij.), joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi 2000–2005 (Lähde: Opetushallitus)⁴¹

Vuosi	hakeutuneita	valittuja	valittujen %-osuus hakeuneista
2000	1 567	778	49,6
2001	1 684	874	51,9
2002	1 648	922	55,9
2003	1 812	1 043	57,6
2004	2 016	1 015	50,3
2005	2 091	1 044	50,0

Taulukko 25. Ammatti- tai erikoisammattitutkintoon johtavassa koulutuksessa olevat opiskelijat kansalaisuuden (muu kuin suomi) mukaan 2000–2003 (Lähde: Tilastokeskus)

Vuosi	Kai kki yhteensä	Eu-rooppa	Afrikka	Aasia	Amerikka	Osea-nia	Tunte-maton
2000	938	522	59	78	20	4	255
2001	870	426	49	57	16	0	322
2002	806	469	61	47	11	0	218
2003	778	583	46	60	9	3	77

41 Luvut kuvaavat kesäkuussa valittuja, eivät ole lopullisia aloittaneiden tietoja

Taulukko 26. Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa olevien opiskelijoiden sekä ao. luvan saaneiden koulutuksen järjestäjien määrä 1999–2005

Vuosi	Opiskelijamäärä	Järjestäjien määrä
1999	180	35
2000	596	39
2001	750	40
2002	830	41
2003	848	41
2004	909	41
2005 ^{*)}	855	44

^{*)} Tilanne tammikuussa 2005

Taulukko 27. Opintotuen saajamäärän kehitys ja opintotuen saajien % -osuus oppilaitoskohtaisista opiskelijamäärästä (lukiot, ammatilliset oppilaitokset) tai läsnä olevista opiskelijoista (ammattikorkeakoulut, yliopistot) 2002 - 2005⁴²

	2002	2003	2004	2005
Lukiot	34 095 (27 %)	31 830 (26 %)	29 355 (24 %)	27 382 (23 %)
Ammatilliset oppilaitokset	101 330 (80 %)	100 720 (78 %)	98 764 (75 %)	96 775 (73 %)
Ammattikorkeakoulut	98 640 (86 %)	98 589 (85 %)	97 894 (83 %)	97 043 (82 %)
Yliopistot	93 819 (63 %)	96 534 (63 %)	96 604 (61 %)	96 737 (60 %)

⁴² Taulukkoon eivät sisälly Kansaneläkelaitoksen tilastoimat muissa kuin mainituissa oppilaitoksissa opiskelevat ja ulkomaisissa oppilaitoksissa opiskelevat opintotuen saajat. Vuonna 2005 on tehty Kelan tilastointikäytännön muutos 2003 sähköisen lainatakuksen käyttöönoton vuoksi. Vuonna 2005 opintotuen saajista opiskeli lisäksi muissa kuin mainituissa oppilaitoksissa 7007 opiskelijaa ja ulkomaisissa oppilaitoksissa 5 190 opiskelijaa

Taulukko 28. Opiskelijoiden työssäkäynti 2003 sekä työssäkävien opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista 2000–2003

Koulutussektori	Opiskelijoita yhteensä	Työllisiä opiskelijoita	Työllisten opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista			
			2000	2001	2002	2003
			%			
Lukiokoulutus	121 816	24 614	21,6	21,7	21,1	20,2
Ammatillinen koulutus	174 813	64 701	33,5	34,7	35,4	37,0
Ammattikorkeakoulukoulutus	129 875	65 939	49,5	51,0	50,2	50,8
Yliopistokoulutus josta ylempi korkeakoulukoulutus	169 846	94 558	57,6	57,8	55,9	55,7
	140 861	72 347	53,1	53,4	51,7	51,4
Yhteensä	596 350	249 812	40,8	41,8	41,3	41,9

Taulukko 29. Perusasteen järkeisiä tutkintoja suorittanut väestö koulutusasteen mukaan 2000–2004 (Lähde: Tilastokeskus)

	2000 %	2001 %	2002 %	2003 %	2004 %
Perusaste	40,6	39,8	38,9	38,1	37,3
Keskiaste	36,1	36,5	36,8	37,3	37,7
Korkeaste	23,3	23,7	24,2	24,6	25,0

Taulukko 30. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus 20–24-vuotiaiden ikäryhmästä 2000–2003 (Lähde: Tilastokeskus)

	2000 %	2001 %	2002 %	2003 %
<i>Yhteensä</i>	50,8	51,3	51,4	51,2
- miehet	41,7	42,1	42,1	41,8
- naiset	60,3	61,0	61,2	61,0

Taulukko 31. Ammatillisen tutkinnon⁴³ tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 25–34-vuotiaiden ikäryhmästä 2001-2003 (Lähde: Tilastokeskus)

	2000 %	2001 %	2002 %	2003 %
Yhteensä	73,7	73,2	73,3	73,3
- miehet	69,7	69,4	69,3	69,1
- naiset	77,1	77,3	77,5	77,7

Taulukko 32. Korkeakoulututkinnon⁴⁴ suorittaneiden osuus 25–34 -vuotiaiden ikäryhmässä 2000-2003 (Lähde: Tilastokeskus)

	2000 %	2001 %	2002 %	2003 %
Yhteensä	18,1	19,8	21,8	22,9
- miehet	16,4	17,5	18,9	20,2
- naiset	19,8	22,1	24,9	28,1

Taulukko 33. Tutkinnon suorittaneiden työllistyminen, työllisiä vuoden kuluttua valmistumisesta 2001-2004 (Lähde: Tilastokeskus)

	2001 %	2002 %	2003 %	2004 %
Ylioppilastutkinto	37,6	37,4	37,9	38,6
Toisen asteen ammatillinen tutkinto	63,5	65,1	67,3	67,6
Ammattikorkeakoulututkinto	86,1	86,1	85,6	85,5
Ylempi korkeakoulututkinto	88,9	87,6	86,7	85,8
Tohtorintutkinto	89,6	85,0	89,2	89,5

43 Ammatillisella tutkinnolla tarkoitetaan ammatillista perustutkintoa, ammattitutkintoa, erikoisammattitutkintoa, opistoasteen tutkintoa ja ammatillisen korkeaa-asteen tutkintoa.

44 Korkeakoulututkinnolla tarkoitetaan ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkintoja.

Taulukko 34. Tutkinnon suorittaneiden työllistyminen ja jatko-opintoihin sijoittuminen 2001 - 2004⁴⁵ (Lähde: Tilastokeskus)

	2000 %	2001 %	2002 %	2003 %	2004 %
Ylioppilastutkinnon suorittaneet	68,0	69,1	70,1	68,5	70,0
Ammatillisen perustutkinnon suorittaneet	72,0	72,1	73,2	72,3	73,4
Ammat. lisäkoulutuksen tutkinnon suorittaneet	84,5	85,5	85,3	84,9	85,0
Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet	88,5	89,1	87,2	87,1	89,0
Yliopistotutkinnon suorittaneet ⁴⁶	92,6	92,8	92,4	91,1	92,1
Tohtorintutkinnon suorittaneet	91,9	91,8	91,9	91,0	91,2

Taulukko 35. Vuonna 2002 tutkinnon suorittaneiden pääasiallinen toiminta asuinmaakunnittain vuoden 2003 lopussa (Lähde: Tilastokeskus)⁴⁷

Maakunta	Työllisiä %	Työttömiä %	Opiskelijoita %	Muita %
Uusimaa				
Ammatillinen tutkinto	78,9	7,5	7,0	6,5
AMK-tutkinto	90,0	4,1	3,2	2,6
Ylempi korkeakoulut.	88,2	4,1	4,6	3,2
Itä-Uusimaa				
Ammatillinen tutkinto	73,6	8,8	9,6	8,0
AMK-tutkinto	92,2	5,7	0,8	1,2
Ylempi korkeakoulut.	90,0	4,2	2,5	3,3
Varsinais-Suomi				
Ammatillinen tutkinto	67,4	14,0	10,3	8,3
AMK-tutkinto	85,9	7,0	3,4	3,7
Ylempi korkeakoulut.	82,7	5,8	8,7	2,7
Satakunta				
Ammatillinen tutkinto	64,0	17,2	11,1	7,7
AMK-tutkinto	81,3	9,8	4,9	3,9
Ylempi korkeakoulut.	89,1	4,7	2,9	3,3
Kanta-Häme				
Ammatillinen tutkinto	70,0	12,2	10,1	7,7
AMK-tutkinto	87,7	6,2	2,0	4,2
Ylempi korkeakoulut.	85,9	4,9	5,4	3,8

45 Kuvaa työllistymisen ja jatko-opintoihin sijoittumisen tilannetta vuoden lopussa. Tarkastelussa ovat kyseisen vuoden heinäkuun alkuun mennessä ja kolmen edeltävän vuoden aikana suoritettut tutkinnot.

46 Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista

47 Ammatillinen tutkinto kattaa ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot.

Pirkanmaa				
Ammatillinen tutkinto	67,6	15,4	9,2	7,8
AMK -tutkinto	83,7	9,3	4,1	2,9
Ylempi korkeakoulut.	87,2	5,7	3,6	3,5
Päijät-Häme				
Ammatillinen tutkinto	69,2	15,9	8,9	5,9
AMK -tutkinto	88,3	6,6	2,3	2,8
Ylempi korkeakoulut.	89,4	3,4	3,9	3,4
Kymenlaakso				
Ammatillinen tutkinto	62,3	14,6	9,3	13,8
AMK -tutkinto	86,5	7,7	2,9	2,9
Ylempi korkeakoulut.	89,4	3,1	5,0	2,5
Etelä-Karjala				
Ammatillinen tutkinto	62,8	17,2	12,0	8,0
AMK -tutkinto	80,0	8,6	6,7	4,7
Ylempi korkeakoulut.	87,0	5,7	3,9	3,5
Etelä-Savo				
Ammatillinen tutkinto	61,6	16,7	12,2	9,6
AMK -tutkinto	83,5	7,7	4,1	4,7
Ylempi korkeakoulutut.	91,0	3,6	1,8	3,6
Pohjois-Savo				
Ammatillinen tutkinto	63,2	16,4	13,2	7,3
AMK -tutkinto	81,7	9,7	4,6	4,0
Ylempi korkeakoulut.	90,8	3,7	3,4	2,1
Pohjois-Karjala				
Ammatillinen tutkinto	58,6	21,5	13,2	6,7
AMK -tutkinto	76,6	13,6	6,2	3,6
Ylempi korkeakoulut.	80,0	8,6	8,6	2,9
Keski-Suomi				
Ammatillinen tutkinto	61,7	19,6	11,7	7,0
AMK -tutkinto	80,9	8,1	6,8	4,1
Ylempi korkeakoulut.	80,1	8,7	7,0	4,2
Etelä-Pohjanmaa				
Ammatillinen tutkinto	62,4	14,2	13,8	9,5
AMK -tutkinto	83,0	8,4	3,8	4,8
Ylempi korkeakoulut.	88,0	6,3	2,5	3,2
Pohjanmaa				
Ammatillinen tutkinto	68,8	10,5	13,9	6,8
AMK -tutkinto	87,6	5,3	3,2	3,9
Ylempi korkeakoulut.	85,5	3,0	6,5	5,0
Keski-Pohjanmaa				
Ammatillinen tutkinto	70,4	11,9	11,5	6,2
AMK -tutkinto	83,4	8,8	1,8	6,0
Ylempi korkeakoulut.	84,1	3,7	4,9	7,3
Pohjois-Pohjanmaa				
Ammatillinen tutkinto	62,0	17,6	11,6	8,8
AMK -tutkinto	84,6	7,6	4,6	3,3
Ylempi korkeakoulut.	84,6	6,1	6,1	3,2

Kainuu

Ammatillinen tutkinto	53,8	22,3	13,6	10,3
AMK -tutkinto	74,0	16,1	3,9	5,9
Ylempi korkeakoulut.	86,3	11,3	1,3	1,3

Lappi

Ammatillinen tutkinto	58,4	18,4	14,5	8,7
AMK -tutkinto	78,6	11,9	5,3	4,3
Ylempi korkeakoulut.	86,7	5,6	4,7	3,0

Kaikki maakunnat

Ammatillinen tutkinto	67,3	14,3	10,6	7,8
AMK -tutkinto	85,6	7,1	3,9	3,4
Ylempi korkeakoulut.	86,7	5,0	5,1	3,3

Taulukko 36. Koulutustakuu: perusopetuksen päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen 2000-2004 (Tilastokeskus)

	2000	2001	2002	2003	2004
Ammatilliseen koulutukseen sijoittuneet (%)	36,3 %	36,1 %	36,7 %	37,0 %	38,4 %
Lukiokoulutukseen sijoittuneet (%)	53,7 %	54,2 %	54,8 %	55,1 %	54,1 %
Peruskoulun lisäopetukseen sijoittuneet (%)	3,0 %	2,9 %	2,6 %	2,4 %	2,5 %
Tutkintoon johtavaan koulutukseen tai peruskoulun lisäopetukseen siirtyneet yht. (%)	93,0 %	93,2 %	94,2 %	94,5 %	95,0 %
Sijoittuneet yhteensä	61 650	59 650	57 900	57 550	60 400

Taulukko 37. Vuonna 1999 ylioppilastutkinnon suorittaneiden (34 347) siirtyminen korkeakouluopintoihin (Lähde: Tilastokeskus)

1999	2000	2001	2002	2003	2004
11 064	7 955	4746	2 109	1 074	638
32,2 %	55,4 %	69,2 %	75,3 %	78,5 %	80,3 %

Taulukko 38. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden uusien opiskelijoiden määrä yliopistoissa 2000–2003 (Lähde: Tilastokeskus)

Suoritettu tutkinto	2000	2001	2002	2003
Opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen tutkinto	1 707	1 750	1 463	1 053
Ammattikorkeakoulututkinto	981	1 382	1 641	1 623
Yliopistotutkinto	986	1 133	1 156	1 109
Yhteensä	3 674	4 265	4 240	3 785
Osuus uusista opiskelijoista	18,4 %	20,1 %	19,4 %	18,1 %

Taulukko 39. Tutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäminen 2001-2004⁴⁸ (Lähde: Tilastokeskus)

	2001 %	2002 %	2003 %	2004 %
Lukiokoulutus	2,4	2,2	2,0	1,9
Ammatillinen peruskoulutus ⁴⁹	11,7	10,8	10,2	9,7
Ammattikorkeakouluopinnot	7,2	6,0	6,2	6,3
Yliopistokoulutus ⁵⁰	3,8	4,8	4,5	4,8

Taulukko 40. Korkeakoulututkinnon suorittajien keski-ikä (mediaani) 2000-2004. (Tilastokeskus)

	2000	2001	2002	2003	2004
Ammattikorkeakoulututkinto ⁵¹	24,7	24,8	24,9	25,0	25,1
Ylempi korkeakoulututkinto	27,1	27,0	27,1	27,3	27,3

48 Opetushallinnon alainen koulutus. Syyskuussa opiskelleiden tilanne seuraavan vuoden syyskuussa. Kokonaan opintonsa keskeyttävät, jotka eivät siirry muualle koulutusjärjestelmään.

49 Tilasto ei sisällä näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta eikä erityisoppilaitoksissa järjestettävää koulutusta.

50 Sisältää alemmat ja ylempät korkeakoulututkinnot. Eivät sisällä taideteollista korkeakoulua puutteellisten opiskelijalukujen vuoksi.

51 Nuorten koulutus

Taulukko 41. Vähintään 20-vuotiaana opetushallinnon alaisen koulutuksen aloittaneet aiemman koulutuksen mukaan vuonna 2003 (Lähde: Tilastokeskus)⁵²

	Ei toisenasteen koulutusta	Ylioppilastutkinto	Amm. perustutkinto	Amm. lisäkoulutus	Opisto- tai amm. korkea-aste	Korkea-aste	Yhteensä
Lukio	2 149		1 438	132	546	139	4 404
Amm. peruskoulutus	8 863	6 342	9 461	743	1 621	594	27 624
Ammattitutkinto	3 185	1 713	7 345	587	2 464	729	16 023
Erikoisammattitutkinto	644	599	1 829	598	1 995	1 727	7 392

Taulukko 42. Ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistokoulutuksen vähintään 20-vuotiaana aloittaneet aiemman koulutuksen mukaan vuonna 2003 (Lähde: Tilastokeskus)⁵³

	Ei toisenasteen koul.	Yö-tutkinto	Amm. perustutkinto	Amm. lisäkoulutus	Opisto- tai amm. korkea-aste	Korkea-koulututkinto	Väh. 20-v aloittaneet yhteensä	Uudet opiskelijat yhteensä
Ammattikorkeakoulu	952	14 161	8 849	737	4 840 ⁵⁴	940	30 479	32 840
Yliopisto	524	9 468	770	122	1 049	2 605	14 538	20 930

⁵² Aikuskoulutuksen vuosikirja, Tilastokeskus. Erikoisammattitutkintoihin osallistuneiden osalta mukana koko opiskelijapopulaatio

⁵³ Aikuskoulutuksen vuosikirja, Tilastokeskus.

⁵⁴ Ammattikorkeakoulututkinnon aikuiskoulutuksena suorittavista noin puolet on päivittämässä opisto- tai ammatillisen korkea-asteen tutkintoa ammattikorkeakoulututkinnoksi.